

ЛІТОПИСЕЦЬ

ВИПУСК 19

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Західного міжрегіонального управління НАДС
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Житомирський окружний адміністративний суд
Центр досліджень прав людини**

ЛІТОПИСЕЦЬ

ВИПУСК 19

Житомир – 2024

УДК 34
ББК 67.0

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 23 лютого 2024 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бучинська А.Й., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету

Сунегін С., кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В.М. Корещького НАН України

Романченко Є.Ю., кандидат юридичних наук, голова Житомирського окружного адміністративного суду

Науковий редактор: Рудницька О.П., кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Технічний редактор: Магась-Демидас Ю.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Літописець. Випуск 19: Збірник наукових праць XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 7 грудня 2023 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024. 284 с.

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)», що відбулася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка 7 грудня 2023 року.

Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямків: Права людини в процесі українського державотворення; Конституційний статус людини і громадянина: проблеми захисту; Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення прав і свобод людини; Функції органів державної влади та місцевого самоврядування із захисту прав людини та громадянина; Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції.

Розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, усіх, хто цікавиться проблемами прав людини.

Друкується в авторській редакції

© Колектив авторів, 2024

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024

ЗМІСТ

АДАМОВСЬКИЙ Володимир ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО СТАТУСУ ПРАВ ДИТИНИ.....	7
АНДРЕЄВ Микола ВПЛИВ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ «РУСЬКОЇ ТРІЙЦІ» НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ В ХІХ СТ.....	11
БІЛОВА Аліна ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1991 Р. - НАШ ЧАС).....	16
БОНДАРЧУК Наталія, СЕЛЮЧЕНКО Віталій ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ	21
БОСАК Даша СТАТЕВА НЕДОТОРКАНИСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В ЮРИДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	25
БУРА Тетяна КОДИФІКАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ...29	
БУРАВСЬКИЙ Сергій РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ ЯК ЧИННИКА РЕАЛІЗАЦІЇ “МІНІМАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ”	35
ВАКУЛЬЧУК Владислав ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	38
ВАСИЛЬЄВ Дмитро ОСНОВНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ.....	45
ВАСЯНОВИЧ Юлія СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ.....	50
ВОЙТОВИЧ Наталія АДМІНІСТРАТИВНА ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЯВКУ ДО ТЕРІТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІСЛЯ ОТРИМАННЯ ПОВІСТКИ.....	54
ГОЛИШЕВА Олена СМАРТ-КОНТРАКТИ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ	58
ГОЛЬСЬКА Інна ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	62
ДЗЮМАН Олена СИСТЕМА ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ВІДПУСТОК: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	65

ДМИТРУК Дмитро ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ	68
ДУРИЦЬКА Альона ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПРАВА	72
ЄВТУШОК Дарина ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	76
ЄФІМЕНКО Ольга СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ДО 1864 Р.....	80
ЗАЛОГІНА Вероніка ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ	83
ЗЕЛІНСЬКА Дарія МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ	88
ЗУБЕНКО Денис ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	92
ІВАНЦОВ Руслан ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	96
КАМІНЧУК Марина ЕТИКА СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА.....	103
КАРПЕЛЬОВА Ірина ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД ТА КОНТРОЛЬ ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ	107
КЛЕЩЕНКО Наталія ПРАВО НА ЖИТТЯ: МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ...	109
КОБЕРНІЮК Володимир ПРИНЦИП РІВНОСТІ ПОДРУЖЖЯ	114
КОЗАК Яна ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ, ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ...	117
КОРНІЙЧУК Олена ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ.....	121
КОРОЛЬКОВА Анастасія УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	126
КОРОЛЬКОВА Анастасія ЗЛОЧИНИ ЕКОЦИДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ФІКСУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ	130
КРАВЧЕНКО Іванна КОНЦЕПЦІЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ	134
КРАВЧУК Ірина РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ	137

КРАЙНИК Григорій, НОВИЦЬКА Олександра ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	142
КРАСНОБОКА Тетяна, ЗАГРИВА Богдана МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ.....	148
КРИЖАНІВСЬКИЙ Кирило ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	151
КРИЖАНІВСЬКИЙ Кирило ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	156
ЛАСТОВЕЦЬ Вікторія ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИЙОМНИХ БАТЬКІВ	160
ЛІВШУН Лілія ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	165
ЛПІСВІЦЬКА Яна УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	169
ЛУЦЕНКО Діана ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ	174
ЛЯШЕНКО Руслана, ЗАХАРЧУК Роман ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ.....	178
МАГАСЬ-ДЕМИДАС Юлія «ПРАВИЛА ПРО НАДАННЯ ЗВІТІВ ПРОФЕСІЙНИХ ТОВАРИСТВ» 1908 РОКУ	183
МАРТИНЮК Інна РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ У СИСТЕМІ ТРУДОВОГО ПРАВА	187
МЕЛЬНИЧУК Ольга МЕДІАЦІЯ ЯК ЛЮДСЬКЕ ПРАВО	192
МЕЛЬНИЧУК Юлія ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: БАЗОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	195
МІЩЕНКО Сергій ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ: АНАЛІЗ.....	200
НОВИЦЬКА Катерина ГРОМАДІВСЬКІ ОСЕРЕДКИ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 60-70-Х РОКАХ ХІХ СТ.	203
ОГОРОДНІЙЧУК Марія ВИКОНАВЧА ВЛАДА ТА ЇЇ МІСЦЕ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	208

ОГОРОДНІЙЧУК Сергій ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ.....	212
ОХРІМЕНКО Дарина ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ УСИНОВЛЕННЯ, ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ НАД ДІТЬМИ В УКРАЇНІ	215
ПАВЛЮК Анастасія ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ТА МАЙНОВІ ПРАВА Й ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ	220
ОНИЦЬУК Дар'я ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ	223
ПИВОВАР Інна ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	227
ПОПОВА Оксана ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	231
ПРОКОПЧУК Анна АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ.....	236
РОМАНЮК Андрій ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОБОРОНУ ЗЕМСЬКУ В СТАТУТІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1529 р.	240
РУДНИЦЬКА Ольга РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	245
САЛІХОВ Олексій МЕДІАЦІЯ ДЛЯ ПОТРЕБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	249
СВИСТУН Анастасія СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ В УКРАЇНІ.....	252
СЕЙКО Лілія ПОНЯТТЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ .	256
СЕМЕНЮК-ПРИБАТЕНЬ Анна ПРАВО НА СТРАЙК В УКРАЇНСЬКОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	261
СЛЮСАРЕНКО Дар'я ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА В УКРАЇНІ	271
ФУРИК Анастасія ПРИМУС В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ	275
ХИТРИЧ Олександр ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: МІЖНАРОДНЕ ТА ЗАРУБІЖНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	280

АДАМОВСЬКИЙ Володимир,
кандидат історичних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО СТАТУСУ ПРАВ ДИТИНИ

Розвиток світового співтовариства завжди передбачає становлення до дітей, як категорії, що в майбутньому буде підтримувати той рівень цивілізації та ті відносини, що склалися в суспільстві. На сьогодні існують значні розходження в плані доступу до реалізації власних майнових та немайнових прав дітей й можливостей впливати на них. Це безпосередньо впливає на доступ дітей до економічних ресурсів, на їхні економічні можливості й, відповідно, на ступінь рівності між ними на індивідуальному рівні й на рівні родини, а також у суспільстві в цілому.

Питання правового статусу дітей розглядаються як українськими так і зарубіжними дослідниками. Серед них праці Аніщук Н., Буткевича В.Г., Буроменського М.В., Вінгловської О.І., Гнатовського М.М., Денисова В.Н., Забігайло В.К., Задорожного О.В., Ісаковича С.В., Крестовської Н.М., Левченка К.Б. Лукашука І.І., Петрової Н.І., Ульянової Н.М. та ін. Із зарубіжних дослідників, питаннями захисту прав дитини цікавилися Бредлі. Е, Карташкін В.А., Поленіна С.В., Родрігес М., Чеботарьова А.С. [1, С. 3].

Метою дослідження є аналіз проблем міжнародного захисту прав дітей, визначення власного статусу і власних можливостей реалізації ними своїх майнових та немайнових прав.

Завдання дослідження – простежити зв'язок і взаємний вплив міжнародного й внутрішньодержавного права на становлення майнових та немайнових прав дітей в суспільстві.

Як можемо переконатися, положення дитини в суспільстві та відношення суспільства і держави до неї зумовлюється змістом правового статусу дитини. Визначальною обставиною при цьому виступають родові особливості, «адже кожне суспільство повинно мати справу з безспірними і невідворотними істинами: народженням, життям» [2, С.79]. Необхідність продовження роду пов'язана з інстинктом самозбереження, а тому стоїть як першорядна задача, невід'ємна риса існування людської спільності. Головну роль в цьому процесі відіграє сім'я, що неможливо змінити, так як передбачено самою природою. Слід зазначити, що переважання загальнолюдських інтересів чи інтересів збереження сім'ї залежить від звичаїв, культури, релігії, розвитку державних інститутів, інших чинників, які прямо впливають на формування прав і обов'язків дітей.

Повністю знехтувати проблемою продовження роду означає знехтувати майбутнім усього людства, адже всім відомо, що це не просто фізіологічна функція народження дитини, вона постійно має продовження як в суспільному житті, так і в державному, що стосується процесу відповідальності у вихованні особистості, повноцінного члена суспільства. Міжнародні стандарти стверджують, що з цієї точки зору державі, слід розуміти і розглядати дану функцію як соціальний інститут, а не лише особисту, суб'єктивну справу.

В теорії і суспільній практиці існує не один підхід щодо визначення юридичного статусу прав дитини. На нашу думку, варто відмітити ті концепції, які на сучасному етапі розвитку найбільше впливають на трансформацію правового положення дитини в суспільстві і зокрема на які звертають увагу міжнародно-правові акти: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про права дитини та Конвенція про права інвалідів. В ООН на святкування 60-річчя прийняття Загальної декларації

прав дитини було вказано, що дані нормативні акти є основоположними для майбутнього кодексу прав людини і кожній категорії особистості буде виділено окремий напрям правового регулювання та запроваджено механізм контролю щодо дотримання прав і свобод в країнах учасницях Організації.

На різних історичних етапах, конкретні соціальні відносини, що склалися, визначали статус дитини в певному суспільстві. Як правило, особливістю їх статусу завжди була підлеглість, підпорядкованість та використання дітей на роботах, пов'язаних з тими суспільними потребами, які були нагальні.

В 1924 році на міжнародній конференції було вперше визначено універсальним документом стандарти прав дитини. Цим документом була Декларація прав дитини, що проголошувала нові підходи до правового статусу прав дитини як окремі категорії, що підлягає захисту. Визначено рівень майнових та немайнових прав, в тому числі і стан поводження з підлітками, нагальність можливості реалізації культурних прав дітей щодо освіти, можливості поширення цих прав в контексті розвитку, не лише загальнообов'язкова освіта початкова, але при здібності подальша можливість навчання для дитини з розрахунку заохочення державою.

У зміні правового статусу дитини, на думку дослідників, зіграв роль подальший розвиток просвітницької діяльності щодо визначення проблеми та можливості реалізації її в умовах розвитку людства, формування нових поглядів до даного питання [3,С.5].

Як виклик патріархальному суспільству в кінці 18 – на початку 19 ст. формується рух за права дітей. З початку свого виникнення цей рух розгортався на основі таких концепцій, як лібералізм, соціалізм, політичних течій християнства, а також на основі соціальних ідей в різних їх формах. Аналізуючи історію виникнення руху за права дитини, фахівці роблять висновок про те, що цей рух мав на меті змінити підходи до розвитку дітей через призму «не лишати їх дитинства», в подальшому «відповідальність батьків». З деяким часом він став би розв'язувати більш глобальні проблеми майнових та немайнових прав дітей, які є і на сьогодні актуальними. На

сьогодні універсальним міжнародним документом, в якому узагальнено усі підходи реалізації можливостей дитини є Конвенцію про права дитини.

Підкреслимо, що при кожному етапі ставилося окреме завдання щодо дотримання прав та свобод дитячої особистості, воно було обумовлено розвитком та станом того суспільства, яке існувало в певний час. А від так, розв'язання проблеми залежало від положення, яке займала дитина в суспільстві, наприклад, дискримінація щодо соціального статусу, бідності, положення дитини на ринку праці, умови праці, відношення роботодавців до них, щодо питання освіти, тощо.

Таким чином, діти і дорослі в питанні правового статусу знаходяться на діаметрально протилежних позиціях і між ними немає нічого спільного щодо використання та можливості реалізації своїх прав. Для того, щоб діти могли звільнитися від дорослого панування, їх необхідно визначити такою категорією, що дає право мати власний статус і власні можливості реалізації своїх майнових та немайнових прав як основи, що дозволяє діяти самостійно висувати певні вимоги щодо власного позитивного розвитку, в тому числі впливати на розвиток суспільства в прогресивному його призначенні усуваючи з шляху негативні перепони та недоліки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лінник Н. В. Міжнародно-правовий захист економічних прав дитини : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.11 / Н. В. Лінник; кер. роботи А. С. Мацко; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2011. – 20 с.

2. Sixteenth Annual Activity Report of The African Commission on Human and Peoples' Rights 2002–2003 / African Commission on Human and People's Rights, 32nd (Banjul, the Gambia, 17–23 October 2002) and 33rd Ordinary Sessions (Niamey, Niger, 15–29 May 2003) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.achpr.org/english/activity_reports/activity16_en.pdf

3. Support for the work of the Inter-American Institute of Human Rights / Resolution of General Assembly of OAS, eight plenary session (AG/RES. 1405 (XXVI-O/96, 7 June 1996) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

АНДРЕЄВ Микола,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ВПЛИВ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ «РУСЬКОЇ ТРІЙЦІ» НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ В ХІХ СТ.

Постановка проблеми. Актуальним завданням сучасної української науки є вивчення національного руху, форм діяльності при формуванні української нації в контексті європейського розвитку. Через специфіку українського націєтворення, а саме перебування етнічних українських земель у складі Австрійської та Російської імперій, ключовим питанням історії ХІХ ст. постає формування спільних ознак національної ідентичності двох українських спільнот.

Мета статті. Висвітлення фольклорно-етнографічної, публіцистичної та видавничої діяльності діячів «Руської Трійці» та її вплив на розвиток національного руху ХІХ ст.

Аналіз досліджень і публікацій. Український національний рух ХІХ ст. став предметом дослідження великої кількості українських дослідників. Серед узагальнюючих досліджень історії ХІХ ст. та національного руху слід згадати таких авторів як Я. Грицак, І. Райківський, О. Середа. Власне дослідженням культурно-освітньої діяльності «Руської Трійці» займаються Ф. Дисак, Т. Дудка, М. Євтух.

Виклад основного матеріалу. Вихованці греко-католицької духовної семінарії, студенти Львівського університету М. Шашкевич, І. Вагилевич і Я.

Головацький у 1830-х рр. зайнялися дослідженням різних сторін життя народу для пробудження національної свідомості. «Руська Трійця» фактично першою на півдавстрійських українських землях порушила питання про організацію спеціальних народознавчих мандрівок, організувала «ходіння в народ» для вивчення всіх складових етнічної самобутності – фольклору та етнографії, мови та історії [4, с. 212].

«Трійця» здійснювала подорожі з метою збору етнографічно-фольклористичних матеріалів. У 1832 р. Я. Головацький у супроводі М. Шашкевича та І. Вагилевича здійснив подорож стрийськими дорогами по селах на північ. В наступному році, протягом 3-х тижневої подорожі, Головацький зібрав етнографічно-фольклористичний матеріал прикарпатського Подністров'я, Покуття, західної Буковини, Поділля та Опіллям.

У 1833 р. за ініціативи М. Шашкевича, Я. Головацький відвідав Крехівський чоловічий монастир на Львівщині, де йому вдалося віднайти оригінал грамоти П. Дорошенка з 1672 р., адресовані монастирю дарчі записи й грамоти Петра І, кілька перських оригінальних ярликів, відновлений варіант найдавнішої мапи складеної українською мовою «Мапу царства Галицького и Володимирського или Галиции» [3, с. 59].

М. Шашкевич вважав справою свого життя відродження української мови в літературі та церковних проповідях. Ще в 1836 р. він опублікував брошуру «Азбука і абецадло», спрямовану проти ведення в українську мову латинської абетки. Латинізацію української мови підтримував Й. Лозинський, який вважав, що це допоможе «європеїзувати» українську, наблизити її до західної традиції. Відповідно, М. Шашкевич доводив, що ведення латинської абетки наблизить українську лише до польської, а не до західноєвропейських мов. На противагу думки Й. Лозинського, що українська мова непридатна для літератури, він доводив, що лише кирилиця стримує процес повної полонізації галичан [7, с. 104].

В освітньому просторі М. Шашкевич вважав освіту найпершою потребою всього народу. В 1836 р. він підготував «Читанку для малих дітей», яка не

вийшла друком за його життя, але справила неабиякий вплив на розвиток педагогічної думки XIX ст. Своєю чергою Я. Головацький обстоював право дітей розмовляти українською мовою, в освітньо-педагогічних поглядах дотримувався принципу народності у вихованні дітей, різко виступав проти покарання дітей під час навчання. Вагомий внесок у розвиток народної освіти зробив І. Вагилевич. Він передруковував давні пісні, виступав за навчання рідною мовою, народність у вихованні [8, с. 244-245].

З діячів «Руської Трійці» варто починати нову добу відродження української літератури на Галичині. Перша літературна збірка укладена М. Шашкевичем у 1833 р. «Син Русі, ілі Собрание стихотворов в рускім языку от клеру Семінарії енеральной в Львів городі, руського краю Метрополії» має експериментальний характер, що підтверджується використанням кириличних літер разом з латинськими. Назва збірки мала на меті підкреслити існування українського народу та його мови, що заперечували польські шовіністи. Гуртківці сміливо заявили, що в імперії є руський край, а вони – його сини [4, с. 212].

Друга фольклорно-літературна збірка під назвою «Зоря» (1834 р.). Збірка розпочиналася портретом Б. Хмельницького та історико-літературним нарисом про гетьмана, який підготував М. Шашкевич на основі козацьких пісень. Вперше в Галичині у збірці було розміщено фольклорні та оригінальні твори народною мовою, фонетичним правописом О. Павловського.

Австрійська влада побоювалася, що друк фольклорно-літературної збірки «Зоря» народною мовою стане загрозою зародження в краї українофільського руху, який може бути використаний Російською імперією проти Австрії. Зі свого боку верхівка греко-католицької церкви, зокрема митрополит М. Левицький, були проти видання «Зорі», неухильно підтримуючи церковнослов'янську мову в літературі й не бажаючи поставити під сумнів лояльність духовенства та русинів до Відня [4, с. 212-213].

Попри заборону «Зорі» М. Шашкевич продовжував поширювати народну мову. Наступний, напрочуд революційний, крок він зробив на свято Покрови в

жовтні 1836 р.: в соборі Св. Юра віряни вперше почули його проповідь українською мовою. М. Шашкевича підтримали Ю. Величковський і М. Устиянович і виголосили проповідь українською мовою у церкві Успіння та церкві Св. Параскеви [2, с. 499].

Наступним виданням «Руської Трійці» стала «Русалка Дністрова», видана 1837 р. у Буді (Будапешт). Вперше з'явився збірник, який засвідчив розрив з церковнослов'янською традицією. В першій збірці написаній народною мовою були вміщені: народні пісні; переклади сербських та чеських творів; старовина. [5, с. 84-85].

Я. Грицак відзначає, що ця збірка стала доказом відсутності відмінностей між наддніпрянцями та галичанами, які становлять одну націю. Завдяки «Руській Трійці» між 1830 і 1840-ми рр. відбувається величезний стрибок у розвитку українського національного руху [1, с. 37, 44].

Український історик О. Середа в цілому констатує, що «Руська Трійця», все ж не мала широкого впливу на суспільство у 1830-х рр. Це був гурток активних молодих осіб, які обмінювалися літературою, а також переписувалися з слов'янофільськими діячами з усієї Центрально-Східної Європи. Це створює певну інтелектуальну сферу взаємодії та цікавий обмін думками через листування. Проте ми практично не маємо механізмів для того, щоб ці ідеї стали об'єктом широкої громадської дискусії.

«Руська Трійця» входять в суспільне обговорення у 1848 р. під час «весни народів». Коли про них починають говорити на репрезентативних зібраннях, на Соборі руських учених. Однак «Трійця» мала дуже важливе значення для того, як себе бачили, відчували, як будували свою ідентичність діячі пізнішого покоління [6].

Висновки. Формування української модерної нації в ХІХ ст. відзначалося регіональними особливостями, що можна простежити на прикладі «Руської Трійці». Нечисленна галицька інтелігенція в представництві греко-католицького духовенства, встала на шлях осмислення національної ідентичності у 1830-1840-х рр. М. Шашкевич, І. Вагилевич та Я. Головацький

стали першими галицькими діячами, які відстоювали народну мову як нову літературну мову, яка буде доступною широкому загалу. Проникнення наукової і літературної продукції, хоч і було обмежене цензурою, але пробуджувало національні почуття, викликало захоплення фольклорною спадщиною та героїчним історичним минулим. Попри культурницьке спрямування діяльності «Трійці», вона все ж зробила підґрунтя для висунення політичних вимог наступними поколіннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грицак Я. Нариси з історії України: формування української модерної нації. Київ: Генеза, 2000. 249 с.
2. Дисак Ф. "Він (Маркіян Шашкевич) перший вивів нас, галичан... на широкий шлях українства". Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2015. № 5. С. 492–508.
4. Дудка Т. Народознавчі маршрути представників навчальних закладів Галичини по території сільських населених пунктів у ХІХ столітті. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. № 9. С. 58–64.
5. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини ХІХ століття: монографія. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2012. 932 с.
6. Русалка Дністрова: Документи і матеріали / упоряд. Ф. Стеблій. Київ: Наук. думка, 1989. 544 с.
7. Серета О. Галичина – український П'ємонт? Без брону. 2021. Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/chomu-galichina-ne-obiednala-ukrayinu/>
8. Українська ідея. Перші речники / уклад. В. Солдатенко. Київ : Т-во "Знання" України, 1994. 183 с.
9. Євтух М. Просвітницька діяльність «Руської трійці» в Західній Україні. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні напрямки розвитку наукових досліджень». 2022. С. 241–248.

БІЛОВА Аліна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1991 Р. - НАШ ЧАС)

Здобувши незалежність у 1991 році, Україна лише набула ознак суверенітету, які були остаточно закріплені в Конституції України 28 червня 1996 року.

Конституційні засади державності спиралися на нормативно-правову базу, до якої належать документи, що визначають основні засади освіти державних службовців і політичних кадрів у країні.

Закон України «Про державну службу», прийнятий 16 грудня 1993 року за № 3723-ХІІ, визначає конституцію державної служби та її кадрове забезпечення. З моменту його прийняття законодавча та нормативно-правова база державної служби була розроблена у шести законах України та понад 700 актах, серед яких укази та розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та накази центральних органів державної служби.

Найважливішими з них є Указ Президента України № 429/94 від 6 серпня 1994 року «Про заходи щодо здійснення структурної реформи виконавчої влади та забезпечення керівництва», Постанова Кабінету Міністрів України № 209 від 2 квітня 1994 року «Про управління державною службою», Положення про Головне управління державної служби при Кабінеті Міністрів України № 681 від 8 вересня 1994 року «Про затвердження Положення про Головне управління

державної служби», яке встановлює вертикаль адміністративної структури [2, с.172].

З метою систематизації розвитку системи підвищення кваліфікації та на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 16 квітня 1998 року № 499 рішенням Державної акредитаційної комісії від 9 червня 1998 року (протокол № 14) створено Раду експертів та професіоналів з питань державного управління.

На сьогодні в усіх регіонах України створено центри підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ і організацій.

У 1998 році, коли в Україні було задекларовано необхідність реформування адміністративної системи шляхом проведення адміністративної реформи, було поставлено під сумнів і необхідність реформування державного управління. Зокрема, концепція адміністративної реформи передбачала розробку та впровадження нової класифікації державних органів і державних службовців. Концепція також передбачала особливий порядок роботи в органах місцевого самоврядування, єдиний порядок проведення конкурсу та прийняття на службу шляхом іспиту, систему об'єктивного оцінювання (атестації) державних службовців на основі продуктивності, ефективності, якості та своєчасності виконання ними роботи. Основною характеристикою діяльності публічної адміністрації є пріоритет прав та інтересів особи [1, с.88].

З 2004 року в Україні діє регіональна мережа підрозділів Голодержслужби, які надають органам державної влади та органам місцевого самоврядування консультативно-методичну допомогу з питань організації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, беруть участь у проведенні адміністративної реформи, координують підготовку та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, а також забезпечують систему державного управління інформаційно-аналітичним забезпеченням.

Зокрема, у Програмі розвитку державного управління на 2005-2010 роки зазначено, що державне управління - це складова державного управління, яка відповідає потребам суспільства, забезпечує захист основних прав і свобод людини і громадянина, спрямована на послідовний і сталий розвиток країни та її поступову інтеграцію до Європейського співтовариства.

Указом Президента України № 769/2011 від 18 липня 2011 року було реорганізовано головну державну службу України та створено Національне агентство України з питань державної служби (НАДС) з метою вдосконалення управління державною службою [5, с.70].

Для того, щоб зробити державне управління доступним, прозорим та ефективним, впровадити системні зміни та модернізувати адміністративну модель, наприкінці 2010 року в Україні розпочалася адміністративна реформа. Підвищення ефективності державного управління через реформування державної служби та органів виконавчої влади є одним із стратегічних напрямів перетворень, визначених Програмою економічних реформ Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

У 2014 році, відповідно до європейських принципів належного врядування та у зв'язку з інституційними реформами, започаткованими Президентом України, набув чинності Закон України «Про державну службу», який спрямований на вдосконалення правового регулювання діяльності державних службовців.

Для координації процесу профілювання Службою персоналу державних органів розроблено та затверджено Методичні рекомендації щодо проведення профілювання за професійними компетентностями посад державних службовців у державних органах [4, с.197].

Пошук шляхів удосконалення управління державними службовцями триває, тому Кабінет Міністрів України 27 червня 2012 року прийняв розпорядження № 411-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку державного управління на період до 2016 року», яким передбачено, що система підготовки державних службовців для формування та

реалізації державної політики Програма визначає зміст програми, яка спрямована на посилення спроможності державних службовців.

З метою виявлення та поширення кращих практик державного управління (як індивідуальних, так і організаційних) по всій Україні проводяться конкурси «Приязна адміністрація» та «Кращий державний службовець». Участь державних службовців в останньому конкурсі офіційно визнається як професійний розвиток [3, с.361].

Отже, за роки свого існування державні службовці пройшли такі основні етапи розвитку:

1) Між 1994 і 1999 роками було закладено основи сучасного розвитку державної служби. Було запроваджено систему присвоєння рангів і визначення вислуги років, конкурси, стажування, ведення особових справ державних службовців, створення кадрового резерву та професійне навчання.

2) У 2000-2004 роках Стратегія реформування державної служби в Україні визначила напрями реформування та подальшого розвитку державної служби, започаткувала наукову програму дослідження розвитку державної служби, змінила порядок проведення службових розслідувань, створила кадровий резерв, провела конкурси на заміщення вакантних посад та запровадила щорічну оцінку, підвищила ефективність діяльності державної служби. Закладено основи для залучення молоді на державну службу та створення умов для її професійного розвитку. Ідея адаптації української державної служби до стандартів ЄС стала основою для подальшої трансформації державної служби.

3) З 2005 року реалізується Програма розвитку державного управління на 2005-2010 роки та здійснюються заходи щодо адаптації державного управління до принципів Європейського адміністративного простору.

4) З 2011 року розпочалася модернізація державної служби, яка триває донині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: підручник. Київ. Істина, 2018. 88 с.
2. Лазор О. Д. Державна служба в Україні: навч. посіб. Київ.: Дакор, 2016. 472с.
3. Нариси історії державної служби в Україні: наук. вид. / О. Г. Аркуша, Є. І. Бородін, С. В. Кульчицький; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії України НАН України. К. : Ніка-Центр, 2008. 533 с.
4. Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5-ти т. Т. 2. Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / Акад. прав. наук України; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Х.: Право, 2008. 575 с.
5. Серьогін С. Мета, завдання та функції державної служби. Аспекти публічного управління. Кадрова політика та публічна служба. вересень 2013 року. № 1 (1). С. 64 - 78.

БОНДАРЧУК Наталія,

кандидат юридичних наук, доцент

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

СЕЛЮЧЕНКО Віталій,

здобувач вищої освіти,

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ

В контексті всебічного дослідження екологічних прав людини, а також глобалізаційних процесів у світі питання досвіду європейських країн у цій сфері є вкрай актуальним. Порівняно з національним законодавством України, яке прямо закріплює поняття «екологічні права», у правових системах багатьох країн Європейського Союзу такий окремий термін відсутній. Проте, основоположні екологічні права громадян все-таки можуть бути закріплені в конституціях та законодавчих актах цих держав опосередковано, зокрема, у вигляді норм про право на сприятливе довкілля, охорону здоров'я, доступ до екологічної інформації тощо. Незважаючи на певні відмінності у термінології, європейські країни закріплюють та гарантують екологічні права громадян, починаючи з конституційного рівня.

Так, екологічне право закріплене в конституції Португальської Республіки як «право на здорове навколишнє середовище» (ст. 66) Королівство Іспанія закріплює як «право на навколишнє середовище, що сприяє розвитку особистості» (ст. 45), а Королівство Бельгія – як «право на здорове навколишнє середовище» (ст. 23); Фінляндська Республіка – як «право на здорове навколишнє середовище» (параграф 20); Республіка Болгарія – як «право на здорове і сприятливе навколишнє середовище» (ст. 55); Королівство Норвегія – як «право на навколишнє середовище, що зберігає здоров'я» [1, с. 172].

Законодавство деяких країн розглядає екологічні права громадян через призму екологічних обов'язків держави (наприклад, Чехія, Італія, Німеччина). Зокрема, ст. 20 Основного закону ФРН покладає на державу обов'язок захищати навколишнє природне середовище як основу життя для нинішнього і майбутніх поколінь; виконання цього обов'язку має здійснюватися за допомогою органів виконавчої влади та правосуддя відповідно до конституційних принципів і норм законодавства.

Ст. 74 Конституції Республіки Польща регламентує екологічну політику держави, покладаючи на державу екологічні обов'язки, з яких випливають права громадян: «Публічна влада проводить політику, що забезпечує екологічну безпеку сучасному і майбутнім поколінням. Охорона навколишнього середовища є обов'язком органів державної влади. Кожен має право на інформацію про стан і охорону навколишнього середовища. Публічна влада підтримує дії громадян щодо охорони і поліпшення стану навколишнього середовища» [2, с. 130]. Фактично, законодавство Польщі не оперує окремим поняттям «екологічні права», на відміну, наприклад, від України. Проте, Конституція та закони Польщі містять низку норм, спрямованих на охорону довкілля та реалізацію екологічних прав громадян у контексті захисту інших конституційних прав людини. Зокрема, держава зобов'язана забезпечувати екологічну безпеку та сприяти охороні довкілля відповідно до принципу сталого розвитку. Саме у такому форматі польське законодавство гарантує громадянам належний рівень забезпечення екологічних прав шляхом регулювання питань охорони довкілля.

У країнах Євросоюзу прийнято виділяти три основні категорії екологічних прав громадян.

По-перше, це права у сфері публічного права: право на судовий захист від екологічних правопорушень, право оскаржувати рішення влади, а також процедурні права, такі як доступ до екологічної інформації та участь в прийнятті рішень з питань довкілля. Публічно-правові права забезпечують можливість участі громадян у процесі екологічного управління та оскарження

неправомірних рішень влади.

По-друге, це приватно-правові права: право на судовий захист у разі заподіяння екологічної шкоди особі та право вимагати обмеження шкідливої діяльності. Такі права спрямовані на захист майнових інтересів та відшкодування заподіяної екологічної шкоди конкретним особам.

По-третє, це основоположні права людини в екологічній сфері: право на сприятливе довкілля, право на екологічну інформацію тощо. Закріплення таких основоположних прав тягне за собою встановлення базових гарантій щодо якості довкілля та доступу до екологічної інформації.

Щодо судового захисту екологічних прав, то варто наголосити, що у країнах Європейського Союзу право на доступ до правосуддя регулюється національним законодавством держав, які умовно можна поділити на чотири основні групи:

1) можливість звернення до суду за захистом екологічних прав кожної особи (Голландія, Ірландія);

2) можливість звернення до суду за захистом екологічних прав кожної зацікавленої особи (Франція, Великобританія, Іспанія, Швеція, Фінляндія);

3) можливість звернення до суду за захистом екологічних прав тільки у випадку порушень індивідуальних прав особи (Німеччина);

4) можливість звернення до суду за захистом екологічних прав, надана відповідним асоціаціям (Італія, Греція) [1, с. 173].

Сьогодні багато науковців наголошують на тому, що питання створення спеціалізованих екологічних судів набуває все більшої актуальності в умовах зростаючих екологічних загроз та розвитку екологічного законодавства. Також це пов'язано з тим, що судді загальної юрисдикції не спроможні глибоко дослідити законодавство у сфері екологічної безпеки з метою вирішення еколого-правових спорів, що має наслідком значну кількість позовів до Європейського суду з прав людини.

Відтак традиційна судова система подекуди неспроможна оперативно та ефективно розглядати екологічні спори, що потребують спеціальних знань.

Саме тому в юридичній науці постає питання про створення екологічних судів як окремої ланки судової системи.

Деякі зарубіжні країни вже мають позитивний досвід функціонування таких спеціалізованих судів. Зокрема, вони дозволяють прискорити розгляд екологічних спорів, залучати вузькопрофільних експертів, підвищити кваліфікацію суддів в екологічній сфері. Приклад Китаю показує, що навіть за відсутності конституційного закріплення екологічних прав, спеціалізовані суди можуть забезпечити ефективний їх захист.

У європейських країнах спостерігаються позитивні тенденції до створення спеціалізованих екологічних судів для ефективнішого вирішення правових спорів у сфері охорони довкілля. Одним з перших прикладів була Швеція, яка ще у 1999 році запровадила цілісну систему екосудів у складі своєї судової гілки влади. Зокрема, було створено 5 судів першої інстанції при кожному з 5 цивільних округів країни, а також екологічний суд апеляційної інстанції. Це дозволило забезпечити розгляд екосправ вузькоспеціалізованими суддями з відповідною підготовкою.

В Австрії функціонує Незалежний екологічний сенат у складі 10 суддів, проте його компетенція обмежена лише питаннями екологічної експертизи.

Цікавим є досвід Нової Зеландії зі створенням екологічного суду з досить широкими повноваженнями. Зокрема, до нього можна звертатися за роз'ясненнями щодо розподілу компетенції між органами влади в екологічній сфері, вирішення спорів про порушення екологічного законодавства тощо.

Зрозуміло, що практика створення екологічних судів лише набирає обертів, проте вже на даному етапі підтверджує свою ефективність, оскільки сприяє підвищенню якості правосуддя у справах, пов'язаних із захистом екологічних прав громадян та юридичних осіб. З часом, створення подібних спеціалізованих екосудів має відбутись і в Україні, що стане важливим кроком удосконалення національної судової системи. Доцільність пояснюється тим, що екосуди дозволяють пришвидшити розгляд екологічних спорів, адже судді, які там працюють, спеціалізуються саме в цій сфері. Звуження компетенції суддів

до однієї галузі матиме наслідком потужну систему гарантій дотримання екологічних прав і свобод людини, більш справедливе призначення компенсацій постраждалим від екологічних правопорушень, а також стане значним кроком в процесі євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грушкевич Т.В. Стратегія ЄС у сфері забезпечення екологічних прав. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 171-174.

2. Толкачова І.А., Кириченко В.В. Порівняльно-правовий аналіз захисту екологічних прав людини в Україні та Республіці Польща. *Юридична наука, законодавство та правозастосовна практика: закономірності та тенденції розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Люблін, 30-31 жовтня 2020 року). Люблін: «Baltija Publishing». С. 129-132.

БОСАК Даша,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

СТАТЕВА НЕДОТОРКАНИСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В ЮРИДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка проблеми. Стаття 3 Конституції України є основною статтею правової системи, яка визначає найвищі цінності людини: життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Варто зазначити, що термін «недоторканність» має досить широке значення, включаючи в себе статева недоторканність. Статева недоторканність особи займає важливе місце серед прав особистості. Тому що порушення цієї цілісності призводять

передусім до моральної шкоди, психологічної травми, а часто й серйозної фізичної шкоди. Проблема з цим питанням полягає в тому, що тема сексуальних злочинів розглядається в літературі лише поверхово. Думки вчених з цього приводу містяться переважно в науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу України, окремих підручниках та навчальних матеріалах з Особливої частини Кримінального кодексу[1,с.452]. Закони України про статеву недоторканість можуть мати різні строки давності для подання позову або встановлення кримінальної відповідальності. Це може вплинути на здатність жертви отримати справедливий суд.

Історіографія проблеми. Статева недоторканість як об'єкт кримінально-правової охорони в юридичній літературі передусім, досить детально досліджувалася такими вченими як Ю. В. Александров, М. І. Бажанов, Б. А. Бліндер, В. І. Борисов та інші.

Метою пропонованої статті є дослідження аналіз, узагальнення і осмислення статевої недоторканості як об'єкта кримінально-правової охорони в юридичній літературі.

Виклад основного матеріалу. Небезпека злочинів проти статевої недоторканості є очевидною. Більшість науковців підкреслюють, що метою цих кримінальних правопорушень є діяння, пов'язані з порушенням задоволення статевої пристрасті. Така поведінка є відвертим ухиленням від установлених сексуальних стосунків.

Кримінологія розглядає статеву злочинність, як діяння які вчиняються із застосування фізичного, психологічного насильства або використання безпорадного стану особи для задоволення сексуальної потреби в природній або збоченій формі.[3, с.112]

Аналізуючи офіційну статистику МВС України, вказане кримінальне правопорушення має тенденцію до зниження.[2] Проте варто звертати увагу, що в Україні існує деяка латентність щодо статевих правопорушень, тому це впливає на їх реєстрацію. У багатьох випадках слідчі не з'ясовують причини та не вживають заходів для захисту прав та законних інтересів потерпілих. Хоча

Конституція України визначає основним принципом кримінального провадження захист прав потерпілих від злочинів, зокрема відшкодування завданої злочинами шкоди, насправді особиста та майнова безпека потерпілих у кримінальному провадженні не гарантується. За словами Шевчук Т. І., основними причинами, через які потерпілі не повідомляють про злочини, є сором з боку жертви, страх перед кривдником та недовіра суспільства до правоохоронних органів. Тому є сенс проводити просвітницьку роботу серед населення з метою роз'яснення норм взаємодії із правоохоронними органами задля недопущення вчинення цього кримінального правопорушення в майбутньому[4, с.1070-1074].

Особливу увагу кримінологи приділяють особам, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані зі статевою недоторканністю. Як правило, це неодружена особа, яка ніде не працює, не навчається, морально-психологічні характеристики якої пов'язані з деформацією сприйняття суспільних цінностей. Більшість гвалтівників – чоловіки. Жінки притягуються до кримінальної відповідальності тільки за співучастью.

Обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення проти статевої недоторканості є наявність потерпілого. Потерпілим може бути особа як чоловічої так і жіночої статі. Проте А. С. Лукаш у своєму дослідженні наголошує, що потерпілими від зґвалтування є лише жінки у різному віці[5, с.9-10].

Важливим аспектом є те, що більшість потерпілих були знайомі зі своїм кривдником, деякі особи перебували з ним у родинних зв'язках. Вживання алкогольних напоїв і наркотиків впливає на поведінку злочинця. Аморальна та необережна поведінка потерпілого може схилити винного до вчинення кримінального правопорушення.

Боротьба зі злочинами проти статевої недоторканості повинна здійснюватися різними культурними засобами серед населення, з особливою увагою до молоді. Необхідно також забезпечити особисту медичну профілактику.

На цьому фоні визначається, що держава і суспільство повинні створити нормальні умови для статевого виховання людини. У зв'язку з цим особливу увагу слід приділяти неповнолітнім, оскільки саме в цей період неповнолітні формують свої цінності, особливо погляди на статево свободу та недоторканність, виходячи зі своїх фізичних та психічних особливостей.

Висновки. Неналежний захист прав та інтересів потерпілих, неефективність кримінального провадження, ненадання гарантій безпеки осіб і майна актуалізують необхідність вдосконалення систем захисту потерпілих.

Психологічні бар'єри, такі як сором і страх, є причиною зниження злочинності над тваринами, і зусилля з громадської освіти можуть допомогти подолати ці бар'єри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. С. В. Чмут Безпосередній об'єкт статевого зносин із особою, яка не досягла статевої зрілості // Держава і права. №45. с.452-459
2. Електронний ресурс: сайт МВС України <https://mvs.gov.ua/>
3. І. М. Даньшин, Кримінологія: загальна та особлива частини. 112с.
4. Т. І. Шевчук Щодо латентності насильницьких злочинів у сільській місцевості №4 с. 1070
5. А. С. Лукаш Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та її попередження. с.9-10

БУРА Тетяна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

КОДИФІКАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Кодифікація законодавства є складним і вимогливим процесом систематизації нормативних актів у конкретній галузі права, оскільки вона включає в себе перегляд та переробку різноманітних правових норм, що існують в цій галузі. Ця процедура вимагає співпраці та координації зусиль багатьох фахівців і відомств і є тривалим за часом.

Аналіз наукових досліджень. Проблемним питанням кодифікації законодавства про працю багато уваги приділяли вітчизняні вчені, як В. Венедиктов, С. Гусаров В. Жернаков В. Лазор, Л. Лазор, О. Любчик, Б. Малишев О. Матвієнко, П. Пилипенко, С. Прилипко, В. Ротань, Н. Хуторян, Г. Чанишева, О. Ярошенко та інші. Проте, незважаючи на чималу кількість досліджень даної проблематики, питання важливості кодифікації трудового законодавства потребує додаткового вивчення.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що трудове право України, проходить етап гармонізації норм до законодавства Європейського Союзу, в результаті чого потребує максимально законодавчих актів у сфері праці.

Метою статті є висвітлення особливостей кодифікаційних процесів у сфері трудового права України.

Основною метою кодифікації є створення єдиного та комплексного нормативного акта, який би сприяв логічній організації правових відносин у відповідній галузі, як нам усім відомо цей акт називається кодексом. У сучасних умовах, коли держава стикається зі складними політичними та

економічними викликами, важливо ретельно аналізувати об'єктивні та суб'єктивні фактори, які можуть вплинути на прийняття таких законопроектів. Також необхідно передбачити можливі наслідки введення таких нормативних актів. Зокрема, кодифікований акт у галузі трудового права може мати значущий вплив на суспільну ситуацію в Україні і, в разі недотримання сучасних соціальних настроїв та реальних умов, може викликати соціальний протест.

Наразі в національному Кодексі законів про працю відсутні положення, які регулюють ряд аспектів трудових відносин, включаючи колективні трудові спори та питання зайнятості та працевлаштування. Деякі аспекти трудових відносин частково врегульовані в Кодексі законів про працю, але існують і спеціальні закони, які детально регламентують певні аспекти цих відносин, наприклад, порядок укладення колективних угод, який більш докладно визначений у Законі України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року № 3356-ХІІ [1, 2].

Також важливо вказати, що окрім Кодексу з трудового законодавства, трудові відносини в Україні регулюються рядом інших законів. Зокрема, це закони «Про соціальний діалог в Україні», «Про зайнятість населення», «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» і «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2, 3, 4, 5].

Цей стан справ, очевидно, вказує на відсутність системності в українському трудовому законодавстві, що в свою чергу ускладнює однакове розуміння норм та значення Кодексу в контексті цього законодавства. Така ситуація вимагає розгляду завдання кодифікації трудового законодавства з метою ліквідації розпорошення норм трудового права по різних нормативних актах. Зрештою, це є ключовим аспектом будь-якої кодифікації.

Ми підтримуємо думку Сергія Гусарова про значущу різницю у категорійному апараті, яка стає очевидною та шкідливою для застосування норм трудового права, при аналізі вищезазначених нормативних актів. Наприклад, у Кодексі законів про працю для характеристики сторони, з якою працює співробітник у трудових відносинах, використовується термін «власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган або фізична особа». У той же час інші закони України, які регулюють питання зайнятості населення, «колективних договорів і угод, оплати праці, охорони праці, діяльності професійних спілок та порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), використовують термін «роботодавець». Цей приклад наочно демонструє негативні наслідки відсутності узгодження норм трудового законодавства в одному законі, що порушує комплексність цього законодавства та його відповідність іншим нормативним актам [8, с. 67].

Мета кодифікації трудового законодавства полягає у приведенні його у відповідність до сучасних суспільних відносин у цій галузі. У цьому контексті ми підтримуємо аргументи Віктора Жернакова, який вказує на те, що на кожному етапі кодифікації законодавства про працю (1918, 1922, 1971) його сутність визначалася потребами суспільства, які існували у відповідний період. Сучасний етап має свої особливості, оскільки перед розробниками цього акту стоять зовсім нові проблеми.

Важливо враховувати тенденції у розвитку трудового законодавства, такі як зменшення впливу централізованого (законодавчого) регулювання і підвищення значення договірного регулювання соціально-трудова відносин. Крім того, кодифікація повинна дотримуватися принципів, які визначають її зміст (верховенство права, професіоналізм, об'єктивність, законність, демократизм, гуманізм). Ці принципи охоплюють загальні аспекти [8, с. 70].

Майбутній Трудовий Кодекс має відповідати сучасним соціально-економічним і правовим реаліям. Це означає, що його формулювання повинно враховувати такі аспекти, як умови функціонування ринкової економіки, вплив процесів глобалізації та інтеграції у світовий, особливо європейський,

цивілізаційний контекст, значне зростання міграції робочої сили, а також потребу в реалізації програми гідної праці та встановлення відповідних стандартів

Також розглядається перелік принципів кодифікації трудового законодавства, який запропонований О.С. Матвієнком. З цієї групи особливими вважаються такі: врахування відповідності цілей і характеру кодифікації рівню соціально-економічного розвитку суспільства, наукова обґрунтованість, узгодження з пріоритетністю прав і свобод особи та громадянина під час проведення кодифікації, узгодження з нормами національного правового порядку з міжнародними правовими стандартами і законодавством Європейського Союзу, а також принцип повноти, всебічності та комплексності кодифікації [7, с. 133].

Вищезазначене дозволяє сформулювати ряд очікуваних аспектів нового комплексного акту у сфері трудових відносин. У цьому контексті важливо розглянути останній проєкт Трудового Кодексу від 08.11.2019. У проєкті можна виділити позитивні зміни, такі як чітке визначення трудового договору, його форми та змісту, а також деталізацію умов укладення строкового трудового договору. Також планується вилучення положень щодо трудового контракту з майбутнього Кодексу, і замість цього встановлення правила, згідно з яким трудові договори, укладені у формі контракту до набрання чинності Кодексу, вважатимуться трудовими договорами з умовами строку [6].

Стаття 42 проєкту Кодексу регулює впровадження дистанційної (надомної) роботи, яку працівник виконує поза місцем розташування роботодавця, його філії, представництва, або іншого відокремленого структурного підрозділу (включаючи розташування в інших місцевостях), поза стаціонарним робочим місцем, територією або об'єктом, який контролюється роботодавцем, в тому числі за умови використання інформаційно-комунікаційних технологій для виконання роботи (трудових обов'язків). На нашу думку, ці положення повністю відповідають потребам сучасності [6, 9].

Аналіз проєкту вказує на існування серйозних недоліків, які перешкоджають його здатності вирішити раніше визначені проблеми і досягти мети кодифікації трудового законодавства [6]. Ми вважаємо, що особлива увага має бути приділена впровадженню принципу гармонізації норм трудового законодавства України з міжнародними стандартами і принципу повноти кодифікації трудового права. Також необхідно встановити норми і стандарти, які відповідали б міжнародним та європейським стандартам у сфері праці.

Для України, яка є незалежною державою та бажає регулювати суспільні відносини, включаючи трудові, відповідно до поточних умов у суспільстві, однією з головних і невідкладних завдань залишається прийняття нового кодифікованого закону у галузі трудового права. Цей закон має вирішити вищезазначені проблеми, пов'язані з несистемністю трудового законодавства та його нездатністю до ефективного застосування. Зокрема, при перегляді трудового законодавства необхідно зосередитися на підвищенні якості правового регулювання, включаючи розгляд нового кодифікованого акта, який охоплює максимальний спектр трудових та пов'язаних з ними відносин [7, с. 98].

Висновки. Кодифікація трудового права потребує раціональних змін за для більш ефективної систематизації, стабільності та загалом регулювання трудових відносин. Водночас, з аналізу основних положень проєкту Трудового Кодексу України можна підсумувати те, що під час його розробки не завжди використовувалися основні принципи кодифікації, як наслідок, не всі положення відповідають цим принципам, а тому потребують удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1971, додаток до № 50, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

2. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 36 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>

3. Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 р. Відомості Верховної Ради України(ВВР), 1995. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

5. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р. Відомості Верховної Ради України(ВВР), 1998. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Проект Трудового кодексу України від 8 листопада 2019 р.

URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331

7. Кодифікація трудового законодавства України: монографія /Хуторян Н.М., Лаврів О.В., Вишновецька С.В. та ін. Харків: Вид-во «ФІНН», 2019. 432 с.

8. Андрій В. Природний характер трудових прав працівників. Право України, 2007. № 4. С. 67-70.

9. Точило К. С. Нормативна основа здійснення роботодавцем контролю за виконанням працівниками трудових обов'язків <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/25.pdf>

БУРАВСЬКИЙ Сергій,

здобувач вищої освіти,

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ ЯК ЧИННИКА РЕАЛІЗАЦІЇ “МІНІМАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ”

Актуальність дослідження. На запровадження “мінімальної держави” в Україні мають вплив два чинники: глобалізація та значне місце у всіх процесах громадянського суспільства. Формування в Україні концепту «мінімальної держави» (діяльність такої держави спрямована на реалізацію якомога меншої кількості функцій) викликано поєднанням як глобалізаційними процесами та підвищенням самосвідомості українського громадянського суспільства. Дослідження ролі громадянського суспільства України як чинника реалізації “мінімальної держави” є важливим для допомоги формування та становлення громадянського суспільства в Україні, що являється однією з найважливіших передумов побудови правової демократичної держави.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз ролі громадянського суспільства України як чинника реалізації “мінімальної держави”.

Виклад основного матеріалу. Концепція “мінімальної держави” стала актуальною в умовах сучасного глобалізованого світу, де акцент робиться на зменшенні втручання держави в господарські та соціальні процеси. Україна, як суверенна країна, не виняток. І в цьому контексті відіграє важливу роль громадянське суспільство. Громадянська активність сприяє формуванню ефективних механізмів самоврядування та громадського контролю, зменшуючи необхідність великого втручання держави. У сучасному українському суспільстві активна роль громадян визначає успіх концепції “мінімальної держави”, що передбачає обмеження владних функцій та підтримку громадянської ініціативи.

Основні принципи “мінімальної держави”:

- зменшення владних структур;
- підтримка господарської конкуренції;
- акцент на особистій відповідальності громадян.

Отже, “мінімальна держава” - це така держава, діяльність якої спрямована на реалізацію якомога меншої кількості функцій.

Громадянське суспільство в Україні виступає як ключовий фактор ефективності концепції "мінімальної держави". Активна громадянська позиція сприяє розвитку механізмів громадянського контролю, участі у прийнятті рішень та самоврядуванні [1].

Громадянське суспільство - це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості, політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються та гарантуються нею [3, с.30].

Розвинене громадянське суспільство передбачає соціальну відповідальність, забезпечення соціальної підтримки у випадках, коли державні ресурси обмежені. Отже, це суспільство, в якому:

- громадяни беруть активну участь у формуванні громадської думки та впливають на прийняття рішень шляхом публічного обговорення;
- громадські організації виконують важливу роль у вирішенні соціальних проблем та забезпеченні добробуту громад;
- громадяни через громадські об'єднання та ініціативи можуть відстоювати свої права, вимагати відкритості та прозорості у діяльності владних структур, що сприяє побудові відкритого та відповідального суспільства;
- громадянське суспільство здійснює контроль за діяльністю владних структур, включаючи моніторинг за витратами бюджету, дотриманням прав людини та відкритістю влади;

- забезпечується незалежність ЗМІ, свобода громадських об'єднань та інституцій.

Завдяки цим аспектам громадянське суспільство в Україні є необхідним чинником у втіленні концепції "мінімальної держави", забезпечуючи баланс між потребами громадян та необхідністю обмеження владних повноважень.

Зменшення ролі держави вимагає розвитку механізмів самоврядування на різних рівнях, від місцевого до національного. З цією метою була проведена адміністративна реформа, створені громади, які отримали більше повноважень для вирішення питань на місцях. Громадянське суспільство виступає ініціатором та учасником у формуванні ефективних механізмів місцевого самоврядування.

Громадянська активність в Україні реалізується шляхом створення та розвитку громадських інститутів, тобто незалежних організацій, які сприяють формуванню громадянського суспільства як ефективного механізму самоврядування. Прикладами успішних громадянських ініціатив наразі є антикорупційні організації, які намагаються протидіяти корупції в державних структурах. Також в наш час особливо активними стали природоохоронні групи громадян, які виступають за збереження природних ресурсів, особливо лісових масивів, та протидіють самовільним забудовам в природоохоронних зонах.

Українське суспільство й державно-політична влада у своїй більшості є консолідованими. Проте, кризові процеси в Україні показали, що держава значно відстає від потенційних можливостей та запитів громадськості. Бюрократія та корупція на сьогодні залишаються все ще на досить високому рівні, що свідчить про неготовність, а подекуди і небажання державних органів влади до ефективного і результативного функціонування в нових реаліях, зокрема, щодо врахування потреб та інтересів громадськості, ведення дієвого суспільного діалогу. Основним завданням на даний час є подолання неефективності державного управління. Брак політичної волі, нехтування посадовими особами звітністю і відповідальністю перед суспільством є величезною перешкодою для розвитку держави. Саме громадянське

суспільство, як прогресивний чинник реалізації концепту “мінімальної держави, може подолати ці недоліки сучасної держави бюрократичного типу.

Суспільство не одразу, а поступово усвідомлює, що воно є важливим «гравцем» всім державних процесів, стає більш незалежним від держави, і має істотний вплив на її політику [2, с.20].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойчук М. А. Співвідношення свободи і рівності як проблема демократії (філософський аспект): URL : http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/
2. Сухонос В. В. Мінімальна держава в Україні як прогресивний ідеал історичного критерію юридичного підходу до типології держави: функціональний аспект. *Правові горизонти*. 2021. Вип. 26 (39) URL: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2021.i26.p17>
3. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні: монографія [авт.кол. : В.І. Цимбалюк, В.І. Гришко, І.В. Міщук та ін.] Одеса, 2019. 158 с.

ВАКУЛЬЧУК Владислав,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Відносини суспільства із навколишнім природним середовищем, а також сталий розвиток цього середовища вимагають державного регулювання цього процесу. Цим самим можна стверджувати, що на всіх етапах взаємодії суспільства і природи необхідно прагнути до гармонійного балансу між

соціальними, економічними та екологічними потребами та обирати оптимальні та найбільш збалансовані засоби досягнення поставлених цілей відповідно до функціональних законів. для розвитку природи і суспільства.

Оскільки люди є органічною частиною природного середовища, вони змінюють і адаптують середовище відповідно до власних потреб. Тому бурхливий розвиток людських потреб зумовив інтенсивне та масштабне використання та споживання природних ресурсів, розширення господарської діяльності, що призвело до послаблення природних зв'язків та виникнення екологічних проблем.

На регіональному рівні державна екологічна політика передбачає широкий спектр заходів, спрямованих на збереження природних ресурсів, охорону навколишнього середовища та забезпечення екологічної стійкості на певній території. Основні аспекти державної екологічної політики на регіональному рівні:

1. Регіональне законодавство. Регіональні органи влади приймають закони та правила, які враховують специфічні екологічні проблеми та особливості конкретного регіону.

2. Планування та управління ресурсами. Розробка стратегій з управління природними ресурсами, такими як вода, ліси, ґрунти, повітря тощо, що враховували особливості регіону.

3. Захист природних територій. Створення та підтримка заповідних територій, національних парків, природних заповідників для різноманіття збереження флори та фауни.

4. Екологічний моніторинг. Здійснення систематичного спостереження за станом навколишнього середовища, збір даних про забруднення повітря, водою, обґрунтувань та інших аспектів довкілля.

5. Розвиток альтернативних джерел енергії. Заохочення використання відновлювальних джерел енергії, як сонця, вітрів.

Використання природних ресурсів що доступні людям, включають такі природні умови, як сонячна радіація, температура землі, рельєф, клімат і самі

природні ресурси, які є елементами літосфери, гідросфери та атмосфери, які використовуються у виробництві. Як справедливо вказує наукова література, економічні межі між природними ресурсами та природними умовами цілком відносні. В економіці будь-якої країни важливу роль відіграють саме природні ресурси. Одним із найважливіших економічних показників, що характеризують економічне становище країни, є забезпеченість природними ресурсами. Фактором виробництва, крім праці та капіталу, є також природні ресурси. Дефіцит або низька якість природних ресурсів збільшує вартість інших ресурсів [5, С. 12].

Розглядаючи теоретико-методологічні реалізацією екологічної політики основи державного управління на регіональному рівні, насамперед необхідно з'ясувати деякі основні особливості таких термінологічних виразів, як екологічна політика та реалізація екологічної політики на регіональному рівні.

Важливо підкреслити, що тісно пов'язане з державним управлінням у сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища саме адміністративне екологічне управління, тому фактично реалізація екологічної політики є справою державного управління. Їх взаємодія в операційному процесі відбувається по горизонталі і вертикалі, а основним регулятором є нормативно-правова база держави. До останнього часу система екологічного планування була невід'ємною частиною загального планування та управління народним господарством.

Зазначена система управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища була багато в чому недосконалою. Фактично управління охороною навколишнього природного середовища зводиться до єдиного знаменника: намагання контролювати та координувати діяльність міністерств і установ без зміни виробничого принципу планування, забезпечення та реалізації природоохоронних заходів. Водночас адміністративно-командний характер керівництва не отримав коштів від відповідного фінансового механізму. Провідні експерти у галузі екології

України вважають, що основною причиною екологічної кризової ситуації в Україні є економічні фактори [2].

На думку М. Хілько, екологічна політика є сукупністю засобів і заходів, що пов'язані із суспільним впливом на природу, її спрямованість полягає у забезпеченні екологічно збалансованого розвитку та цивілізації [6, С. 14]. На нашу думку, під екологічною політикою слід розуміти координуючу основу, яка створює та мобілізує ресурси суб'єктів господарювання для досягнення цілей та завдань щодо охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки та сфери раціонального природокористування. Підтримувати політичну, економічну, правову, освітню та іншу діяльність. Як система екологічна політика включає такі елементи: принципи, пріоритети, цілі, теми, завдання, механізми реалізації, інструменти тощо. Завдяки своїй фіксованій структурі вона є важливою складовою державної екологічної політики в цілому та на регіональному рівні в зокрема.

Викладене дозволяє стверджувати, що державна екологічна політика є частиною державної політики, яка відображає цілі та завдання у сфері екології, що політична система держави побудована відповідно до її соціальної структури. Це робиться належним чином і з певними механізмами. Також можна визначити державну екологічну політику як діяльність органів державної влади, найважливішою метою якої є формування і розвиток екологічної культури екологічного виробництва/споживання та життя людини. Отже, на екологічну політику впливають такі фактори: економічна та соціальна стабільність, швидкість розвитку виробництва, наявність фахівців, рівень екологічної культури населення, ступінь природокористування.

Державна екологічна політики на меті має створення умов для гармонійного та збалансованого розвитку суспільства, економіки та навколишнього природного середовища. Реалізація екологічної політики відбувається на наступних рівнях:

- міжнародні (глобальні);
- державний (національний);

- регіональні (територіальні);
- місцева (компанія).

Держава відіграє головну роль у реалізації екологічної політики, але це не єдиний предмет екологічної політики. Окрім держави, відповідальними за реалізацію екологічної політики є політичні партії, наукові організації, громадські неурядові організації та інші суб'єкти, що робить її не лише державною, а й об'єктом державного управління.

Процес планування та реалізації екологічної політики відбувається за участю самих природокористувачів або суб'єктів екологічної політики.

В Україні діє трирівнева система управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища: на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. На всіх цих рівнях представлені законодавча, виконавча та судова влада. У цьому контексті реалізацію екологічної політики на регіональному рівні можна визначити як діяльність органів державної влади, яка розробляє та практично реалізує управлінські рішення, спрямовані на реалізацію нормативно-правових, організаційних та узгоджених суб'єктів впливу у сфері природокористування для реалізації державної діяльності. . необхідно неухильно виконувати завдання підтримки рівня екологічного розвитку регіонів країни.

Реалізація екологічної політики на всіх рівнях може відбуватися за певних умов, зокрема:

- дослідження антропогенного впливу на навколишню природу;
- облік та індексація забруднення навколишнього середовища;
- прогнозувати та регулювати наслідки стихійного лиха внаслідок дії окремих галузей економіки;
- створення науково-методичних основ раціонального використання природних ресурсів;
- забезпечення умов збереження навколишнього природного середовища.

Соціально-екологічна мотивація підприємництва – це мотиваційно-активаційний процес, метою якого є врахування можливого впливу соціальної діяльності підприємців на навколишнє середовище, вирішення стратегічних завдань за часів ринкової економіки та його використання. з точки зору досягнення тактичної мети [3, с. 65].

Основні тенденції розвитку регіональної політики свідчать про недостатню увагу до екологізації (проникнення екологічної складової як процесу в усі сфери суспільного життя, забезпечення раціонального використання природних ресурсів та зменшення негативних впливів на навколишнє природне середовище). Зелене зростання регіональної політики, якісне відтворення всіх можливостей регіонів на еколого-економічній основі, гармонізація просторових співвідношень між країнами та регіонами вимагають суттєвих змін як у контексті регіональної політики, так і реформування регіональної політики. У державній системі освіти.

При реалізації екологічної політики в умовах сучасного розвитку ринкової економіки необхідно також враховувати підвищення ролі регулювання потенціалу природних ресурсів та необхідності управління станом навколишнього середовища. Важливим також є регіональний підхід до природокористування, що дозволяє більш комплексно оцінити унікальні характеристики кожного регіону.

Реалізація екологічної політики держави також залежить від взаємодіючих факторів, які керують системою. Це означає реалізацію екологічної політики держави шляхом регулювання, що визначається як метод управління за допомогою зворотного зв'язку, заснований на виявленні відхилення об'єкта від програмної траєкторії та розробці й застосуванні засобів впливу, що повертають його до попереднього стану [1, с. 62].

Важливою умовою реалізації екологічної політики в державному управлінні на регіональному рівні є чітке визначення основних завдань та обов'язків, які необхідно довести до відома осіб відповідно до системи стандартів ISO ДСТУ України. Іншими словами, функції, обов'язки та

повноваження мають бути визначені, задокументовані та доведені до відома органів влади для забезпечення ефективного управління навколишнім середовищем. Враховуючи, що поняття ресурсів включає людські ресурси, тобто кваліфікований персонал, технології та фінансові ресурси, обладнання для управління має забезпечувати необхідні ресурси для реалізації та функціонування екосистеми [4].

Таким чином, дослідження державного управління реалізації екологічної політики на регіональному рівні свідчить, що це сукупність форм, методів і способів, які застосовуються органами державної влади в процесі правового та законодавчого регулювання впливу на навколишнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Малиш Н. А. Ефективні механізми формування державної екологічної політики : монографія / Н. А. Малиш. К. : К.І.С., 2011. 348 с.
2. Стратегії розвитку України: теорія і практика / за ред. О. С. Власика. К. : НІСД, 2002. 716 с.
3. Терещенко Н. В. Комплексна оцінка підвищення ефективності діяльності підприємств і мотивації трудової діяльності . *Український соціум*. 2005. № 1 (6). С.60-72.
4. Третя програма дій Європейського союзу із навколишнього середовища (ОJ С 46, 17.02.1983). Нормативний документ ЄС. Програма).
5. Хвесик М. А. Стратегічні імперативи раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України : *монографія*. Донецьк, 2008. 496 с.
6. Хилько М. І. Екологічна політика : *монографія*. К. : Абрис, 1999. – 364 с.

ВАСИЛЬЄВ Дмитро,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Державна служба є важливим елементом державного управління, і її ефективне функціонування має важливе значення для послідовного та сталого розвитку країни відповідно до конституційних прав і свобод людини. У Радянському Союзі державної служби не існувало, а службовці працювали на основі трудових договорів. У незалежній Україні процес формування якісно нової системи державного управління розпочався з прийняттям 16 березня 1993 року - Закону України «Про державну службу».

Після 1998 року, після визнання необхідності проведення адміністративної реформи в Україні, постало питання про одночасне реформування державного управління. Відповідно до концепції адміністративної реформи передбачалося розробити та запровадити класифікацію державних органів і посад державних службовців. Планувалося визначити та законодавчо закріпити основні типи посад державних службовців: державні, притулкові та адміністративні посади [1, с.8].

Указом Президента України від 20 лютого 2006 року «Про Концепцію розвитку законодавства з питань державного управління в Україні» були впроваджені вагомі зміни в системі публічного управління з метою якого є приведення законодавства з питань державного управління у відповідність до міжнародних стандартів. За останні роки було прийнято низку інших важливих документів, таких як «Концепція адаптації системи державної служби України до стандартів Європейського Союзу», Програма розвитку державної служби на

2005-2010 роки, основною ідеєю якої є реформування державної служби з метою наближення її до міжнародних демократичних стандартів [3, с.22].

Система державної служби потребує подальшого докорінного реформування та чіткого нормативного регулювання. Тому, відповідно до Указу Президента України № 278 від 5 березня 2004 року «Про Концепцію адаптації системи державної служби до стандартів Європейського Союзу» та Указу Президента України № 658 від 15 квітня 2005 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 14 березня 2005 року «Про засади реформування системи центральних органів виконавчої влади» щодо ЦОВВ, Уряд утворив Координаційну раду з проведення функціонального обстеження ЦОВВ на чолі з Кабінетом Міністрів України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2006 року № 570-р). З метою проведення функціонального обстеження системи органів виконавчої влади Урядом було розроблено та затверджено Порядок проведення функціонального обстеження системи органів виконавчої влади (постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2005 р. № 189, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2005 р. за № 901/11181) та проведено перше засідання вищезазначеної Координаційної ради, яка своїм рішенням визначила графік проведення обстеження системи органів виконавчої влади.

У 2008-2009 роках вперше було проведено комплексне дослідження (горизонтальне) органів виконавчої влади, їх функцій та повноважень. Проаналізувавши національну законодавчу базу, включаючи і підзаконні акти, а також провівши ряд консультацій з центральними органами виконавчої влади було складено державний функціональний перелік центральних і місцевих органів публічної влади.

Цей перелік містить понад 10 000 функцій, у тому числі дублюючих, та визначає функції, що дублюються. На основі цього переліку були внесені пропозиції щодо оптимізації системи та структури центральних органів виконавчої влади. Прийнято положення про Державний реєстр, у тому числі адміністративних послуг, що стало інноваційним інструментом удосконалення

системи надання публічних послуг на всіх рівнях. Проведено оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади з метою забезпечення структурної основи для проведення адміністративної реформи в цілому та реформи державного управління зокрема, виявлення резервів, які дозволять суттєво зменшити адміністративні витрати та зробити надання адміністративних послуг більш доступним [4, с.97].

За роки незалежності Україна в основному сформувала державну службу, яка станом на 1 січня 2021 року налічувала 268 104 особи. Це є найбільшим досягненням у розвитку державної служби за вказаний період. За своїми основними структурними та функціональними показниками інституції значною мірою відповідають уявленням про те, якою має бути демократична держава. Однак, хоча загальна конструкція системи державного управління в Україні вважається задовільною, процеси, що відбуваються в ній, якість, ефективність, результативність та рівень прозорості її роботи - ні. Необхідність реформування державного управління зумовлена недостатньою спроможністю державних службовців ефективно виконувати зобов'язання держави перед суспільством, визначені Конституцією України [5, с.25].

На сьогодні система державного управління ще не є достатньо ефективною і не відповідає стратегічному курсу країни на демократію та європейські стандарти врядування.

Заходи щодо усунення цих причин були представлені в «Концепції адаптації системи державного управління України до стандартів Європейського Союзу» та «Концепції розвитку законодавства України з питань державного управління». Для вирішення існуючих проблем була прийнята «Концепція формування та розвитку вищого корпусу державних службовців».

В якості ключових заходів щодо правового забезпечення реформи державного управління були прийняті наступні закони: «Про Кабінет Міністрів України», «Про органи виконавчої влади», «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про адміністративні послуги», Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», «Про стратегію

державної кадрової політики на 2020-2025 роки», «Про Президентський кадровий резерв «Нова еліта держави», основні напрями формування та реалізації довгострокової державної кадрової політики та виконання програми добору та підготовки (перепідготовки) державних службовців [2, с.119].

З метою реалізації Закону України «Про державну службу» Кабінет Міністрів України прийняв наступні акти. Порядок присвоєння рангу державного службовця; співвідношення рангу державного службовця з місцевими, військовими, дипломатичними та іншими спеціальними званнями; порядок надання додаткових оплачуваних відпусток державним службовцям; порядок обчислення стажу державної служби; порядок та умови визначення заробітної плати для обчислення пенсії державних службовців.

Державна служба України розробила низку детальних нормативних актів, зокрема. типовий профіль професійної компетентності на посаду керівника апарату та мінімальні вимоги до рівня професійної компетентності кандидатів на цю посаду; типові правила проходження державної служби; типовий порядок проведення конкурсу; типові правила внутрішнього службового розпорядку; типовий порядок проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців; порядок стажування державних службовців; порядок проведення конкурсу на зайняття посади державного службовця; порядок проведення атестації державних службовців. У рамках реформи необхідно переглянути та внести зміни до низки інших законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Реалізація положень вищезазначених нормативно-правових актів дозволить перейти до нової класифікації посад державної служби; запровадити профілі професійної компетентності посад державної служби; провести реформу Національної академії державного управління при Президентові України з метою посилення спроможності Національної академії державного управління [6, с.102].

Отже, формування якісно нової системи державної служби в Україні розпочалося з прийняттям у 1993 році законодавства про державну службу. Для

розвитку та функціонування системи державної служби було розроблено і прийнято відповідну нормативну основу, яка налічувала близько 1 000 одиниць. Були визначені основні напрямки розвитку вказаної системи, зокрема, запровадження нових підходів до управління та функціонування; створення позитивного іміджу державної служби шляхом зміцнення інституційної спроможності центральних та місцевих органів виконавчої влади у відповідних сферах державної служби; удосконалення підходів до управління персоналом тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Качан, Л. Модернізація державної служби. Соціальний захист: щоміс. інформац. наук. виробн. журн. 2013. № 9. С. 8-9.
2. Колісніченко, Н. М. Державна служба в Європейському Союзі. Європеїзація та розвиток державної служби в Україні., МОН України, НАДУ при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ. упр., Ун-т Лондон Метрополітен (Великобританія). К. : Міленіум, 2009. 247 с.
3. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми реалізації сучасних кадрових технологій в системі державної служби України: концептуальні засади // О. Пархоменко-Куцевіл / Новітні стратегії реформування державної служби в умовах європейської інтеграції; матеріали круглого столу за міжнародною участю (м. Київ, 5 грудня 2014 р.). Київ.: Вид-во Ліра-К, 2014. С. 21-25.
4. Пархоменко-Куцевіл О. Формування, розвиток та модернізація державних посад: концептуально-методологічні засади: монографія .ФАДА ЛТД, 2010. 296 с.
5. Серьогін С. Сучасні технології роботи з персоналом. Київ.: НАДУ, 2010. С. 23 - 26.
6. Шапран, О. Ю. Перспективи розвитку державної служби в Україні у контексті запровадження нового законодавства про державну службу Вісник Національної академії державного управління при Президентові України : наук. Журн. 2014. № 3. - С. 99-108.

ВАСЯНОВИЧ Юлія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ

Стратегічне планування як інструмент розвитку організації почало розвиватися в п'ятдесятих роках минулого століття і в основному використовувалося в приватному секторі. І навпаки, публічне управління розвинулося цілком на правовій основі, а саме на законах і постановах. Однак сьогодні організації обох секторів, приватного та публічного, так чи інакше використовують стратегічне планування як інструмент для розвитку та ефективності.

Питання публічного управління та адміністрування вивчали: Чернов С. І., та Гайдученко С. О. [1], Бугайчук К. Л. [2], Мамонова В. В. [3] та інші. Аспекти стратегічне планування висвітлювали: Кузьмук А. М. [4], Білик О.В. та Поліщук С.П. [5] тощо. Зазначимо, що питання стратегічного планування у публічному секторі висвітлено вкрай мало, що робить дослідження актуальним.

Основна мета дослідження розкрити сутність стратегічне планування в публічному секторі.

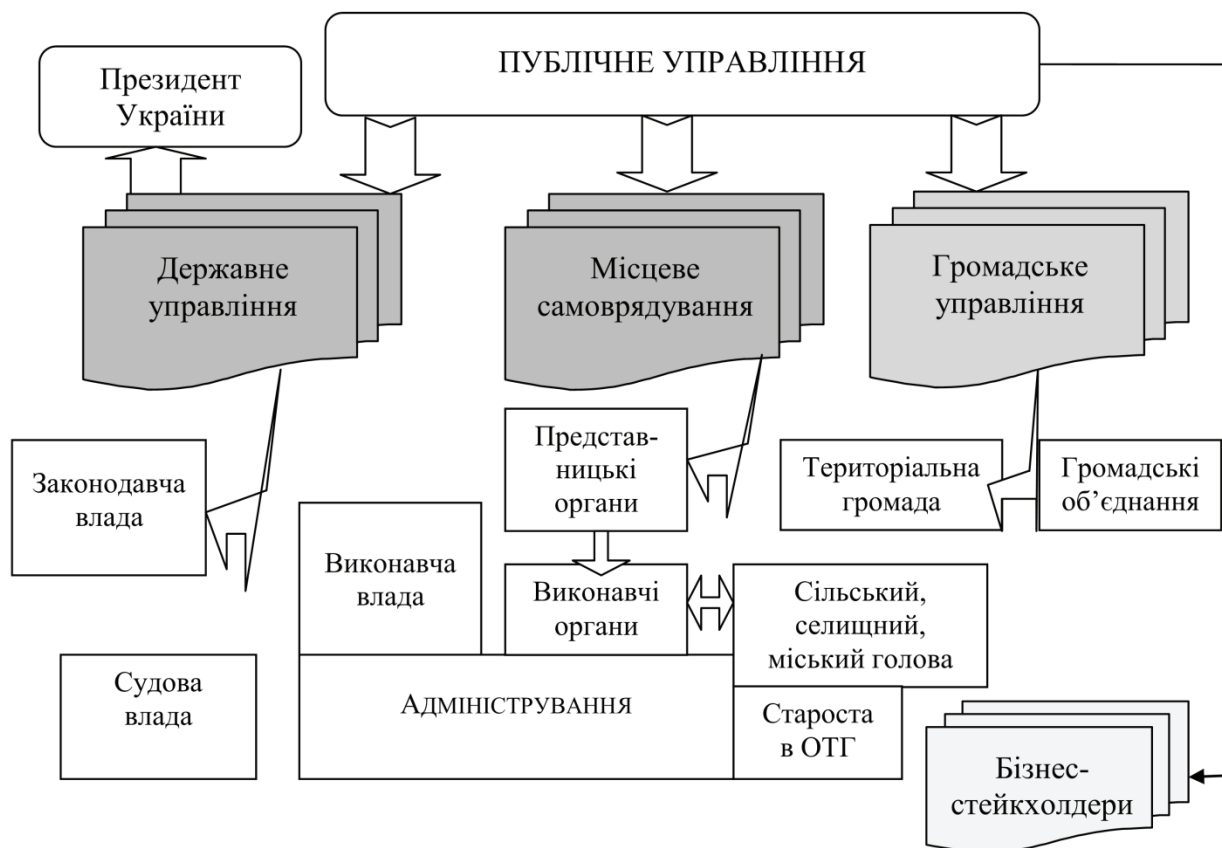
Теоретично стратегічне управління та цілеспрямоване стратегічне планування в публічному та приватному секторах зосереджено на формулюванні бачення та досяжних цілей, тим самим зобов'язуючи працівників на всіх рівнях організації. Однак використання цього інструменту в державному та приватному секторах відрізняється. Безумовно, приватний сектор переважає публічний сектор за ефективністю та орієнтацією на результат. Публічний сектор починає проявляти все більший інтерес до

стратегічного планування, яке повинно стати привілейованою зброєю в публічному управлінні та адмініструванні.

Такі поняття як «публічне адміністрування» та «публічне управління», «державне адміністрування». у широкому сенсі поняття «публічне управління», «публічне адміністрування» часто використовуються як синоніми, а у вузькому сенсі ці поняття застосовуються з урахуванням деяких особливостей [1].

Головною особливістю є те, що сфера публічного адміністрування не вичерпується діяльністю тільки органів публічної влади, а саме: державної влади і місцевого самоврядування). Законодавство України не забороняє державі окремі повноваження виконавчих органів влади передавати недержавним організаціям, які можуть брати участь у виконанні функцій публічної влади [2].

Розглянемо схематичне відображення співвідношення «публічне управління та адміністрування», яке побудовано Мамоною В.В. та представлено на рис. 1.

Мал. 1. Схематичне відображення співвідношення «публічне управління та адміністрування»

Джерело: [3, с. 33]

Отже, наведена на мал. 1 схема конструкту «публічне управління та адміністрування» свідчить, що проведення організаційно-розпорядчої діяльності здійснюють як органи виконавчої влади, так і виконавчі органи муніципальної влади, а також залучаються посадові особи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські голови, голови обласних і районних рад, старости населених пунктів об'єднаних територіальних громад [3].

Як показав аналіз літературних джерел [1-3], в даний час все частіше застосовується поняття «публічне адміністрування», тому стратегічне планування розглянемо в контексті публічного адміністрування.

Стратегічне планування – основна функція управління, що є процесом визначення цілей організації та шляхів їх досягнення [4, с. 108].

Стратегічне планування в публічному адмініструванні – це багатоплановий процес, головний напрямок якого спрямований на розробку стратегії інституцій публічного адміністрування із врахуванням змін, що відбуваються у зовнішньому середовищі. [5, с. 15]

Стратегічне планування має чотири основні елементи: вивчення середовища організації, розробка стратегії, реалізація стратегії та оцінка стратегії, внутрішня та зовнішня. Вищезазначені чотири кроки закладають основу для постійного стратегічного процесу, за допомогою якого відповідна адміністрація аналізує свою поточну позицію, готує стратегії, працює над забезпеченням їх реалізації, а потім переглядає їх стратегічну здійсненність.

Три основні кроки до розробки стратегічного плану в будь-якому публічному секторі можуть бути такими:

– розробити чітке бачення, засноване на основній культурі та системі цінностей організації;

– встановити специфікації, які описують це бачення в короткострокових цілях;

– визначити стратегії та цілі, необхідні для виконання місії, і розробити орієнтовані на дії стратегічні плани.

Стратегічне планування використовується публічними адміністраціями, для забезпечення:

– розроблення і ранжування пріоритетних і довгострокових цілей процесу публічного адміністрування, які відповідають вимогам соціально-економічного розвитку;

– вибору і реалізації адміністративно-управлінських рішень, що забезпечують раціональне використання наявних ресурсів та ефективну адаптацію до неочікуваних змін

– оцінки і критичного аналізу шляхів і можливостей досягнення пріоритетних цілей в існуючих та прогнозованих зовнішніх і внутрішніх умовах функціонування системи публічного адміністрування [5, с. 15]

Отже, стратегічне планування – це процес планування, який дає змогу організаціям, установам, корпораціям і адміністраціям у приватному та публічному секторах розробляти стратегії для досягнення бачень, місій і цілей. Саме стратегічне планування публічного адміністрування відпрацьовує зону невизначеності між цілями та орієнтирами в процесі розробки адміністративно-управлінських рішень органами публічного адміністрування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чернов С. І., Гайдученко С. О. *Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування»* (для студентів всіх форм навчання за спец. 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)») / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ, 2014. 97 с.

2. Бугайчук К. Л. Співвідношення публічного адміністрування з іншими управлінськими категоріями. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 79(4). С. 154-165.

3. Мамонова В. В. Публічне управління та адміністрування: співвідношення та суб'єктний склад. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 1. С. 29-36.

4. Кузьмук А. М. Стратегічне планування і роль стратегії в діяльності підприємства. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2014. Т. 20, № 3. С. 107-114.

5. Білик О.В., Поліщук С.П. Стратегічне планування в системі публічного управління Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту. Стратегічні пріоритети розвитку економіки, фінансів, обліку, підприємництва та торгівлі, публічного управління в Україні та світі. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Білоцерківський НАУ, 30 жовтня 2020. Біла Церква, 2020. С.15-17.

ВОЙТОВИЧ Наталія,

кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

АДМІНІСТРАТИВНА ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЯВКУ ДО ТЕРІТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІСЛЯ ОТРИМАННЯ ПОВІСТКИ

Адміністративна та кримінальна відповідальність є різновидами юридичної відповідальності. Питанням дослідження відповідальності в своїх працях займалися такі вітчизняні науковці: Ю. Баулін, Н. Берлач, О. Дмитрик, Л. Касьяненко, Д. Липинський, М. Кучерявенко, О. Музика-Стефанчук, С. Ніщимна, Л. Савченко.

В теорії права існують різні трактування адміністративної та кримінальної відповідальності, однак важливою підставою для їх настання як є наявність двох підстав: юридичної – норми права, яка визначає певне діяння як протиправне та фактичної – наявності складу правопорушення в діянні особи.

Враховуючи, що розглядається відповідальність за певні протиправні діяння особи, а саме неявка до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі - ТЦК та СП) після отримання повістки, яка є письмовим документом, вимоги до якого передбачені Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» [1] і видається на ім'я конкретної особи, визначимо ті норми права та склади правопорушень, які її передбачають, тим більше, що дане питання викликає багато різних тлумачень в суспільстві під час збройної агресії російської федерації проти України.

Адміністративна відповідальність, у відповідності до статті 210-1 «Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію» Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], яка має дві частини, і звернемо нашу увагу на частину другу тому, що вона встановлює додаткову обов'язкову ознаку для застосування – це особливий період, тобто враховуючи судову практику в випадку дії особливого періоду він охоплює поняття «воєнний стан», такий склад адміністративного правопорушення становить:

– об'єктом є суспільні відносини у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації;

– об'єктивна сторона – порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, в свою чергу, законодавство України про мобілізацію передбачає низку законів: Конституція України, Закон України «Про оборону України», Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» і

це не весь перелік нормативно-правових актів, повторно протягом року або в перше, але в особливий період;

- суб'єктом є як громадяни, так і посадові особи;
- суб'єктивна сторона характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності.

За вчинення даного адміністративного правопорушення передбачене накладення штрафу на громадян від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 3 400 грн. до 5 100 грн.) і на посадових осіб - від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 5 100 грн. до 8 500грн.).

Прикладом такого адміністративного правопорушення як раз і є неявка за повісткою про первинний виклик до ТРЦ та СП під дії правового режиму воєнного стану.

Кримінальна відповідальність, яка встановлена статтею 336 «Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період» Кримінального кодексу України [3], передбачає такий склад кримінального правопорушення:

– об'єктом є встановлений чинним законодавством, про яке згадувалось вище, порядок комплектування сил оборони України особовим складом за мобілізацією в особливий період;

– об'єктивна сторона полягає як у формі бездіяльності, а саме у неприбутті до ТРЦ та СП або до військової частини, військової установи в час і дату, які вказаний у повістці. Проте під ухиленням від призову можуть бути визнані і інші дії, такі як незаконне отримання «броні», або умисне каліцтво;

– суб'єктом є військовозобов'язані громадяни України (чоловіки та жінки) віком від 18 років чи резервісти;

– суб'єктивна сторона – вина у формі прямого умислу.

Такий злочин є нетяжким і карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Підводячи підсумок викладеному, можна зробити висновок про те, що захист Вітчизни, перш за все, є конституційному обов'язком кожного громадянина України і ухилення чи не бажання його виконувати тягне за собою адміністративну та кримінальну відповідальності. Однак процедура мобілізації та вступу громадян на військову службу повинна бути чітко доведена з боку органів державної влади, відповідати принципам справедливості, відкритості та доцільності, а також бути максимально зрозуміло прописаною в чинному законодавстві, яке удосконалюється з урахуванням вимог правового режиму воєнного стану для громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#n10>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2428>

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n328>

ГОЛИШЕВА Олена,

головний спеціаліст

юридичного відділу

Національної комісії з цінних паперів

та фондового ринку, викладач

Житомирського державного

університету імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

СМАРТ-КОНТРАКТИ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ

Україна, як сучасна та прогресивна держава, не залишається осторонь від глобальних технологічних змін. Спрощення та уніфікація бізнес-процесів, що супроводжують еру цифрової трансформації, зазнають суттєвих перетворень. У цьому контексті «розумні» контракти, засновані на технології блокчейн, виступають не лише інструментом автоматизації угод, але і парадигмою для зміни самого способу укладення договорів.

Термін "смарт-контракт" був введений ще в 1994 році Ніком Собінські (Nick Szabo), американським криптографом та комп'ютерним науковцем. Він використовував це визначення для опису програм, які мають можливість автоматично здійснюватись та контролювати виконання контрактних угод в умовах, визначених програмно. Собінські вважається одним із піонерів в області криптовалют та блокчейн-технологій [1]. Ідея смарт-контрактів полягає в тому, щоб вбудувати правила та умови договору безпосередньо в код програми. Коли виконуються певні умови, смарт-контракт автоматично виконує визначені дії, не потребуючи додаткового втручання сторін договору. Хоча термін був введений ще у 1994 році, його реалізація та популяризація значно зросли разом із розвитком технології блокчейн, особливо після виникнення криптовалюти Ethereum в 2015 році, яка надає можливість створювати смарт-контракти за допомогою мови програмування Solidity [2].

За своєю правовою суттю смарт-контракт є цифровою формою цивільно-правового договору, умови якого виражені у вигляді програмного коду. Як і цивільноправовий договір, смарт-контракт має такі елементи, як сторони договору, предмет договору та істотні умови договору [3].

Розглянемо дані елементи на прикладі комплексного договору купівлі-продажу автомобіля:

1. Сторони договору:

- учасниками такого смарт-контракту є покупець і продавець. Останні повинні мати доступ до розподіленої комп'ютерної мережі, у якій фіксується програмний алгоритм виконання даного контракту, а також електронний підпис, яким засвідчується згода сторін.

2. Предмет договору:

- комплекс дій, які мають бути виконані при настанні заданих умов, а саме перереєстрація автомобіля і перерахування коштів продавцю.

3. Істотні умови договору:

- у смарт-контракті визначаються умови, такі як вартість автомобіля, реквізити сторін, дата та час угоди.

- Смарт-контракт може включати умови, які автоматично виконуються. Наприклад, якщо сторона Б (покупець) переказує вартість авто на вказаний рахунок, то смарт-контракт вважається виконаним.

4. Автоматизоване виконання:

- якщо сторона Б (покупець) переказує вартість на вказаний у смарт-контракті рахунок, блокчейн-платформа автоматично підтверджує виконання умов контракту.

5. Підтвердження власності:

- у децентралізованій системі можливо також включити елементи, які підтверджують власність. Наприклад, відомості про авто можуть бути записані в блокчейні, і доступ до цих даних може бути наданий покупцеві після виконання умов.

6. Автоматичне набуття власності:

- якщо умови виконані, смарт-контракт може автоматично переказати власність авто від продавця до покупця, а вартість переказу зберігати на вказаному рахунку.

7. Завершення угоди:

- після виконання всіх умов смарт-контракт вважається завершеним, і сторони отримують відповідні підтвердження.

Цей приклад показує, як смарт-контракт може автоматизувати процес купівлі-продажу автомобіля, знижуючи ризики та виключаючи потребу в посередниках. Цінною перевагою такого документу є повне виключення людського фактору, що унеможлиблює вчинення помилки або шахрайства.

Переваги «розумних договорів» включають прискорення юридичних транзакцій, дозволяють виконувати угоди без посередників та можуть бути використані глобально, незалежно від географічного розташування учасників. Хоча смарт-контракти мають численні переваги, однак в багатьох юрисдикціях їх правовий статус залишається нечітким. Виникають питання щодо юридичної обов'язковості таких угод та можливості вирішення правових конфліктів. Навіть якщо смарт-контракт написаний правильно, люди можуть зробити помилки при визначенні умов чи параметрів, що може призвести до непередбачуваних наслідків.

Для вирішення проблем правового врегулювання смарт-контрактів в нашій державі необхідно внести зміни у чинне законодавство, а саме, зосередити увагу на таких ключових моментах:

1. **Цифровий електронний підпис та ідентифікація.**

Обов'язкова ідентифікація сторін та використання цифрового електронного підпису сприяє безпеці та визнанню юридичної значущості смарт-контрактів.

2. **Текстовий додаток до смарт-контракту.** Вимога до текстового додатку з істотними умовами договору підсилює прозорість та може полегшити судовий розгляд спорів.

3. **Технологія блокчейн для державних реєстрів.** Переведення державних реєстрів на технологію блокчейн дозволяє покращити ефективність, зменшити витрати та знизити ризик зловживань.

4. **Автоматичне внесення змін до реєстрів.** Можливість автоматичного внесення змін до реєстрів при виконанні смарт-контракту спрощує процеси та мінімізує можливість помилок чи зловживань.

Важливо також враховувати потреби інших стейкхолдерів, таких як правозахисні організації, бізнес-спільноти та технічні експерти, при розробці та впровадженні таких змін. Крім того, необхідно забезпечити механізми для постійного оновлення та адаптації законодавства до змін у сфері технологій та їх використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Szabo N. Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets / N. Szabo [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.alamut.com/subj/economics/nick_szabo/smartContracts.html

2. Tar A. Smart Contracts, Explained / A. Tar [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cointelegraph.com/explained/smart-contracts-explained>

3. Варавка В. Смарт-контракт як форма цивільно-правового договору / В. Варавка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.law.knu.ua/images/articles/%D0%92%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0.pdf>

ГОЛЬСЬКА Інна,

магістрантка історичного факультету

Житомирський державний

університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Державне управління у сфері закладів дошкільної освіти включає в себе розробку та впровадження політики в цій галузі, нагляд за дотриманням нормативів та стандартів, фінансове забезпечення, підтримку освітніх програм та забезпечення якості навчального процесу для дітей передшкільного віку. Державні органи співпрацюють з місцевими урядами та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення ефективного функціонування дошкільних закладів.

Державне управління в сфері дошкільної освіти охоплює ряд ключових аспектів. Один із них – це розробка та впровадження політики, спрямованої на забезпечення належних умов для навчання та розвитку дітей дошкільного віку. Це включає в себе визначення стандартів якості, навчальних програм, а також забезпечення доступу до ефективних методик виховання.

Державні органи також відповідають за нагляд та контроль за дотриманням встановлених норм та стандартів у дошкільних закладах. Це може включати в себе проведення аудитів, моніторинг якості освіти та надання рекомендацій для подальшого удосконалення системи.

Фінансове забезпечення також є суттєвим аспектом. Держава визначає бюджетні асигнування для дошкільних закладів, забезпечуючи їм необхідні ресурси для нормального функціонування, закупівлі необхідного обладнання та матеріалів.

Крім того, держава співпрацює з місцевими органами влади та громадськістю для врахування місцевих потреб та реалізації ефективних

програм розвитку дошкільної освіти. Важливою є також підтримка та розвиток кадрового потенціалу педагогічних працівників у дошкільних закладах для забезпечення якісного виховання та навчання дітей.

В рамках державного управління в сфері дошкільної освіти також акцентується на створенні інклюзивних умов для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей чи потреб. Забезпечення рівних можливостей для всіх має стратегічне значення, і державні структури працюють над вдосконаленням підходів та ресурсного забезпечення для дітей з різними потребами.

Крім того, держава активно сприяє розвитку інноваційних методів навчання та використанню сучасних технологій у дошкільних закладах. Це може включати в себе електронні педагогічні ресурси, використання ігрових методів навчання, а також залучення батьків до освітнього процесу через різноманітні комунікаційні платформи. Державне управління взаємодіє з науковими установами та експертами для постійного вдосконалення педагогічних стандартів та методик, а також для адаптації до сучасних викликів та потреб суспільства. Все це спрямовано на створення оптимальних умов для розвитку дитини в період дошкільного віку, формування її особистості та підготовки до подальшого навчання.

Державне управління в сфері дошкільної освіти також акцентує увагу на психологічному та соціальному розвитку дітей. Розробка і впровадження спеціальних програм психологічної підтримки, а також стимулювання розвитку соціальних навичок є важливими аспектами цієї діяльності.

Однією з ключових складових ефективного державного управління є також моніторинг і оцінка результативності. Застосування систем вимірювання якості навчання та розвитку дозволяє постійно оцінювати ефективність заходів та вносити необхідні корективи для покращення результатів. Крім того, держава підтримує розвиток мережі дошкільних закладів, забезпечуючи їхню рівномірну доступність у різних регіонах країни. Це важливо для забезпечення

рівних можливостей отримання якісної дошкільної освіти для всіх дітей, незалежно від місця проживання.

Усі ці заходи спрямовані на створення сприятливого середовища для повноцінного розвитку дитини та її підготовки до подальшого життя та навчання. Усеосяжне державне управління в сфері дошкільної освіти є ключовим елементом формування якісної та доступної освітньої системи для дітей. Це включає в себе розробку ефективної політики, нагляд за якістю освіти, фінансове забезпечення, розвиток кадрового потенціалу, стимулювання інновацій та інклюзивних підходів. Щоденна робота державних органів в цій сфері спрямована на забезпечення оптимальних умов для всебічного розвитку дітей дошкільного віку, їхньої готовності до навчання та подальшого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про дошкільну освіту»: відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.25/<https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
2. Закон України «Про освіту»: відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380/Про освіту | від 05.09.2017 № 2145-VIII (rada.gov.ua)
3. Соловей Ю.О. Механізм забезпечення ефективного контролю як стратегії державного управління закладами дошкільної освіти в Україні: науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – № 6. – С. 75-79
4. Соловей Ю.О. Історіографія становлення державного контролю за діяльністю закладів дошкільної освіти в Україні (друга половина XX – початок XXI століття): Черкаси – 2018/+3Соловей Ю.О. стаття....pdf (cdu.edu.ua)
5. Бахмат Н. В., Косенчук О. Г. Модель інформаційно-комунікаційного забезпечення управління якістю дошкільної освіти: інформаційні технології і засоби навчання, 2019, Том 69, №1.

ДЗІУМАН Олена,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

СИСТЕМА ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ВІДПУСТОК: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Сучасні умови розвитку українського суспільства зумовлюють необхідність закінчення реформи і оновлення національного законодавства про працю, аналізу позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання трудових відносин, зокрема, і такого його інституту, як час.

Стаття 45 Конституції України закріплює право кожного працівника в Україні на відпустку та на отримання гарантійних виплат – відпускних [1]. Тематика даної публікації є актуальною та своєчасною оскільки нашій державі необхідно провести гармонізації українського законодавства про працю до законодавства Європейського Союзу. Для врахування як передового довіду, так і недоліків законодавства про час відпочинку важливим є дослідження питання інтеграції досвіду різних країн світу щодо в відпусток у трудове законодавство України.

Варто зазначити, що заохочувальні відпустки існують в розвинених країнах. Наприклад, на автомобільних заводах «Peugeot» і «Citroen», щоб заохотити працівників, які є пунктуальними і чесно працюють (без прогулів), робітники отримують 15 балів, а службовці - 9 балів за кожен тиждень регулярної присутності на роботі без запізнь і прогулів. Додаткові бали нараховуються за роботу вночі та в неділю (або святкові дні).

Таким чином, якщо працівник заробив 500 балів, то має право на один день оплачуваної відпустки. Якщо працівник відсутній на роботі більше 15 днів

на рік з будь-якої причини, всі нараховані бали анулюються. Частину заробленої, у підсумку, додаткової відпустки працівник повинен використати протягом наступного року, а частину- накопичити. [4, с.33].

Особливістю німецької відпустки є те, що вона має бути використана за призначенням. Тому законом заборонено виконувати іншу оплачувану роботу під час відпустки. Інша особливість полягає в тому, що працівники повинні знайти собі заміну під час відпустки і завершити всі незавершені справи.

Французьке законодавство закріпило право працюючих на таку специфічну відпустку, як відпустка без збереження оплати для створення власного підприємства. Даний вид відпочинку може бути наданий працівникам, які мають трирічний безперервний стаж роботи на відповідному підприємстві.

Також законодавство про відпустки Франції передає додаткову відпустку тривалістю у один рік (два роки у виняткових випадках) з правом одноразового продовження. Після закінчення такої додаткової відпустки працівник має право повернутися на попереднє місце роботи або йому можуть надати рівноцінну посаду без зниження заробітної плати. Такі відпустки надаються з метою сприяння розвитку підприємницької діяльності, створення суб'єктів господарювання. Все це відіграє позитивну роль в французькій економіці [3, с.54].

Цікаво зазначити, що подовжена відпустка у багатьох країнах світу надається із законодавчо встановленою специфікою порядку її використання. Наприклад, у Фінляндії п'ятий тиждень щорічної відпустки працівник може використати лише у осінньо-зимовий період (між 30 вересня та 2 травня); аналогічний період у Швеції може накопичуватися протягом п'яти років за бажанням працюючого [5, с.99].

Як і у сучасному національному законодавстві про працю, у високорозвинених країнах встановлено й інші види відпустки, які надають за різними підставами: вагітність та народження дитини, вступ у шлюб, смерть члена сім'ї, відпустки для осіб які навчаються та і зовсім для нас екзотичні – додаткові відпустки для працівників, які не палять.

Конвенції МОП № 103 про охорону материнства 1952 року встановлює такий інститут часу відпочинку, як відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами. У багатьох розвинених країнах надання вказаного інституту пов'язується із наявністю у працівника сімейних обов'язків. Так, «материнська відпустка» у країнах ЄС є оплачуваною. Так звана «батьківська відпустка» надається батьку дитини і має, як правило, не великий термін. Крім того, надаються гендернонейтральні відпустки після відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами, що дають можливість батькам обрати, хто саме з них буде їх використовувати повністю або частково [5, с.34].

Порівнюючи зарубіжний досвід із національним законодавством, можемо спостерігати позитивні зміни у напрямку соціальних відпусток, у зв'язку із народженням дитини. У 2021 році, Закон України «Про відпустки», було доповнено статтею 19¹, згідно з якою, одноразова оплачувана відпустка при народженні дитини тривалістю до 14 календарних днів (без урахування святкових і неробочих днів) надається не пізніше трьох місяців з дня народження дитини.

Суб'єктами, яким надається така відпустка, як і у зарубіжному законодавстві, можуть бути: чоловік, дружина; батько дитини (не перебуває у зареєстрованому шлюбі з матір'ю дитини) за умови спільного проживання та спільного побуту, наявності взаємних прав та обов'язків; баба або дід, або інший повнолітній родич дитини (у раці фактичного здійснення догляду за дитиною) [2].

Отже, правове регулювання інституту часу відпочинку в Україні є на сучасному етапі реформування таким, що в цілому відповідає європейським стандартам, а в деяких аспектах й більш сприятливим для працівника. Сьогодні реформа українського трудового законодавства ще триває, але вже можна виділити деякі загальні риси й тенденції розвитку, зокрема: збільшено кількість оплачуваних відпусток спеціального цільового призначення; збільшено види соціальних та додаткових відпусток; розширено дію та можливості колективно-правового регулювання трудових відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>;
2. Про відпустки: Закон України // Відомості Верховної Ради України: закон від 15.11.1996 [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> ;
3. Загоруйко О.Ф. Деякі аспекти регулювання права на відпустки в законодавстві закордонних країн. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2011. №4. С. 97-104.
4. Клецова Н.В. Міжнародна практика мотивації найманих працівників шляхом надання відпусток: теоретичний аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2017. №4. С. 31-36.
5. Хоменко І.С. Правове регулювання відпустки в Україні та міжнародний досвід. *Вінницький національний аграрний*. 2018. 87 с.

ДМИТРУК Дмитро,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

На сучасному етапі розвитку української держави для запровадження ефективного управління як регіонами, так і Україною загалом необхідно підготувати кадри, здатні здійснювати професійну діяльність в умовах ризиків і

викликів, які постійно постають перед нашою державою. Професійна підготовка публічних службовців є ключовим елементом ефективного функціонування державних інститутів. Це процес, спрямований на розвиток навичок, знань та компетенцій, необхідних для виконання завдань у сфері публічної служби. Вона включає в себе освітні програми, тренінги та інші методи навчання, спрямовані на формування висококваліфікованого та відповідального персоналу.

Професійна підготовка публічних службовців є основним каменем відбудови та підтримання сучасної та ефективної системи державного управління. Цей процес націлений на надання службовцям необхідних інструментів, знань та компетенцій для ефективного виконання їхніх обов'язків у службі суспільству.

Освітні програми: Академічна підготовка виходить за рамки традиційних університетських програм. Вона включає в себе вивчення широкого спектру тем, від правових аспектів до економічних та соціальних наук. Програми спеціалізованої освіти спрямовані на розвиток конкретних навичок, таких як стратегічне управління або технічна експертиза, що відображає сучасні вимоги публічного управління.

Тренінг та розвиток: Лідерський розвиток грає важливу роль у формуванні висококваліфікованих керівників у сфері публічної служби. Тренінги надають можливість вдосконалити лідерські навички, ефективно комунікувати та приймати стратегічні рішення.

Етика та корупція: Особлива увага приділяється вихованню етичності та відсутності корупції серед службовців. Запровадження стандартів етики в публічному управлінні сприяє підтримці довіри громадян до державних органів.

Адаптація до змін: Гнучкість та інновації навчання стають ключовими елементами в контексті швидкого розвитку технологій та змін в суспільстві. Публічні службовці навчаються адаптуватися до нових умов та впроваджувати інновації для ефективного вирішення проблем.

Міжнародний досвід: Обмін досвідом з іншими країнами допомагає виконавцям публічної служби адаптувати кращі практики та методології, збільшуючи їхню компетентність та розширюючи горизонти.

Професійна підготовка публічних службовців визначає не тільки їхню особисту кар'єру, але і рівень ефективності та довіри до державних установ в цілому. Вона виступає як гарантія високих стандартів управління, необхідних для забезпечення демократії, прозорості та високого рівня обслуговування громадян.

Формування механізму професійної підготовки публічних службовців ґрунтується на кількох ключових засадах:

1. **Стандартизація інструктивно-методичної бази:** Розробка чітких та консолідованих навчальних матеріалів та стандартів для забезпечення однакового рівня підготовки у всіх сферах публічної служби.
2. **Адаптація до сучасних викликів:** Урахування актуальних тенденцій, технологічних інновацій та глобальних змін у суспільстві для вдосконалення програм навчання та адаптації службовців до нових вимог.
3. **Особистісний розвиток та лідерство:** Забезпечення можливостей для розвитку навичок лідерства, комунікації та конфліктології, що допомагають публічним службовцям краще виконувати свої обов'язки.
4. **Нагляд та евалюація:** Впровадження системи нагляду та оцінки для постійного вдосконалення процесів професійної підготовки, виявлення слабких місць та корекції програм.
5. **Гнучкість та індивідуалізація:** Забезпечення можливостей для індивідуалізації навчання, врахування потреб службовців та гнучкість у виборі навчальних траєкторій.
6. **Партнерство з академічними та науковими установами:** Співпраця з університетами та науковими центрами для забезпечення актуальності та високого стандарту освіти.

7. **Етичні норми та професійна відповідальність:** Введення етичних стандартів і наголошення на професійній відповідальності для забезпечення довіри та ефективності діяльності службовців.

Ці засади взаємодіють для створення ефективної системи професійної підготовки, спрямованої на високий рівень кваліфікації та компетентності публічних службовців [1].

Отже, тенденції розвитку системи освіти, її інноваційна спрямованість впливають на зміст професійного навчання та структуру. Виникає необхідність опанування нових педагогічних технологій. Також важливо для кожної категорії персоналу обирати та застосовувати відповідні індивідуальні методи навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ващенко К. О. Професійна підготовка державних службовців: теорія, методологія, практика: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. 416 с.
2. Гетьман О. О., Білодід А. О. Інноваційні методи розвитку персоналу. Глобальні та національні проблеми економіки: ел. наук. фах. вид. 2017. Випуск 17. С. 556-561.
3. Гончарук Н. Т., Прудіус Л. В. Модернізація державної служби України на сучасному етапі розвитку. Право та державне управління: зб. наук. праць: [у 2-х т.]. Запоріжжя: КПУ, 2017. Т. 2. № 4. С. 191-198.
4. Журавльов А. В. Оптимізація та розвиток інфраструктури підготовки, консультування та підвищення кваліфікації державних службовців за рахунок використання сучасних підходів «хмарних» технологій. URL: <http://academy.gov.ua>.
5. Муравицька Г. В. Інформаційна база системи професійного навчання державних службовців. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Сер.: Державне управління. 2017. № 2. С. 104-111.

ДУРИЦЬКА Альона,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПРАВА

Постановка проблеми. Питання дослідження верховенства права як принципу на сьогодні є доволі актуальним, через необхідність його запровадження на всіх рівнях. Дослідженням даного явища займалася велика кількість вчених, як закордонних, так і вітчизняних. Зокрема серед них варто виділити Дворкіна Р. М., Козюбру М І., Пухтецьку А. А. тощо.

Загалом принцип верховенства права в сучасній українській правій науці тлумачиться як утвердження з реалізацією прав і свобод людини. Принцип верховенства права є фактичною основою для розвитку суспільства. Таке твердження підкріплюється тим, що він охоплює мало не всі аспекти життя громадянина України, починаючи безпекою особистості та закінчуючи боротьбою з корупцією.

Метою пропонованої статі є визначення верховенства права, як фундаментального принципу права.

Виклад основного матеріалу. Дослідники приділяють дуже велику увагу вивченню змісту верховенства права в національних правових системах. Такий інтерес обумовлений важливістю його концепції, який підкріплюється закріпленням принципу верховенства права на конституційному рівні в багатьох країнах Європи [2].

Принцип верховенства права вперше було розтлумачено Альбертом Венною Дайсі в праці «Вступ до науки конституційного права». У цій роботі він зауважив, що для досягнення якнайбільшої результативності від

застосування верховенства права як ідеї потрібно розрізняти три концепції, котрі є близькі за своєю суттю:

1) Панування права. Дана концепція базується на тому, що людину можна притягнути до відповідальності лише за прямого порушення закону, у зазначеному законом порядку, а також в суді загальної юрисдикції;

2) Верховенство права, за яким всі в незалежності від становища в суспільстві та посади, рівні перед словом закону;

3) Панування духу законності. Відповідно до цієї концепції зміст Конституції відповідає принципу верховенства права, базуючись на конституційних принципах.

Згідно дослідженням А. Дайсі, доктрину верховенства права побудовано на наступних основних ідеях:

- 1) Право повинно протистояти деспотичній владі;
- 2) Кожна людина є рівною перед законом;
- 3) Основне джерело права – це природні права людини [4, с. 35].

Прийнято вважати, що Україна є однією з небагатьох країн, у Конституції якої чітко зафіксовано положення не лише про правову державу, а й положення про верховенство права, яке стало не менш важливим здобутком тієї ж самої євроатлантичної правової цивілізації [1, с. 24]. Деякі автори вважають, що верховенство права є лише одним із принципів, підкреслюючи при цьому його визначальність, правової держави, інші ж ототожнюють ці два поняття, як подібні за своїм змістом [3, с. 3].

Згідно з аналізом законодавства України, принцип верховенства права, в основному, закріплено в міжнародних договорах, а також актах, які мають євроінтеграційне спрямування і є частиною національного законодавства згідно Конституції України.

Принцип верховенства влади закріплено в міжнародних угодах, актах, договорах, а також актах національного законодавства, положення яких Україна повинна виконувати у зв'язку з членством в регіональних та універсальних міжнародних організаціях.

Відносно внутрішнього законодавства України та закріплення у ньому принципу верховенства права, то це зафіксовано в наступних документах: законах України, указах та розпорядженнях Президента України, розпорядженнях і постановах Кабінету Міністрів, рішеннях Конституційного Суду тощо.

Згідно з аналізом чинного законодавства можна виділити наступні основні підходи до закріплення принципу верховенства права в чинних документах:

- Принцип верховенства права визначають як складову частину курсу політики держави, або суспільної цінності;

- Цей принцип розглядається як принцип діяльності державного органу та його посадових осіб, а також як основи організації державного управління певних сфер;

- Принцип верховенства права фіксується як один серед основних міжнародних принципів;

- Він розглядається як принцип для здійснення судочинства, завдання подальшої реалізації правосуддя та розвитку правосуддя;

- Верховенство права також виокремлюють як частину в назві державних органів, програм, посад, законодавчих актів [4, с. 39].

На сьогоднішній день нормативне закріплення принципу верховенства права в законодавстві України можна охарактеризувати недостатньою конкретизацією змісту даного принципу, а також ознак його дотримання органами публічної влади та громадянами. Існує необхідність перегляду законодавчих актів України, які визначають засади діяльності органів державної влади [4, с. 42].

В законодавстві України відсутня концепція запровадження вимог принципу запровадження верховенства права, яка має передбачати наступні положення:

1) Визначення основних вимог та сучасного поняття принципу верховенства права, а також шляхів їх запровадження в законодавчі акти України;

2) Мають бути чітко визначені правила моніторингу сучасного стану утвердження принципу верховенства права в законодавстві України органами публічної влади, за напрямками основних галузей права;

3) Необхідно розробити методики перевірки відповідності принципу верховенства права законопроектів, а також проектів підзаконних нормативно-правових актів [4, с. 41-42].

Висновки. Таким чином, верховенство права є беззаперечно фундаментальним принципом права, втім в нашій країні остаточне реалізації його в законодавстві України потребує реформування всіх органів влади, а також внесення змін до Конституції. Запровадження верховенства права є одним із рушіїв України на шляху до правової держави та громадянського суспільства. Саме в цих межах даний принцип буде діяти найбільш ефективно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гартвіг М. Принцип правової держави в Німеччині. *Українське право*. 2006. № 1. С. 24-29.

2. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС [пер. з франц. В. Ховхун]. К. : «Основи», 1996. 420 с.

3. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*. 2007. Т. 64: Юридичні науки. С. 3-9

4. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 3. С. 33-43.

ЄВТУШОК Дарина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Трудове право представляє собою одну з ключових галузей правової системи, яка перебуває у процесі системного реформування. Його основу становлять відносини, що виникають у зв'язку з виконанням праці. Ця сфера активно регулює взаємозв'язок важливих для життя суспільства інтересів: державних, суспільних та приватних.

Праця у широкому розумінні є явищем, яке пов'язується із суспільно-корисною формою діяльності. Тоді як вузьке розуміння характеризує працю як процес застосування здібностей до праці конкретною особою, виконання трудових обов'язків безпосередньо працівником (правовий аспект) [1].

Праця виступає фундаментальним елементом життя кожного суспільства. Це мета-орієнтована діяльність людей, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей, необхідних для задоволення потреб кожного індивіда та суспільства в цілому.

Термін "праця" має багатоаспектне значення і є предметом дослідження в галузях економіки, філософії, правознавства та інших. Згідно з тлумачним словником української мови, праця розглядається як діяльність людини, сукупність цілеспрямованих дій, що вимагають фізичних чи розумових зусиль, і спрямовані на створення матеріальних і духовних цінностей.

Праця може розглядатися в широкому суспільному контексті як соціально-діяльнісне явище, пов'язане із громадською формою активності, а також у вузькому розумінні як процес використання конкретною особою своїх

працевдатності (соціологічний та філософський аспекти), сукупність трудових дій (організаційно-економічний аспект) та виконання трудових обов'язків безпосередньо працівником (правовий аспект). [1]

За К. Мельник «трудове право» як особлива галузь національного права характеризується унікальним предметом та методом юридичного регулювання. В її структурі, трудове право представляє собою сукупність норм, визначених державою та договором між сторонами, які керують соціальними відносинами в контексті особливостей трудового права. [2]

В. Кучера трудове право визначає як самостійну галузь права, яка врегульовує суспільні відносини, що засновані на трудовому договорі, а також відносини пов'язані з ними. [1]

Інше визначення пропонують науковці-правники, згідно з якими трудове право є системою норм права, які приймаються уповноваженими суб'єктами, та спрямовуються на ефективне правове регулювання відносин з питань праці. [3]

Трудове право можна розглядати в двох аспектах: загальній та особливій частинах. Загальною частиною трудового права є комплекс нормативних актів у сфері трудового права, що визначають основні цілі, завдання, концептуальні визначення, спектр суспільних відносин, які підпадають під правове регулювання, особливості методології регулювання, характеристику функцій та принципів, а також основи трудової правосуб'єктності, включаючи аспекти трудо-правового статусу та умови формування, модифікації та припинення трудових правовідносин. Основна ознака загальної частини полягає у представленні базових характеристик та напрямів трудового права.

Спеціальна частина трудового права є набором нормативних актів, які мають на меті уточнення та деталізацію норм загальної частини, гарантуючи ефективне виконання основних інститутів трудового права. Вона ілюструє особливості правового регулювання конкретних аспектів трудових відносин та охоплює різні інституційні елементи трудового права.

До ключових інститутів трудового права можна віднести такі структурні одиниці: механізми організації зайнятості та працевлаштування; методологію соціального партнерства; трудового договору; норми щодо робочого часу та періодів відпочинку; законодавство з оплати праці; принципи професійної освіти, перекваліфікації та підвищення кваліфікації; норми трудової дисципліни; закони про матеріальну відповідальність; регламенти охорони праці; механізми вирішення трудових конфліктів; та засади державного нагляду в сфері трудових відносин.

Трудове право як самостійна галузь має свої ознаки:

- а) це цілісна система норм;
- б) забезпечує ефективні і доступні механізми реалізації права на працю та інших прав, її гарантування та правову охорону;
- в) спрямована на розвиток ефективної української моделі соціального партнерства;
- г) має специфічний предмет та методи правового регулювання, завдання, функції і принципи;
- д) особливе коло суб'єктного складу;
- є) специфічна юридична відповідальність: матеріальна та дисциплінарна.

[3]

Деякі науковці виділяють такі джерела трудового права: Конституція, закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких була надана Верховною Радою України, а також інші нормативно-правові акти.[4]

Україна є членом/спостерігачем більше 30 міжнародних організацій. В Україні діють понад 2000 підзаконних нормативних актів, Україна ратифікувала більше двохсот міжнародних угод у сфері праці й соціального захисту працівників, прийняти, зокрема, ООН – Організацією Об'єднаних націй, ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я, МОП – міжнародна організація праці. [5]

З часу свого виникнення до сьогодні, трудове право пройшло складний шлях формування, що охопив різні історичні періоди. Від визнання трудового

права ключовим засобом ідеологічної боротьби в роки радянської епохи до його поступового втрачання соціальної ваги на початку та середині 90-х років ХХ століття. Кожен з етапів історичного розвитку трудового права зобов'язує вчених глибоко аналізувати його значення для працівників, суспільства, держави, а також формувати сучасне трудове законодавство України. [6]

Узагальнюючи, можна прийти до висновку, що трудове право України - це галузь правової системи, що регулює трудові відносини між суб'єктами праці та встановлює їх права та обов'язки. Його основні особливості включають гармонізацію з міжнародними нормами, захист прав та інтересів працівників, регулювання умов праці та трудових відносин, а також механізми вирішення трудових спорів.

Додатково, слід відзначити, що трудове право України враховує особливості ринкової економіки та принципи соціальної справедливості. Воно також передбачає різні форми зайнятості, включаючи трудові та цивільно-правові відносини. Однією з ключових особливостей є встановлення гарантій та правил для забезпечення безпеки та гігієни праці. Крім того, трудове право України визначає порядок укладання, зміни та розірвання трудових угод, а також регулює питання страйку та колективних переговорів. Важливим елементом є визначення відповідальності за порушення трудового законодавства та механізми захисту прав працівників у разі конфліктів з роботодавцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 564 с.
2. Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник / К. Ю. Мельник. — Харків : Діса плюс, 2014. с. 8
3. Трудове право України: підручник / За загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: ЦУЛ, 2016. с. 26

4. Реалізація норм трудового права: проблеми теорії та практики: монографія / Я. В. Сімутіна, Г. А. Трунова, Н. М. Хуторян, М. М. Шумило та ін.; за ред. Я. В. Сімутіної. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 276 с. с. 80

5. Сіроха Д.І. Нормотворчість суб'єктів трудового права: дис. ... доктора юрид. наук. Київ, 2021ю с. 440 с.

6. Щербина В.І., Соцький А.М. Трудове право України: Підручник / В.І. Щербина, А.М. Соцький. Чернівці: Технодрук, 2021. 552 с.

ЄФІМЕНКО Ольга,

суддя Житомирського окружного
адміністративного суду

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ДО 1864 Р.

Становлення інституту адвокатури в Наддніпрянській Україні розпочалося задовго до Судових реформ 1864 р. На території Правобережної України, а саме у Київській, подільській та Волинській губернії у XVIII столітті адвокатура існувала з урахуванням польських конституцій 1726 і 1764 гг. Це був перший досвід організації інституту захисту континентального європейського типу. Законодавство вимагало, щоб адвокат був дворянином, мав маєток, мав «практичний стаж», не мав ніяких моральних вад, знав закони. При вступі в адвокатуру кандидат складав присягу, в ній присягався вірно служити, не ухилятися від справи та поради, не чинити проти святої справедливості та проти закону. Включення до складу адвокатів залежало від суду та вищої судово-адміністративної влади Речі Посполитої. Адвокати ділилися на три розряди: патрони, які перебували при судах нижчої інстанції; адвокати при апеляційних судах; меценати при касаційному суді. Зазначений історичний досвід став у нагоді під час підготовки Судової реформи 1864 р.

Не бажаючи вводити адвокатуру офіційно, законодавець доручив захист державним особам – прокурорам та стряпчим. На них покладалися нагляд за перебігом слідства та спостереження за тим, щоб обвинувачений використовував законні засоби захисту. Водночас це породжувало все більший розвиток приватної адвокатури серед чиновників [3, с. 77-80].

Починаючи з XVII століття в підросійській Україні, поняття «стряпчий» як і в усій імперії значно еволюціонувало. Якщо на початках воно означало чин деяких службових осіб, що виконували різноманітні господарські обов'язки при царському дворі, то вже у XVIII ст. це був урядовець при губернських прокурорах, що здійснював судовий нагляд у повітах Росії. У дореволюційній Росії з XIX ст. це була особа, допущена до адвокатської практики в комерційних судах [4, с. 47].

До справ, де обвинувачені належали до будь-якого співтовариства, як осіб, що їх представляють, могли допускатися так звані депутати. Депутати ділилися на постійних та тимчасових. За законом депутатам як особливим захисникам з боку обвинувачених надавалося право пояснювати слідчим усе, що може відкрити правду до виправдання безневинних.

Чиновники становили основну групу професійних клопотань. Указом від 22 червня 1822 р. чиновникам дозволили ходити у приватних справах, «крім тих місць, де вони на посадах перебували [5].

Комерційні суди з'явилися в царювання Миколи I спочатку в найбільших торгових містах - Санкт-Петербурзі та Москві, а потім в Одесі, Варшаві, Таганрозі, Архангельську та ін. Їх завданням було вирішення численних суперечок у комерційних справах.

За Законом від 14 травня 1832 р. за цих судах діяли присяжні стряпчі. Списки присяжних стряпчих затверджувалися комерційними судами. Кандидати мали представити «атестати. та інші свідчення про звання їх та поведінку, які самі визнають за потрібне». Суд розглядав документи і за «особистого поінформування про властивості прохача» або вносив його до списку, або оголошував відмову, не входячи до пояснення причин. Так само суд

міг виключити стряпчого з реєстру. Після внесення до списку стряпчий склав присягу і отримував право клопотання у справах [2].

Крім названих суб'єктів, які надають юридичні послуги, існувала ще одна, найчисленніша форма адвокатури – підпільні (вуличні) клопотальники. Вони вистежували клієнтів у базарні дні та ярмарки, в питних закладах і заїжджих дворах. Серед них були: відставні чиновники і військові, дворяни, що прожилися поміщики, купці, прикажчики, що управляли маєтками та будинками, власники кабаків і пивних лавок. Вулична чи підпільна адвокатура дискредитувала правосуддя та інститут адвокатури. Згодом присяжні повірені рішуче відмежувалися від своїх попередників - клопотачів та стряпчих.

Загалом, до судової реформи 1864 р. у Російській імперії не існувало офіційної адвокатури [6, с. 16-19]. Всі названі види правового захисту не можна вважати адвокатурою в повній мірі. Деякі з «захисників» навіть не мали ніякої підготовки і освіти.

Таким чином, становлення інституту адвокатури відбувалося в українських землях задовго до Судової реформи 1864 р. і знайшло свій вияв у законодавстві Речі Посполитої та Російської імперії. Статус наблизений до адвоката мали «присяжні стряпчі», які діяли при комерційних судах (зокрема, такий суд було утворено в Одесі). Послуги відстоювання інтересів клієнта в суді надавали також чиновники, т.зв. «депутати» та підпільні клопотальники.

Список використаних джерел

1. Grechenko, V. The fundamental directions of the development of civil procedural law in the Ukrainian lands of the Russian Empire at the end of XVIII – to the first half of the XIX century (before the reform of 1864) / Volodymyr Grechenko, Oleh Martselyak // Visegrad journal on human rights. – 2018. – № 4 (Vol. 1). – P. 43-48.

2. Высочайше утвержденное Учреждение Коммерческих Судов, и Устав их судопроизводства от 14 мая 1832 г. // Полное собрание законов Российской империи. 2-е собр. СПб.: Тип-я II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1831.- Т. VI. - № 4640.

3. Добкіна К. Р. Особливості правового становища прокурора в цивільному судочинстві (XVIII - XIX століття) [Електронний ресурс] / К. Р. Добкіна // Право і суспільство. - 2019. - № 5. - С. 77-83.

4. Кагамлик С. Р. Монастирські стряпчі як предтеча української адвокатури (на матеріалах Софронія Тернавіюта). Адвокатура України: історія та сучасність : матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 47–49.

5. О допущении находящихся на службе чиновников к хождению по частным делам во всех местах, кроме тех, где сами при должностях находятся: указ от 22 июня 1822 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собр. 1-е. - СПб.: Тип-я II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1832. - Т. XXXVIII. № 29072.

6. Прокопенко, Л., Варушка, Ю. Становлення та розвиток адвокатури в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. Аспекти публічного управління // 2022. № 10(2). 16-22.

ЗАЛОГІНА Вероніка,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Статтями 26, 33 Конституції України визначено, що правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками,

встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Актуальність даного дослідження правового статусу іноземців та осіб без громадянства полягає у з'ясуванні місце і ролі останніх у суспільстві та державі, визначенні особливості правового статусу таких осіб, зміст та особливості їхнього права.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, мають ті самі права і свободи, а також несуть такі ж обов'язки, як і громадяни України, за винятками, передбаченими Конституцією України, законами чи міжнародними договорами [1].

На моє переконання, для кращого розуміння прав, свобод та обов'язків іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні, потрібно для початку окреслити іноземні режими. Іноземний режим – це сукупність прав і обов'язків для іноземців на території країни перебування. Існує три види режимів для іноземців: національний режим, найбільшого сприяння та спеціальний. Національний режим означає прирівнювання іноземців до громадян країни в певних правах. Режим найбільшого сприяння - надає однакові права іноземцям на певній території та встановлює обов'язки для будь-якого громадянина третьої країни, який має найбільш сприятливий правовий статус на території цієї країни. Цей тип іноземного режиму зазвичай заснований на взаємності. Спеціальний режим – це режим, який надає певні права іноземцям у тому чи іншому регіоні та накладає певні зобов'язання, відмінні від тих, які цей регіон покладає на громадян відповідної країни. Для персоналу дипломатичних і консульських представництв встановлено спеціальну систему надання їм відповідного імунітету.

Найчастіше всього державами, що приймають іноземців, застосовуються національний правовий режим. Особливості цього режиму містяться в ст. 3 ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», де визначено, що особи-іноземці та особи без громадянства користуються рівними з громадянами України правами та свободами у випадку їх законного, тобто легального перебування на території нашої держави [6, с. 36]. Закон гарантує, що іноземці

та особи без громадянства користуються тими ж правами та свободами, що й громадяни України, за деякими винятками, які впливають на національну безпеку та обороноздатність. Наприклад, іноземці мають право працювати в Україні, але це право обмежується вимогою отримання дозволу на роботу. Це робиться для забезпечення балансу між інтересами іноземців і місцевих жителів.

Ще один приклад – право на освіту. Іноземці мають право здобувати освіту нарівні з громадянами України, але при цьому вони повинні відповідати певним вимогам щодо мови навчання. Проте іноземці та особи без громадянства не мають права брати участь у виборах і обіймати багато посад, пов'язаних з виконанням державних функцій. Це через необхідність захисту суверенітету та національної безпеки України.

Слід зазначити, що здійснення прав і свобод іноземцями та особами без громадянства не завдає шкоди національним інтересам України, правам, свободам і законним інтересам громадян України та інших осіб, які проживають в Україні. Іноземці, які підпадають під юрисдикцію України, мають право на правосуб'єктність і визнання основних прав і свобод людини незалежно від законності їх перебування. Наприклад, ЦПК також передбачає право іноземних громадян, осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб, іноземних держав (їх органів та працівників), міжнародних організацій звертатися до судів України за захистом своїх прав, свобод [3, с. 46]. Згідно з ч. 2 ст. 410 ЦПК України іноземці мають рівні процесуальні права та обов'язки з фізичними та юридичними особами України за винятками, передбаченими Конституцією і законами України та міжнародними договорами, згода на які є обов'язковою [8].

Іноземні громадяни чи особи без громадянства не можуть мати перешкод, які заважають забезпеченню прав і свобод людини. Вони можуть звернутися за захистом прав до посольства чи консульства своєї країни за кордоном. Іноземні громадяни мають право перебувати в Україні на строк, визначений типом візи. Також іноземці, які на законних підставах проживають в Україні, мають право

на працю, за винятком певних посад, передбачених законодавством України. Однак, вони не користуються в Україні більшістю політичних прав (не можуть вступати до політичних партій; не беруть участі в управлінні державними справами; не мають права голосу; не можуть брати участь у референдумах; не мають рівних прав) та їх економічні, соціальні та культурні права менші за обсягом, ніж громадяни України (не мають прав на державні та комунальні блага, захисту від незаконного звільнення, соціального забезпечення).

Відповідно до законодавства України іноземці та особи без громадянства можуть володіти, успадковувати та заповідати будь-яке майно та мати особисті немайнові права. Водночас це право не є абсолютним і окремі види власності можуть підлягати певним обмеженням (наприклад, право власності на землю). «Норми земельного законодавства обмежують об'єктний склад земель, якими можуть володіти іноземні фізичні та юридичні особи, за категоріями земель та формами власності. Зокрема, наразі зазначені суб'єкти можуть набувати у власність земельні ділянки особистого користування несільськогосподарського призначення» [2, с. 380].

Іноземці в Україні підлягають загальній матеріальній відповідальності. Іноземцям, які порушують законодавство України, може бути скорочено термін перебування в Україні, якщо вони не притягнуті до адміністративної чи кримінальної відповідальності [4].

Іноземці зобов'язані виконувати норми Конституції і законів України, шанувати традиції і звичаї українського народу [7, с. 31]. Крім того, іноземні громадяни та особи без громадянства, які проживають в Україні, повинні дотримуватись правил оформлення документів для реєстрації місця проживання та підтвердження особи. Також варто пам'ятати про фінансові зобов'язання. Це і сплата податків і зборів згідно з чинним законодавством. Сума та послідовність виплат можуть залежати від статусу особи та інших особистих обставин. Особливу увагу потрібно приділити дотриманню публічного порядку та правил дорожнього руху, оскільки це безпосередньо впливає на безпеку.

Висновки. Отже, гарантування прав і свобод людини незалежно від його громадянства ґрунтується на Конституції України та багатьох міжнародних договорах. Конституція закріплює, що всі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах, а Україна гарантує права і свободи іноземних громадян та осіб без громадянства на своїй території. Але також іноземні громадяни разом із правами мають і певні обов'язки, основним з яких є дотримання українського законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Павлюк О. В. Права на землю іноземних фізичних осіб в Україні. Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери: Збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 20 лист. 2020 р.). Харків : Юрайт, 2020. С. 379-382.
3. Пасайлюк І. Особливості участі іноземців та осіб без громадянства як сторін у цивільному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*, №8. 2017. С. 45-50.
4. Постанова Верховного Суду у справі №758/13408/18 від 18.06.2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89928381>
5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 04.02.1994 р. № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
6. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, №1.2. 2017. С. 35-37.
7. Рябченко Т.О. Конституційні обов'язки іноземних громадян в Україні. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 23-24 травня 2019 р. Суми: СумДУ, 2019. С. 30-32.

8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Офіційний вісник України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

ЗЕЛІНСЬКА Дарія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, проголошує принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Конституції України). [1]

Методи державного управління відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування державних органів. Особливості цих методів можуть варіюватися в залежності від конкретної країни, системи управління та політичних та економічних умов. Методи державного управління – систематизовані способи владного впливу органів публічної влади на державницькі процеси щодо вирішення поставлених управлінських завдань на основі принципів державного управління [2, ст. 137].

Категорія "метод" включає в себе безліч способів і засобів, необхідних для виконання різних видів діяльності. У сфері державного управління важливість правильного вибору і ефективного використання методів важко переоцінити, оскільки це впливає на досягнення організаційних, політичних та економічних цілей. М. Онищук наголошує, що вчення про методи управління є одним з найбільш важливих складових частин науки про управління [2, с. 21]. Методи управління є невід'ємною частиною науки про управління і їх вивчення

є важливою складовою цієї науки. Водночас, методологія управління залишається малодослідженою галуззю і обсяг літератури на цю тему є недостатнім. Певним чином це явище можна пояснити складністю поняття "метод" як наукової категорії. Методи державного управління можна розглядати як способи впливу, які використовуються для організаційного керівництва у відносинах між тими, хто здійснює управління, і тими, що піддаються управлінню. [4, ст. 47] Іншими словами, методи управління визначають, як суб'єкт управління впливає на поведінку та діяльність об'єкта управління з метою досягнення своїх управлінських цілей. Головна мета цього впливу полягає в стимулюванні активності державних службовців для досягнення цілей, які визначені органом державної влади. Це досягається шляхом врахування та задоволення різних потреб та інтересів цих службовців, оскільки відомо, що у людей є різноманітні потреби та цілі, які їх мотивують. При цьому існує різна поведінка, яку вони проявляють під час спроби досягнути своїх цілей та задовольнити свої потреби.

Є дві групи загальних методів державного управління – прямого адміністративного і непрямого регулюючого впливу з боку органів державної влади на відповідні об'єкти управління. Перша група – прямий адміністративний регулюючий вплив: (методи правового регулювання, переконання, примушення тощо), друга (непрямого регулюючого впливу) – виховання, стимулювання, демократизації управління, розміщення державних замовлень, маніпуляції тощо [3, ст. 140].

Методи управління є невід'ємною частиною державного управління і мають велике значення для його ефективності. Використання сучасних та продуктивних методів грає ключову роль у забезпеченні успішного функціонування державного управління. Ці методи допомагають організувати та керувати процесом державного управління, використовуючи нові технології та передові практики для досягнення максимальної ефективності.

Зміст поняття "методи державного управління" визначається сутністю державного управління і відображає його основні принципи та підходи.

Використання методів управління сприяє чіткій організації державного управління та застосуванню сучасних технологій для підвищення ефективності управлінських процесів. Таким чином, поняття "методи державного управління" відображає природу та значення управлінської діяльності.

Методи державного управління мають свої особливості, які визначають їх специфіку та ефективність в різних контекстах. Постійно зазнаючи розвитку та вдосконалення, відповідно до змін в політичному та економічному розвитку держави та вимог управлінської практики, мають певні особливості, основними з них є :

1. Системність: Методи державного управління повинні враховувати системний характер суспільства та держави. Вони мають сприяти взаємодії різних складових системи для досягнення загальних цілей.

2. Юридична основа: Більшість методів державного управління базуються на правових нормах. Це включає законодавство, регуляторні акти, положення та правила.

3. Політичний контекст: Методи державного управління часто визначаються політичними умовами та призначенням. Вони можуть змінюватися відповідно до політичних призначень, ідеології та пріоритетів уряду.

4. Різноманітність: Існує багато різних методів державного управління, які варіюються залежно від завдань і функцій державних органів. До них входять законодавчі методи, адміністративні методи, економічні методи, інформаційні методи, соціальні методи та інші.

5. Прозорість та відкритість: Сучасні методи державного управління дедалі більше вимагають прозорості та відкритості у взаємодії з громадськістю. Це важливо для забезпечення відкритого управління і забезпечення участі громадян.

6. Ефективність та результативність: Методи державного управління повинні бути спрямовані на досягнення конкретних результатів та цілей. Їх ефективність вимірюється за досягненням задекларованих результатів.

7. Адаптивність: Умови та завдання державного управління постійно змінюються. Методи мають бути адаптивними та готовими до змін, щоб відповідати новим викликам і потребам суспільства.

8. Участь громадськості: У сучасних методах державного управління враховується участь громадськості та їхніх думок у процесі ухвалення рішень та виконання політики.

ВИСНОВКИ. Отже, підбиваючи підсумки, можна зазначити, що особливості методів державного управління визначають їх роль в формуванні та реалізації політики, а також вплив на суспільство та державу в цілому. Ці методи можуть поєднуватися та використовуватися в різних комбінаціях для досягнення ефективного управління державою. Проте їх ефективність та доцільність вимагають постійного оновлення та модернізації, особливо в умовах сучасного, швидкозмінного світу. Для досягнення успіху у цій галузі важливо враховувати національні особливості та вдосконалювати методи відповідно до сучасних викликів і потреб суспільства.

Методи державного управління є постійно змінюваними та адаптованими інструментами, які відображають сучасні виклики та потреби суспільства. Зрозуміло, що кожна країна має свій унікальний підхід до державного управління, але важливою є можливість вивчення та впровадження передового досвіду з інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020) // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.

3. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. – 3-тє вид. переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009.

4. Малиновський В.Я «Словник термінів і понять з державного управління» / Центр сприяння інституційному розвитку державної служби. Київ, 2005. 47 с.

ЗУБЕНКО Денис,

аспірант кафедри публічно-правових
дисциплін Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційний обов'язок держави щодо охорони дитинства відповідає нормам міжнародних і національних нормативно-правових актів. Зокрема, п. 3 ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, ст. 3 Конвенції про права дитини 1989 року, ст. 30¹ Закону України «Про охорону дитинства».

Норми міжнародного гуманітарного права визначають заходи щодо захисту дітей під час евакуації, створення безпечних зон і місцевостей (ст. ст. 14, 17, ч. 1 ст. 24 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року ч. 1 ст. 70, ст. 78 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року).

Евакуація мирного населення врегульована Законом України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року, однак в ньому відсутні норми, які б визначали її особливості для дітей.

Механізм здійснення організованої евакуації населення у разі виникнення безпосередньої загрози життю та заподіяння шкоди здоров'ю врегульований

Постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 [1] із внесеними змінами до неї 07 березня 2023 р.

27 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування», який наразі втратив чинність. Відповідно протягом лютого – липня 2022 року було евакуйовано 6582 дітей, з них: 2077 були переміщені (евакуйовані) в межах України, 4505 – за межі України [2]. Однак евакуація проводилася з труднощами, не вистачало транспорту, який був не пристосований для того, щоб доправити до евакуаційних поїздів дітей з інвалідністю і тих, які перебувають у закладах інституційного догляду [3, с. 35].

Організовану масову евакуацію населення не було оголошено до початку літа 2022 року. Тому українці власними силами шукали транспортні засоби для евакуації, заручалися допомогою волонтерів та громадських організацій. Влада оголосила обов'язкову евакуацію лише 2 серпня 2022 року для Донецької області. У розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області» від 2 серпня 2022 року визначено 13 безпечних областей, до яких рекомендовано проводити евакуацію населення [4, с. 20-22].

23 серпня 2022 р. Кабінет Міністрів України удосконалив механізм проведення евакуації та зобов'язав батьків дітей та осіб, що їх замінюють, законних представників дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема тих, які виховуються у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, в сім'ях опікунів, піклувальників, сім'ях патронатних вихователів, тимчасово влаштованих, у разі проведення обов'язкової евакуації прибути з дітьми на збірні пункти евакуації (пункти посадки) за місцем проживання [5]. Але це не стосувалося евакуації дітей, які живуть із рідними батьками, тому вважаємо, що правовими засобами впливу на останніх можуть

бути ст. ст. 150, 155 Сімейного кодексу України, ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також ст. 166 Кримінального кодексу України.

Механізм забезпечення безпеки дітей та осіб, які проживають або зараховані на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, під час воєнного стану шляхом вжиття у разі потреби заходів до їх тимчасового переміщення (евакуації), забезпечення розміщення, належного догляду, виховання, а також повернення за місцем їх постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України - в Україну врегульований відповідною Постановою Кабінету Міністрів України [6].

Однак питання евакуації дітей в умовах воєнного стану врегульоване лише на рівні підзаконних актів. У зв'язку з цим народні депутати 14 квітня 2023 року подали до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо засад обов'язкової евакуації дітей». Відповідно до цього законопроекту діти, які перебувають у населеному пункті в місцевості, де ведуться бойові дії, підлягають обов'язковій евакуації в умовах воєнного стану. Законопроектом визначено правові засади обов'язкової евакуації дітей, яка має здійснюватися за супроводом щонайменше одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника, а також за рішенням обласних військових адміністрацій, за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення. Визначено органи та посадові особи, які здійснюють контроль за дотриманням прав дітей в ході проведення їх обов'язкової евакуації та врегульовано інші питання [7].

Отже, обов'язкова евакуація дітей в умовах воєнного стану наразі врегульована лише підзаконними актами. Незадовільний стан її проведення на початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, практична значимість цього питання свідчать про необхідність

удосконалення обов'язкової евакуації дітей в умовах воєнного стану на рівні закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>

2. Інформація щодо забезпечення прав дітей в умовах війни. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-shodo-zabezpechennya-prav-ditej-v-umov/p/>

3. Melnychuk O., Yaremenko O., Kronivets T., Opolska N., Overkovska T. Protecting the rights of children in the armed conflict: the tasks before the state government. Amazonia Investiga. 2022. 11(60). 32-38. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.3>

5. Аналітичний звіт. 24.02: Евакуація людей з інвалідністю. URL: <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/zvit-z-pravkamy.pdf>

6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 р. № 940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2022-%D0%BF#Text>

7. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р. № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо засад обов'язкової евакуації дітей». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1733148>

ІВАНЦОВ Руслан,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Інформаційна безпека визначається як правове поняття, під яким розуміється стан захищеності національних інтересів України в інформаційній сфері, що визначається сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави [5, с. 4]. Нормативно-правова база є важливою складовою у процесі створення сучасної та ефективною системи забезпечення інформаційної безпеки, вона формується міжнародними та національними нормативно-правовими актами.

Забезпечення міжнародної інформаційної безпеки ґрунтується на міжнародно-правові нормах закріплених у Статуті ООН, в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, зокрема резолюції (A/RES/54/49) «Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки», оновленої в 1999 р., у якій вперше вказано на існування загроз для міжнародної інформаційної безпеки як в цивільній, так і у військовій сферах.

Україною ратифікована із застереженнями Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція), прийнята Радою Європи 23 листопада 2001 р. Її нормами передбачено запровадження на національному рівні кримінальної відповідальності за вчинення незаконного доступу, нелегального перехоплення, втручання у дані, втручання у систему, підробки чи шахрайства, пов'язаних з комп'ютерами, правопорушень, пов'язаних дитячою порнографією, правопорушень, пов'язаних з порушенням авторських та суміжних прав та ін. [2].

Підтримуємо позицію фахівців, що важливим кроком на шляху гармонізації українського законодавства з європейським є подальша імплементація норм Конвенції, пов'язаних з процедурним правом, зокрема впровадження у вітчизняне законодавче поле поняття «електронні докази» у кримінальних провадженнях.

Ще одним міжнародним договором, до якого Україна приєдналася 14 липня 1993 р. є Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, що зобов'язує його учасників забезпечувати взаємообмін різноплановою інформацією, напрацьовувати дієві механізми її зберігання.

Національним нормативно-правовим актом найвищої юридичної сили, яким регулюється проблема інформаційної безпеки є Конституція України, у ст. 17 якої зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Ст. 117 визначає, що координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України є Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) [3].

Формування правових засад інформаційної політики розпочалося на початковому етапі українського законотворення. У Законі України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року забезпечення інформаційної безпеки є одним із основних напрямів державної інформаційної політики [8].

Надзвичайно важливу роль в упорядкуванні сфери національної безпеки та оборони відіграють стратегічні правові акти, якими визначаються вихідні засади та напрями розвитку безпекової сфери. Так, на сьогодні в галузі інформаційної безпеки органами державної влади схвалені наступні стратегічні правові документи:

Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року, серед основних пріоритетів якої визначена інформаційна захищеність. На

думку її авторів, ключовими діями для нейтралізації загрози деструктивних інформаційних впливів з боку російської федерації є формування цілісної інформаційної політики держави та посилення стратегічних комунікацій [15].

З метою реалізації Стратегії національної безпеки було заплановано розробку профільних стратегій, зокрема і в інформаційній сфері:

Стратегії інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року. 30 березня 2023 р. Кабінет Міністрів України затвердив плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року, в якому запланував створення системи раннього виявлення, прогнозування та запобігання гібридним загрозам, запровадження системного моніторингу іноземного інформаційного поля з метою виявлення антиукраїнських та дезінформаційних наративів, удосконалення структури складових сил оборони щодо протидії загрозам в інформаційному просторі з відповідним ресурсним забезпеченням та ін [12].

Стратегії кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року [9]. План реалізації Стратегії кібербезпеки України, поданий Національним координаційним центром кібербезпеки, був уведений в дію Указом Президента України від 1 лютого 2022 року. Планом передбачено створення кібервійськ у системі Міністерства оборони України для стримування збройної агресії у кіберпросторі та надання відсічі агресору, створення MIL.CERT-UA – воєнної команди реагування на кіберінциденти, завершення імплементацію в законодавство України положень Конвенції про кіберзлочинність та інші.

Стратегія забезпечення державної безпеки від 16 лютого 2022 року [11] визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, у тому числі інформаційній, напрями та завдання державної політики у сфері забезпечення державної безпеки, є основою для планування і реалізації політики у цій сфері.

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р., якою

визначено, що інформаційна безпека належить до пріоритетних сфер, в яких реалізуються завдання державної політики розвитку галузі штучного інтелекту [4].

Стратегія інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей [14] й *Стратегія інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя* [13], схвалені розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 року та 27 грудня 2018 року відповідно, були розроблені з метою реалізації інформаційних прав і свобод людини і громадянина, підвищення рівня підтримки громадянами України державної політики у сфері інформаційної реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Питання забезпечення засад державної інформаційної політики регулюються низкою Законів України:

- «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року [8], який, за визначенням К. Захаренко, є певним орієнтиром для розуміння основ у питаннях створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації, тобто одним із перших важливих політико-правових рішень в організації безпечного інформаційного простору [1, с. 78];

- «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» від 5 липня 1994 року;

- «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року;

- «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року;

- «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року;

- «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року;

- «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року та ін.

Необхідність оновлення нормативно-правової бази щодо захисту інформаційного простору з метою попередження й нейтралізації потенційних і

реальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері в умовах збройної агресії була визначена рішенням РНБО «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» від 28 квітня 2014 р. [10].

На етапі повномасштабної російсько-української війни було прийнято низку нормативно-правових актів щодо захисту вітчизняного інфопростору, зокрема: 3 березня 2022 року внесено зміни у законодавство з метою посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції [6]; 24 березня 2022 року - щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від [7]; 18 березня 2022 року прийнято рішення РНБО України щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану [9].

Таким чином можна зробити висновок, що поточне сучасне законотворення в частині регулювання інформаційної політики намагається давати відповіді суспільно-політичним запитам, зокрема щодо пошуку способів захисту інформаційного простору України в умовах російсько-української війни.

Захист інформаційного простору нашої держави в умовах правового режиму воєнного стану є необхідною умовою для забезпечення національної безпеки та захисту важливих інформаційних ресурсів. Такий механізм допомагає визначити правила, обов'язки та механізми реагування на виклики, пов'язані з інформаційною безпекою, дезінформацією, інформаційними маніпуляціями, а також відповідальність за дії (бездіяльність), які несуть загрози інформаційному простору України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Захаренко К. В. Інституційний вимір інформаційної безпеки України: трансформаційні виклики, глобальні контексти, стратегічні орієнтири: дис. ... д. політ. н.: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. К., 2021. 423 с.
2. Конвенція про кіберзлочинність: ратифікована із застереженнями і заявами Законом № 2824-IV (2824-15) від 07.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 03.09.2023).
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
4. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
5. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 168 с.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 3 березня 2022 року № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України: Закон України від 24 березня 2022 року № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
8. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 30.09.2023).
9. Про рішення РНБО України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152/2022#n2> (дата звернення: 15.09.2023).

10. Про рішення РНБО України від 28 квітня 2014 р. «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України»: Указ в. о. Президента України від 1 травня 2014 року № 449/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449/2014#n2> (дата звернення: 13.09.2023).

11. Про рішення РНБО України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#n100> (дата звернення: 13.09.2023).

12. Стратегія інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 року № 1100-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

13. Стратегія інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 року № 539-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

14. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 15.09.2023).

15. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»: затверджено Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105 (втрата чинності: 26.05.2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text> (дата звернення: 13.09.2023).

КАМІНЧУК Марина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЕТИКА СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Вимоги до сучасного педагога постійно зростають. В першу чергу це стосується його професіоналізму, майстерності, компетентності та звичайно загальної світоглядної культури. Незалежно від того, в якому закладі освіти педагог працює, його прямий обов'язок передбачає належне виконання власного призначення. Адже саме педагог – і є «уповноважена особа» суспільства, котра з батьками разом несе відповідальність за соціальну зрілість дитини. Він розв'язує головне завдання: забезпечує сприятливі умови для гармонійного розвитку найбільшого суспільного багатства – особистості, тобто її інтелектуальних, емоційних, духовних і фізичних можливостей.

Сучасний етикет – це правила поведінки, що допомагають справляти приємне враження і будувати дієве спілкування.

Мовленнєвий етикет педагога – це вміння доступно та чітко упорядковувати власні думки та висловлювання. Мало досконало знати свою дисципліну та володіти певною термінологією і інформацією, важливо ще й мати здібності донести зрозумілими поняттями тему, щоб викликати захоплення та повагу дітей.

Саме слово «етикет» вперше використано було Людовіком XIV. За його настановою, було впроваджені спеціальні картки («етикетки») для придворних із переліком обов'язкових правил культури поведінки. Францію та Англію називають і досі «зразковими країнами етикету» але батьківщиною етикету їх ніяк назвати не можна. Якщо ж порівнювати Італію XV століття з іншими країнами Європи, то одразу ж бачимо більш вищий рівень багатства, вміння

прикрашати своє життя, тому саме дану країну можна назвати батьківщиною етикету.

I. Зязюн впроваджував безцінне значення педагогічної етиці, а саме емоційно-чуттєвій сфері педагога як базової в її формуванні. Науковець вказував, що з метою розвитку педагогічного обдарування потребує правильного живлення, вправління та правильної етики. Для майстерності це є поживою, що підносить її. Такий вплив мають насамперед етичні враження [1].

З 16 січня 2021 року набули чинності окремі норми закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Стаття 30 Закону про мову. Це означає, що спілкування в освітньому закладі відбувається лише державною мовою - українською мовою. Українською мовою зобов'язані користуватися під час надання всіх освітніх послуг [2].

Мета статті: розкрити значення етики в усвідомлення сутності сучасного педагога.

Педагогічна професія неможлива без взаємодії, спілкування, гуманного ставлення один до одного, адже включає неповторні ситуації, труднощі, протиріччя. Тому потребує своєрідне повчання – педагогічної етики. Педагогічна етика – наука про моральну цінність відносин, окреслених в освітній діяльності [3]. В педагогічній діяльності суб'єктами є педагоги, діти, батьки.

Сучасний педагог - це взірець, світило мудрості, який сприймає вихованець, учень. Тому саме він повинен розуміти та втілювати всі норми етикету, тобто поведіння з дітьми і батьками, форми звертання і привітання, манери поведінки. Додержання педагогами своєрідних етичних правил та норм – необхідний складник повноцінного функціонування системи сучасної освіти.

Педагог вміє встановити внутрішній контакт з кожним, розпізнати настрої, відчути його. Особливо важливо у стосунках з дітьми особливими освітніми потребами та СЖО. Тобто, педагогічна етика ґрунтується на сумлінних відношення до внутрішнього світу дитини та гуманності. Моральними вимірами педагогічних взаємин є насамперед повага, любов,

чуйність, співчуття, що базується на обізнаності, вихованості, ступені досконалості, культурі.

Покликання педагога – не лише передача знань, умінь та навичок, але і всебічний гармонійний розвиток здібностей та можливостей учня, виховання порядного, відповідального, свідомого громадянина країни.

Успішність професійно-педагогічної діяльності залежить від таких якостей викладача, як: професійно спрямовані параметри (любов до студентів і професії, відданість своїй справі тощо); інтелектуальні параметри (гнучкість, варіативність, самостійність мислення, увага, увага тощо); індивідуально-психологічні якості (стриманість, вимогливість, спостережливість тощо); соціально-психологічні якості (повага до людини, комунікативність, справедливість тощо) [4].

Любов – основа виховання, що формує надійні взаємовідносини. Тому сучасний педагог має піклуватися про виявлення в собі даних почуттів, бути витривалим, доброзичливим, чуйним. Адже педагог не просто приклад для наслідування, а джерело пробудження відкритості та щирості вихованця. Через почуття любові розкриваються осмислені та внутрішні аспекти ідеального типу взаємодії, вміння бути поруч один з одним, погоджуватися з різними поглядами, особливостями життя. Любов до вихованців є моральним принципом, повної довіри, відкритості, взаємності, поваги, справедливості, самовідданості. Йдеться про безумовне прийняття дітей з усіма його привілеями та недоліками, визнання його права бути самим собою [5].

Педагог розкриває щире спілкування, спільної праці, провідного виду діяльності - гри, відпочинку, а також можливість легко висловлювати свою думку та мати особисту позицію. Саме тому це означає дотримання принципу індивідуальної відповідальності, посилення морального та чесного відношення до довкілля, людей і самого себе.

Інакше кажучи, головним принципом сучасного педагогічної моралі є принцип людяності (гуманізму), що означає щире ставлення, повагу до кожної дитини її прав і свобод, розуміння, співчуття, емпатію [6].

Педагог повинен погоджувати свою поведінку з правилами етики та освітніми завданнями закладу. Отже педагогічна етика є джерелом моральної компетентності.

Висновок. Сучасний педагог повинен постійно бути взірцем, обличчям розвинутого суспільства і безпосередньо дотримуватись правил етикету в поведінці, зовнішньому вигляді, і в спілкуванні з іншими людьми. Іншими словами педагог повинен бути уособленням всього найкращого, бути певним “морально-естетичним” зразком для оточуючих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Педагогічна майстерність: підручник / За ред. І. Зязюна. Київ: Вища школа, 2004. – 422 с.
2. Освітній омбудсмен України. Стаття 30 Закону про мову. <https://eo.gov.ua/z-16-sichnia-2021-roku-derzhavna-mova-obov-iazkova-u-sferi-nadannia-usikh-osvitnikh-posluh/2021/01/16/>
3. Мовчан В.С. Етика: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 483 с.
4. Вісник дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія». 2011. № 1 (1) педагогіка «Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу як результат сформованості його педагогічної культури» В.М. Гриньова Національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, м. Київ.
5. Марченко О.Г. Основи педагогічної майстерності. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 112 с.
6. Етика поведінки вихователя, вчителя - www.etica.in.ua/etika-povedinki-vihovatelya-v

КАРПЕЛЬОВА Ірина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД ТА КОНТРОЛЬ ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

Право на охорону праці займає у системі трудових прав одне із фундаментальних значень, яке гарантується міжнародними та національними механізмами. Стаття 43 Конституції України встановлює право кожної особи, яка перебуває у трудових відносинах, на умови праці, які визначаються у стандартах, як належні, безпечні і здорові [1]. Оскільки норми про охорону праці закріплені на конституційному рівні стає зрозумілим, що сама держава визнала цю сферу державної соціальної політики пріоритетною.

Дослідження питань нагляду і контролю за додержанням законодавства про охорону праці здійснювали такі вчені як Н. Болотіна, О. Васильчишин, В. Прокопенко, Р. Чернега тощо. Проблема адаптації правового регулювання охорони праці до стандартів Європейського Союзу своє дослідження присвятила Ольга Рудницька [2]. Ю. Івчук проаналізувала вплив правових стандартів ЄС на державну політику у сфері охорони праці [3].

Міжнародна організація праці у 2022 році визнала безпечне та здорове робоче середовище одним із основних принципів і прав на роботі. Хоча трудове законодавство України щодо питань праці і врегульовує найважливіших питання щодо працевлаштування, процесу праці та захисту прав працівників, у реальності є значна частина роботодавців, які порушують встановлені правила забезпечення гідних умов праці. Зокрема, за даними перевірок Державної служби України з питань праці за останні 5 років права найменш захищених

верств населення порушуються найчастіше (працюючих неповнолітніх, осіб із сімейними обов'язками, осіб з інвалідністю тощо).

Державне управління наглядом та контролем за охороною й безпекою праці є окремим видом управлінських функцій органів влади, яким надано владні повноваження щодо забезпечення безпечних умови праці та її охорони праці у межах своєї компетенції.

Напрямами публічної політики у цій сфері є забезпечення справедливих та безпечних умов праці, захист прав обох сторін правовідносин (як працівника, так і роботодавця), поліпшення добробуту працюючих тощо.

Відповідно, в Україні створено систему спеціальних державних органів, які здійснюють нагляд і контроль за додержанням українського трудового законодавства (ст. 260 КЗпП України [4] та ст. 38 Закону України «Про охорону праці» [5]) та є незалежними у своїй діяльності від роботодавця. Контрольно-наглядова діяльність вказаних забезпечує законність у трудових правовідносинах, зокрема, її метою є запобігання та виявлення порушень законодавства про охорону праці.

Отже, державу можна визначити як одну із ключових суб'єктів соціально-трудоових правовідносин, зокрема, у сфері охорони та безпеки праці. Основним завданням останньої є гарантування дотримання прав працівників на збереження життя й здоров'я та забезпечення гідних умов праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Рудницька О. П. Проблеми адаптації правового регулювання охорони праці до стандартів Європейського Союзу / О. П. Рудницька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2017. Вип. 3, т. 1. С. 141-142.
3. Івчук Ю.Ю. Державна політика України у сфері охорони праці: вплив правових стандартів ЄС // Право та інноваційне суспільство № 1 (4) 2015. С. 132-137. URL: <https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Ivchuk.pdf>

4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

5. Про охорону праці: Закон України / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

КЛЕЩЕНКО Наталія,

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник

Інститут держави і права

імені В.М. Корецького НАН України,

м. Київ, Україна

ПРАВО НА ЖИТТЯ: МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З моменту звільнення перших території України після початку повномасштабної війни розв'язаної РФ відкрилися нелюдські злочини, вчинені окупантами. Першим прикладом таких злочинів була територія Київської області, зокрема Буча, Ірпінь, Бородянка, Макарів тощо. Сотні цивільних громадян були вбиті збройними силами РФ в ситуаціях, не пов'язаних з активними бойовими діями. Із збільшенням деокупації територій такі злочини тільки зростали. Порущувались основоположні прав людей, серед яких і право на життя. При чому таке порушення мало системний характер, і вчинювалося з особливою жорстокістю. На очах усього світу відбувалося і продовжує відбуватися грубе порушення всіх діючих норм міжнародного права. Ми ж зупинимо свою увагу на порушенні основоположного права людини – права на життя, яке являється загальноприйнятою нормою міжнародного права.

Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Життя це – передумова

реалізації всіх прав і свобод людини. Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави [1].

Право на життя закріплене як на міжнародному так і на національному рівнях. Зокрема ст. 3 Загальної декларації прав людини говорить, що «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» [2]. Ширше поняття права на життя розкривається у ст.2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. На національному ж рівні право на життя закріплене в Основному Законі - Конституції України (ст. 27): «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [4].

Проте слід зауважити, що закріплені положення є дієвими виключно у мирний період, і абсолютно не реалізуються під час війни. Рішення міжнародних і національних судів щодо дотримання права на життя під час збройних конфліктів не завжди вносять ясність, оскільки часто вони стають підставою погроз для урядів припинити участь у міжнародних механізмах захисту прав людини. Відтак відсутність механізму захисту права на життя під час збройних конфліктів є значною прогалиною у міжнародному праві. Міжнародні організації, створені для забезпечення, утвердження та захисту прав людини, виявились безпорадними проти цієї агресії. Постає питання: як бути?

За інформацією Моніторингової місії ООН станом на кінець листопада в Україні зафіксовано загибель понад 10 тисяч мирних жителів. Крім того, понад 18 500 мирних жителів отримали поранення різного ступеня важкості [5]. І це тільки офіційна статистика, реальна цифра значно більша.

Говорячи про міжнародні нормативні акти, які захищають право людини на життя, варто зазначити, що міжнародне право не містить обов'язкової норми щодо паралельного застосування під час збройних конфліктів норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Однак, як було вже неодноразово вказано в рішеннях Міжнародного Суду ООН, Генеральної Асамблеї, Комісії з прав людини ООН, міжнародна практика все ж визнає обов'язковість їх одночасного застосування, причому МГП виступає як *lex specialis* по відношенню до МППЛ. Саме тому відносини щодо захисту права на життя, які виникають під час збройних конфліктів в зоні ведення бойових дій, регулюються в першу чергу нормами МГП, поширюючи його охорону тільки на підзахисних осіб: поранених, хворих, військовополонених, цивільне населення та осіб, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях. Зокрема, найбільш важливими нормативними актами цієї галузі є: Женевські конвенції 1949 р. та два Додаткових протоколи до них, Гаазькі конвенції 1907 р., звичаєві норми та ін. [1].

Прийняття резолюцій про засудження військової агресії, використання сексуального та гендерного насильства як зброї на війні є, звісно, важливим моментом у міжнародному праві, проте мало ефективним. Говорячи про механізм забезпечення права на життя варто врахувати два моменти. Перший – це належні превентивні заходи з боку держави з метою недопущення порушення права на життя (наприклад, планування операцій, запобігання та розслідування насильницьких зникнень, попередження про прибуття ворожих сил тощо). Другий – важливість реального покарання за вчинені злочини, в контексті чого набуває вагомого значення ефективна координація у сфері правосуддя між національними та міжнародними суб'єктами та необхідність пріоритетного врахування інтересів жертв та їхніх родин. У контексті цього, важливим вбачається ухвалена резолюція щодо створення спеціального міжнародного трибуналу для переслідування злочинів агресії проти України.

В контексті розгляду зазначеної проблематики не можна не згадати про Європейський суд з прав людини, який є взірцем для інших механізмів по

захисту прав людини. ЄСПЛ має найбільшу та найширшу практику із захисту права на життя, не застосовує напряду норми МГП, лише згадуючи окремі його положення, що і є головним досягненням Суду, який таким чином вносить у загальний тест перевірки правомірності позбавлення права на життя два суттєвих елементи: обов'язок оцінки застосування летальної сили в кожній окремій ситуації, а не загального контексту, а також обов'язкове застосування строгого тесту на пропорційність та абсолютну необхідність позбавлення життя людини під час збройного конфлікту, що свідчить про бажання Суду підвищити охорону права на життя як фундаментального права кожної людини [1].

Слід зазначити що право на життя, яке закріплене у законодавстві на найвищому рівні не обумовлюється виключно правовими рамками. Первинним у цьому питанні є моральна складова, яка постає у людському уявленні як належне, критерієм якого є добро й зло, чесність, порядність і т.д. Тобто мораль постає категорією, що віддзеркалює рівень свідомості і виконує при цьому функцію регулятора суспільних відносин. На противагу правовим нормам, підпорядкування яким контролюється органами державної влади, моральні норми спираються на особистісні принципи, традиції, звички та громадську думку. Виникає логічне питання – яким рівнем моральних цінностей володіють особи, здатні на ті злочини, що вчиняються на тимчасово окупованих територіях?

Можемо підсумувати, право на життя є абсолютним, природним та невід'ємним правом кожної особи і, в першу чергу, спирається на моральну складову. Чинні норми міжнародного права на сьогодні є неспроможними захистити основоположне право людини - право на життя в умовах реальної війни. Бракує дієвих правових механізмів захисту прав людини та їх реалізація, адже ціна війни, в першу чергу, вимірюється людськими життями. Тому розробка таких ефективних механізмів є ключовим завданням як на міжнародному так і національному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Право на життя в умовах війни?! URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/>
2. Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к /96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Кількість загиблих внаслідок війни в Україні цивільних перевищила 10 тисяч – ООН. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/21/novyna/suspilstvo/kilkist-zahyblyx-vnaslidok-vijny-ukrayini-cyvilnyx-perevyshhyla-10-tysyach-oon>

КОБЕРНІЮК Володимир,
кандидат юридичних наук,
ст. викладач,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПРИНЦИП РІВНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

Упродовж тривалого історичного шляху особисті немайнові та майнові відносини подружжя та правовідносини, пов'язані з ними, були сформовані в цілісну систему, яка співвідноситься із українським сімейним законодавством на сучасному етапі. Основна мета регулювання сімейних відносин у правовому аспекті – це спрямованість шлюбних відносин на самореалізацію та на духовний розвиток подружжя, гуманістичний погляд на права чоловіка та дружини, незалежно від статі, віку тощо.

На відміну від законодавства радянського періоду, сучасні нормативно Сімейний кодекс та інші нормативно-правові акти значну увагу приділяють особливу увагу питанню рівності подружжя, регулювання особистих немайнових прав подружжя. Такий підхід свідчить про усвідомлення на державному рівні того, що повноцінна основа сучасної сім'ї – це високодуховне і гуманне виховання членів кожної сім'ї на підставі справжніх моральних і духовних принципів, а також поваги до кожного члена сім'ї, його особистості, а також обов'язковість дотримання прав та інтересів осіб, які вступають у шлюб, незалежно від віку, статі, рівня фізичного та психічного розвитку тощо.

Ідея рівності подружжя регламентована положеннями Конституції України [1], Сімейного кодексу України [2] тощо. Так, у статті 7 СК України визначені загальні положення сімейного регулювання. За цими умовами передбачається, що як жінка, так і чоловік у шлюбі набувають рівних прав і

обов'язків у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Кожен із подружжя у шлюбі має рівні права. До цих прав відносять: право на зміну прізвища, на свободу і особисту недоторканність, на особисту приватну власність, право на утримання, право надавати позовну заяву про розірвання шлюбу та ін.

Добровільність укладання шлюбу визначена статтею 24 Сімейного кодексу, за якою «основа шлюбу – це рівність та добровільність; ні в якому разі не може допускати примусові дії щодо укладання шлюбу жінкою та чоловіком або перебування у ньому».

Статтею 35 регулюється право членів сім'ї стосовно вибору прізвища при реєстрації шлюбу. Наприклад, якщо набувають права обрати прізвище одного з них, яке буде вважатися спільним прізвищем цього подружжя. У цьому питанні як чоловік, так і дружина можуть у подальшому іменуватися тими прізвищами, які були в них до укладання шлюбу. Якщо при реєстрації шлюбу дружина, чоловік зберегли дошлюбні прізвища, вони мають право на подання до органу державної реєстрації актів цивільного стану, у якому зобов'язані зареєструвати їхній шлюб. Для цього у документації повинна бути вказана інформація про подружжя, заява про обрання прізвища одного з них як їхнього спільного прізвища або про приєднання до свого прізвища другого з подружжя.

На основі першого способу, пряма вказівка щодо рівності прав дружини і чоловіка. За ст. 51 СК і дружина, і чоловік набувають рівності щодо права на повагу до своєї гідності та індивідуальності, до своїх звичок та уподобань. Статтею 52 сімейного законодавства також затверджена регламентація прав подружжя щодо фізичного і духовного розвитку, щодо права на отримання освіти, а також права на здатність реалізації особистістю своїх планів та вдосконалення своїх здібностей, на право щодо створення умов для праці та відпочинку. Стаття 54 СК регламентує право подружжя має право вирішувати всі найважливіші питання життя сім'ї на засадах рівноправності. Ці питання можуть стосуватися будь-якої сфери життя сім'ї: облаштування побуту, ведення

домашнього господарства, організацію дозвілля, розподіл сімейного бюджету, специфіки виховання у створеній сім'ї та догляд за дітьми, їх виховання тощо.

Право на індивідуальність полягає в можливості особи мати індивідуальність; обирати будь-яку з форм та способів її, якщо звичайно це не порушує законом та не суперечать моральним засадам суспільства; створенні та зміцненні своєї індивідуальності, обирати її обсяг та зміст [3, с. 49].

Норми Сімейного кодексу визначають, що основою для припинення шлюбних відносин, примушування до їх продовження, в тому числі і спонукання у примусовій формі до вчинення статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, що повністю порушує права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, які суворо регламентує закон [4].

Отже, принцип рівності у сімейних правовідносинах є засобом реалізації ідеї про паритетності (рівність) прав та обов'язків жінки та чоловіка у сімейних відносинах. Законодавство дає підстави розглядати принцип рівності в сімейних правовідносинах в таких аспектах: а) на основі правової моделі регулювання сімейних відносин (зовнішній аспект); б) як форму безпосереднього прояву саморегулювання сімейних правовідносин (внутрішній аспект). У структурі, яка визначає зміст принципу гендерної рівності в сімейних правовідносинах виділяють: рівність прав дружини та чоловіка; б) рівність прав матері та батька.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. / Офіційний інтернет-сайт Верховної Ради України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Сімейний кодекс України / Офіційний інтернет-сайт Верховної Ради України. Електронний ресурс. URL:
3. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення :

авторeref. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Л. В. Малюга. – К., 2004. – 120 с.

4. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» // Відомості Верховної Ради України, 2018. №10. 70 с.

КОЗАК Яна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний
університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ, ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Суб'єкти адміністративного права — це учасники суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами. [С. 91–96.]

Президент України, є одним із суб'єктів адміністративного права, має численні повноваження, які описані в статті 106 Конституції України. Він є главою держави і виступає від імені України. Президент забезпечує додержання Конституції, гарантує права та свободи громадян, а також забезпечує державний суверенітет та територіальну цілісність. Одне з основних повноважень Президента полягає в прийнятті рішень у сфері виконавчої влади. Він забезпечує реалізацію законів, керує діяльністю уряду та інших органів виконавчої влади. Президент володіє правом призначати та звільняти керівників державних органів і виконавчих комітетів рад. [С. 10–19.]

Він також доручає уряду виконувати важливі завдання і контролює його роботу. Крім того, Президент представляє Україну на зовнішньому рівні, проявляє державну політику, проводить переговори та укладає міжнародні

договори. Він також є Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України та забезпечує національну безпеку. Окрім основних повноважень, Президент України може також виконувати інші функції, які передбачені Конституцією. Загалом, роль Президента України є дуже важливою у державному управлінні та захисті прав і свобод громадян.

Президент України має багато важливих обов'язків і повноважень, які сприяють державному функціонуванню та забезпечують безпеку та незалежність нашої країни. Він є головним державним діячем, який презентує Україну на міжнародній арені та забезпечує керівництво зовнішньополітичною діяльністю.

Президент має право приймати рішення про визнання іноземних держав і ставить питання про призначення та звільнення посадових осіб у військовій сфері та дипломатичному корпусі. Також він вносить коаліції депутатських фракцій пропозицію щодо призначення Прем'єр-міністра, а також призначає вибори до Верховної Ради України у разі позачергових ситуацій.

Президент також має повноваження призначати Генерального прокурора України, половину складу Ради Національного банку України та Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Він також може вносити подання до Верховної Ради щодо призначення та звільнення Голови Служби безпеки України. Якщо акти Кабінету Міністрів не відповідають Конституції, Президент має право зупинити їх дію та звернутися до Конституційного Суду щодо їх конституційності.

До того ж, Президент України має багато повноважень в сферах політики, оборони та безпеки.

Президент також має право вносити подання про оголошення стану війни та приймати рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України. Він також приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в разі загрози нападу або небезпеки державній незалежності України.

Президент України також має повноваження призначати третину складу Конституційного Суду України, утворювати суди, присвоювати вищі військові звання та нагороджувати державними нагородами. Він також може приймати рішення про прийняття громадянства України та надання притулку в Україні. Всі ці функції і повноваження Президента України, визначені Конституцією України. Також видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Отже, ми вважаємо, що Президент України займає центральне місце у системі державної влади та виконавчій владі країни. Він володіє розширеними повноваженнями, які дозволяють йому бути одночасно головою держави і главою виконавчої влади.

У зв'язку з цим, Президент є суб'єктом адміністративного права. Адміністративне право визначає правові відносини у сфері організації та діяльності державних органів. Президент як суб'єкт адміністративного права виконує свої повноваження, керуючи державним апаратом, видавати укази та розпорядження, призначати на посади та звільняти з них посадових осіб, а також контролювати та вирішувати сферу адміністративної відповідальності. Президент володіє ліцензійними повноваженнями та відповідальністю, що стосуються управлінської діяльності державних органів. Він вирішує питання формування та структури уряду, визначає і координує загальну політику державних органів, веде переговори з іншими країнами тощо. Крім того, Президент має повноваження голосувати закони, керувати захистом прав і свобод громадян, призначати на посади суддів тощо. [С. 7–17.]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Положення про Державне управління справами : Указ Президента України від 17 грудня 2002 р. № 1180/2002. Офіційний вісник України. 2010. № 7. [Ст. 320.]
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. [Ст. 141.]

3. Ухвала Конституційного Суду України про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України від 9 січня 2008 р. / Конституційний Суд. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01u710-08#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

4. Положення про Офіс Президента України : Указ Президента України від 25 червня 2019 р. № 436/201. Офіційний вісник України. 2019. № 51. [Ст. 1734.]

5. Березенко С.І. Державне управління справами: як побороти дракона. Українська правда. 2014.

6. Адміністративне право зарубіжних країн : курс лекцій / О.В. Кузьменко та ін. Київ : Юрінком-Інтер, 2014. 528 с.

2. Гонтаренко Н.С. Система суб'єктів державного управління у сфері використання та розпорядження нерухомим майном. Збірник матеріалів доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 29–30 квітня 2015 р. Варшава, 2015. [С. 7–17.]

3. Коваль Н.В., Пухтинський М.О. Забезпечення впорядкування допоміжних структур при Президентові України на законодавчому рівні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління». 2017. № 4. [С. 10–19.]

4. Іщенко Ю.В. Державне управління справами як суб'єкт перерозподілу публічного ресурсу. Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». 2016. Т. 181. [С. 91–96.]

КОРНІЙЧУК Олена,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Необхідна оборона як прояв емоційного, фізичного захисту себе від небезпеки. Кожна людина у відповідь на настання небезпеки та її наслідків так чи інакше намагається їх відвернути та уникнути.

Метою моєї статті є дослідження питань перевищення меж необхідної оборони, основні поняття та ознаки.

Поняття необхідної оборони на сьогодні закріплено в Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУПАП) [2] та Кримінальному кодексі України (КК України) [3]. Нас цікавить саме необхідна оборона у кримінальному кодексі. Тому, згідно зі статтею 36 КК України: необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони [3].

Необхідна оборона належить до обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. Тобто цей термін грає важливу роль у суспільстві, країні, адже правоохоронні органи не завжди вчасно або у повній мірі можуть захистити твоє життя та здоров'я. Але варто пам'ятати міру, адже ця стаття присвячена саме такому поняттю, як перевищення меж необхідної оборони. Навіть у всім відомій приказці вказано, що не знання закону не звільняє від відповідальності.

Питання про перевищення меж необхідної оборони протягом багатьох років і до нині привертає увагу багатьох науковців. Найвідомішими дослідниками є Ю.В. Баулін, В.І. Ткаченко, І.С. Тишкевич, М.І. Якубович та інші. Взагалі поняття необхідної оборони та перевищення меж необхідної оборони дуже дискусійне, тому і думки кожного з вчених різняться.

Нині дії вчиненні у стані необхідної оборони можуть виявлятися у заподіянні тілесних ушкоджень, позбавленні волі, а також найголовнішого - життя. Розглядаючи це питання, Т.Г. Шавгулідзе вважає, що до перевищення можливо відносити лише ті випадки, коли шкода, що нанесена нападнику, не була необхідною для протидії суспільно небезпечному посяганню. В.І. Ткаченко дивиться на це з іншої сторони та зазначає, що саме під перевищенням меж необхідної оборони визнається заподіяння нападаючому певної шкоди, саме свідомо і явно більшої ніж та яка могла бути від його дій.

Кримінально-правова доктрина та судова практика відрізняють правомірну необхідну оборону від перевищення меж необхідної оборони за допомогою різних критеріїв. Тому і деякі вчені при розгляді цих критеріїв обмежуються умовою невідповідності інтенсивності нападу та захисту.

Але й тут думки вчених не збігаються. При розкритті обставин, що характеризує перевищення меж необхідної оборони, Х. Кадар взагалі відкидає усі ознаки інтенсивності захисту та нападу. Вчений вважає за краще замінювати ці ознаки на такий критерій: заподіяна особі, яка захищається шкода не повинна різко перевищувати можливу шкоду.

В. Трахтеров та Л. Андрєєва впевнені, що існують всього дві ознаки, які гарно описують їх думку з приводу перевищення меж необхідної оборони: 1) невідповідність в інтенсивності, яка характеризується сукупністю обставин і реалізувалася в тому, що була можливість захищатися простішими способами; 2) різниця між значимістю блага, що захищається, і вагою заподіяної шкоди. А ось український науковець Е. Я. Неміровський наполягав, що поняття оборона складається всього з двох елементів – посягання та захисту.

Всі ми розуміємо, що у стані необхідної оборони тяжко визначити, якою ж має бути та «мінімальна шкода» і якої буде «достатньо» для відвернення небезпеки. Але дуже важливо аби спричинена шкода не була не відповідною в порівнянні з відвернутою шкодою.

Отже, основною ознакою перевищення меж необхідної оборони з вищевказаного та й взагалі є невідповідність між захистом і посяганням.

Грань, яка відмежовує правомірну необхідну оборону від перевищення її меж, полягає не тільки в оціночних критеріях, таких як невідповідність засобів і методів захисту і небезпеки посягань, а і в конкретній критеріях – умисне заподіяння шкоди особі, що посягає, притому такої яка явно не є необхідною для відвернення посягання.

Необхідно враховувати і ту обставину, при визначенні факту перевищення меж необхідної оборони, що особа, найчастіше може перебувати у стані душевного хвилювання, яка викликана насамперед тим же несподіваним нападом на неї. Тому вона не завжди в силах правильно зважити всі за і проти і захистити себе від небезпеки. На це чітко вказує ч. 4 ст. 36 КК України: особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання.

Обов'язковою умовою вирішення питання про відповідність інтенсивної оборони інтенсивності посягання мають бути підстави детального аналізу особливостей конкретного випадку суспільно небезпечного нападу або ж створення реальної загрози посягань, з врахуванням усіх фактичних обставин. Але й також не забувати про психічні та фізичні особливості особи.

При визначенні того, чи це правомірна оборона чи все таки перевищення її меж потрібно звернутись до таких аспектів та врахувати сукупність таких основних обставин:

- схожість знаряддя захисту та посягань;
- рівень та характер небезпеки, яка загрожувала особі;

– обставини, які вплинули на співвідношення сил: місце, час посягання, його раптовість, кількість нападників, і тих хто захищається, їх вік, стать, стан здоров'я.

У разі визнання судом, в діях особи ознак перевищення меж необхідної оборони, обов'язково у вирокі має бути вказано у чому воно полягає.

Наступною ознакою перевищення меж необхідної оборони є несвоєчасна оборона. Несвоєчасна оборона може бути як передчасною так і запізнілою. Захищатись можливо від реальної небезпеки, тобто небезпеки, створеної небезпечними діями особи. Цей вид небезпеки виникає найчастіше саме у момент самого посягання, але й бувають випадки, коли виникає реальна та невідворотна небезпека негайного здійснення посягання.

Можемо зробити висновок, що ми не можемо визнавати перевищенням меж необхідної оборони заподіяної шкоди особі з метою захисту від лише гіпотетичних дій, яких насправді не було. Тому важливо відрізнити необхідну оборону від уявної.

Уявна оборона виключає кримінальну відповідальність за здійснену шкоду, у випадках коли обстановка, яка виникла, дала особі можливість вважати, що могло бути здійснене небезпечне посягання, і вона не розуміла та не могла зрозуміти неправдивість своїх думок.

Якщо ж все таки особа не розуміла і не могла зрозуміти помилковості свого припущення, але все одно перевищила межі захисту, які доречні в умовах реального посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони.

Якщо ж в обстановці, яка утворилась, особа не розуміла, але могла усвідомлювати відсутність реального суспільно небезпечного посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності за заподіяння шкоди через необережність.

Отже, уявна оборона має відмінності від необхідної оборони, зокрема, це відсутність суспільної небезпеки в діях того проти кого було застосовано уявну оборону.

Наступні ознаки, які можна виділити, щодо перевищення ознак необхідної оборони є:

1) перевищення меж необхідної оборони має свої певні межі, так як і сама необхідна оборона, які як правило визначаються ознаками, котрі належать до характеру оборонних дій;

2) необхідна оборона є суспільно корисною та суспільно прийнятною, чим і відрізняється від суспільно небезпечних посягань;

3) оборона від суспільно небезпечного посягання можлива лише тоді коли є реальна загроза безпеки посягання, або посягання розпочалось та не закінчилось, або закінчилось, але за певними обставинами особа не усвідомлювала момент закінчення посягання;

4) перевищення меж необхідної оборони обумовлюється й характером безпеки, яка загрожувала особі, яка захищалась;

5) перевищити межі необхідної оборони можливо лише тоді коли допустимість оборонних дій не підлягає ніяким сумнівам, але реальне вчинення необхідної оборони вийшло за межі необхідного;

6) перевищення меж необхідної оборони має місце тоді та лише там, де дотриманні всі умови необхідної оборони, за винятком лише одного – схожістю захисту і посягання. Тобто завдана шкода особі, що здійснила посягання, реально не відповідає або безпеці посягання, або ж обстановці захисту.

Отже, для перевищення меж необхідної оборони притаманним є: наявність суспільно небезпечного посягання, від якого і можлива необхідна оборона, шкода заподіюється з метою захисту правоохоронюваних інтересів, заподіяння смерті без необхідності, реально не викликані характером та обстановкою посягання, умисні дії винної особи спричинила смерть потерпілому або особливо тяжкі тілесні ушкодження.

Роблячи висновки, можу сказати, що розвиток даного напрямку повинен бути обов'язковим, вирішення питання про те, коли та де має місце караність діяння при перевищенні меж необхідної оборони, а коли караність взагалі виключається. Деякі питання з приводу нашої теми досі залишаються мало

досліджуваними, але в подальшому сподіваюсь на дослідження їх вченими-науковцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – ст. 1122.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
4. Про судову практику у справах про необхідну оборону : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 1 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2004. – № 12.

КОРОЛЬКОВА Анастасія,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок широкомасштабного вторгнення росії (далі – рф) в Україну усі сфери суспільного життя в нашій державі зазнали неповоротних та суттєвих змін. Зокрема, збільшилася кількість дітей, які втратили батьків або залишились без батьківського піклування, а також тих, хто проживали у місцях ведення активних бойових дій і були евакуйовані.

На мою думку, питання долі дітей, які втратили батьків, є важливим для всіх держав. Конституція України гарантує таким дітям право на сімейне

виховання. Для реалізації цього права держава повинна забезпечити їм належні умови для виховання, а також сприяти їх усиновленню.

Станом на сьогодні питання усиновлення набирає все більшої актуальності, адже, бойові дії на території нашої держави порушують функціонування державної політики у сфері усиновлення та захисту найкращих прав дітей.

Я вважаю, що усиновлення дозволяє дитині рости в сім'ї, отримувати турботу, захист і піклування батьків, а також мати з ними взаємопов'язані права та обов'язки. Це сприяє збереженню сімейних відносин, створенню міцних та тривалих зв'язків між батьками та дітьми, захисту та гарантії дотримання їхніх прав та інтересів.

Кількість дітей, які втратили батьків, щороку зростає. Причини цього можуть бути різними, але наслідки завжди однакові: дитина позбавлена конституційного права на сімейне виховання.

Тому держава повинна максимально захищати права та інтереси таких дітей, зокрема, забезпечувати їх усиновленням. Бо усиновлення є одним із найефективніших способів реалізації цього права, оскільки дозволяє дитині відчувати себе повноцінним членом сім'ї, мати батьків, які піклуються про неї, і впливає на її психічний та моральний стан.

Таким чином, держава повинна докладати всіх зусиль для того, щоб забезпечити дітям, які втратили батьків, можливість бути вихованими у сім'ї.

Можна зазначити, що процедура усиновлення дітей в Україні в умовах воєнного стану не зазнала кардинальних змін. Держава продовжує піклуватися про права дітей-сирот та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема, звертаючи увагу на те, щоб усиновлювачі мали безпечне місце проживання та фінансову спроможність забезпечити дітей необхідним.

Проте у регіонах, де ведуться активні бойові дії, процедура усиновлення не може бути проведена з дотриманням усіх вимог законодавства.

Усиновити дитину в Україні під час воєнного стану можуть громадяни України, які проживають у безпечних регіонах країни та мають можливість забезпечити дитині належні умови життя та виховання.

Усиновлювачами можуть бути:

- кандидати в усиновлювачі дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, на усиновлення якої надали згоду батьки, і яка внесена до Реєстру дітей.

- родичі дитини.

Для усиновлення дитини необхідно:

- надати до служби у справах дітей необхідні документи, які підтверджують відповідність вимогам до усиновлювачів.

- пройти навчання з підготовки до усиновлення.

- стати на облік кандидатів в усиновлювачі.

Усиновлення дітей в умовах воєнного стану є складним і делікатним питанням. З одного боку, війна призвела до різкого збільшення кількості дітей, які втратили батьків або залишилися без їхнього піклування. З іншого боку, спрощення або зміна процедури усиновлення може призвести до порушення прав і найкращих інтересів дитини, зокрема, до торгівлі дітьми.

Отже, діти є найважливішим надбанням нації, вони є її майбутнім. Діти мають зростати в безпечному та сприятливому середовищі, яке сприятиме їхньому гармонійному розвитку.

Відповідно до законодавства України, держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дітей. Однак, в умовах воєнного стану, кількість дітей, які втратили батьків або залишилися без їхнього піклування, збільшилася. У зв'язку з цим, держава зобов'язана забезпечити особливий захист та допомогу таким дітям.

На мою думку, у період дії воєнного стану доцільно призупинити дію нормативно-правових актів щодо усиновлення, у тому числі міжнародного. Це

дозволить забезпечити належний захист прав і найкращих інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування.

На період дії воєнного стану дітям необхідне не усиновлення, а відповідний належний тимчасовий догляд. Це може здійснюватися в закладах інституційного догляду, у сім'ях опікунів, прийомних сім'ях або патронатних сім'ях.

Крім того, для врахування найкращих інтересів дитини при міжнародному усиновленні Верховній Раді України необхідно затвердити Конвенцію про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року та надати згоду на її обов'язковість для України. Це дозволить забезпечити дотримання міжнародних стандартів у сфері усиновлення дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

5. Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

7. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

8. Правова допомога "Усиновлення в Україні: що змінилося за воєнного стану": <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/usynovlennya-v-ukrayinishho-zminylosya-za-voynnogo-stanu/>

9. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usynovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html>.

10. Усиновлення в умовах воєнного стану: роз'яснення Мінсоцполітики: <https://bd-rda.od.gov.ua/usynovlennya-v-umovah-voynnogo-stanu-roz-yasnennya-minsoczpolityky/>

КОРОЛЬКОВА Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ЗЛОЧИНИ ЕКОЦИДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ФІКСУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ

24 лютого 2022 року стало поворотним моментом у історії України. Збройна агресія Росії проти України завдала непоправної шкоди як українському народу, так і навколишньому середовищу. З самого початку повномасштабного вторгнення російські війська навмисно знищували промислові об'єкти, інфраструктуру, екосистеми та природні ресурси України. Часті ракетні удари та обстріли забороненими фосфорними боєприпасами призвели до тотального забруднення навколишнього середовища. Сьогодні питання екоциду є надзвичайно актуальним, оскільки бойові дії на території України продовжують завдавати шкоди екосистемам країни.

Масові лісові пожежі, забруднення ґрунту та вод, викиди хімічних речовин – це лише деякі з наслідків війни. Ці дії не лише пошкоджують природне середовище, а й шкодять людському здоров'ю та ставлять під загрозу екологічну рівновагу.

Станом на березень 2023 року прокурори екологічних прокуратур розслідують 104 військові злочини, що завдали шкоди довкіллю, з них 11 – за фактом екоциду. Водночас державні заходи із запобігання та розслідування таких злочинів є малоефективними через їхню високу латентність та масштаби.

У деяких регіонах спостерігається збільшення кількості випадків незаконного використання природних ресурсів. Це може бути пов'язано з тим, що правоохоронні органи зосереджені на протидії збройній агресії.

Для ефективної протидії екологічним злочинам у період війни необхідно запровадити комплексні заходи, що включають державні, громадські, регулюючі, охоронні, економічні та організаційно-правові заходи.

Згідно з ст. 441 Кримінального кодексу України (далі - ККУ) , екоцид – це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу та карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.

Варто зазначити, що екоцид характеризується прямим умислом, тобто вчиненням дій, які мають на меті спричинити екологічну катастрофу. Якщо ж завдана шкода тваринному, рослинному світу, атмосфері або водним ресурсам не є масовою та не призвела до екологічної катастрофи, то вона кваліфікуватиметься як кримінальне правопорушення проти довкілля. Наприклад, забруднення річки, озера чи інших водних об'єктів буде кваліфікуватись за статтею 242 ККУ.

На жаль, нинішній ККУ не виокремлює багатьох оціночних понять, що містяться у складі злочину екоциду, а також не містить чіткого визначення масовості знищення. Саме це ускладнює фіксування та розслідування злочинів екоциду.

Згідно з судовою практикою України, з початку воєнних злочинів з боку Росії, з 2014 року до 2023 року, було зареєстровано 38 кримінальних правопорушень за статтею 441 ККУ. Однак жодного вироку за цією статтею так і не було винесено.

Це свідчить про те, що працівники органів досудового розслідування не мають практики встановлення фактів, що підлягають доказуванню, фіксування слідів та повного встановлення обставин тих подій, що спровокували екологічну катастрофу.

Найбільш серйозною проблемою фіксування та розслідування злочинів екоциду є те, що слідчо-оперативні групи, які прибувають на місце подій, зосереджуються на дослідженні пошкоджених об'єктів та тіл загиблих.

Важливо зазначити, що часто до складу цих груп не входять фахівці-екологи, які могли б за допомогою спеціального обладнання виявити масштаби забруднення навколишнього середовища.

В результаті цього розслідування злочинів, скоєних Росією проти України, є неповними. Це може призвести до того, що країна-агресор не буде притягнута до відповідальності за всі воєнні злочини, які вона вчинила.

Отже, на мою думку, рекомендації для запобігання виникнення проблем з фіксуванням та розслідувань у майбутньому виглядатиме в наступному:

1. Внесення змін до ККУ:

- Визначення конкретних дій, які вважаються екоцидом.
- Встановлення кількісних критеріїв, які визначають масовість екоциду.
- Визначення відповідальності не лише за завдану шкоду навколишньому середовищу, а й за спроби спричинити екоциду.

2. Аналіз судових справ за ст. 441 ККУ:

- Визначення проблем, які стали на шляху винесення судами вироків.
- Створення методики встановлення фактів, збирання слідів та встановлення обставин подій, що спровокували або мали на меті спровокувати екологічну катастрофу.

3. Технічно-криміналістичне та тактичне забезпечення розслідування злочинів екоциду:

- Забезпечення слідчо-оперативних груп належним техніко-криміналістичним та тактичним забезпеченням.

4. Залучення спеціалістів-екологів до складу слідчо-оперативних груп:

- Забезпечення спеціалістів-екологів спеціальним обладнанням для фіксування масштабів завданого екологічного забруднення та знищення.

Отже, основні проблеми фіксування та розслідування екоциду в умовах воєнного стану пов'язані з помилками, які допускають працівники органів досудового розслідування.

Ці помилки можна розділити на три групи:

– Кримінально-правова кваліфікація: працівники органів досудового розслідування не завжди правильно кваліфікують дії, які можуть бути кваліфіковані як екоцид.

– Визначення обсягу та змісту обставин, що підлягають з'ясуванню: працівники органів досудового розслідування не завжди правильно визначають, які обставини слід з'ясувати для встановлення факту екоциду. Наприклад, вони можуть не з'ясувати масштаби екологічної шкоди, завданої злочином.

– Збирання та дослідження слідової інформації: працівники органів досудового розслідування не завжди правильно збирають та досліджують слідову інформацію, яка може бути використана для встановлення факту екоциду.

Ці помилки ускладнюють розслідування злочинів екоциду та можуть призвести до того, що злочинці не будуть притягнуті до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Статистика про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

4. Екоцид у кримінальному праві України та міжнародні перспективи. Аналітична записка. Екологія Право Людина. Верховенство права для захисту довкілля. URL: <http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/Ekotsyd-u-kryminalnomu-pravi.pdf>.

5. Як подолати найбільш проблемні питання протидії кримінальним правопорушенням у сфері охорони довкілля в умовах збройної агресії. URL : <https://ecolog-ua.com/news/yak-podolaty-naybilsh-problemni-pytannya-protydiyi-kryminalnym-pravoporushennyam-u-sferi>.

КРАВЧЕНКО Іванна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Людина – структурна одиниця, яка є відправною точкою концепції природного права. Ця концепція вбачає невід’ємні права, яким сприяє багатогранність людського розуму та етичні принципи. У період зародження права для регулювання потрібен був орієнтир, а саме ним стала природа людини та усвідомлення громадянина як найбільшої цінності.

Історія природного права є досить давньою та неповторною у своєму роді, утворилась колізія щодо її створення між філософами різних країн. Все ж більшість схильна до думки, що альма-матір’ю є Стародавня Греція та Стародавній Рим. Набуваючи певної форми в V – IV ст. до н. е цю концепцію підхопили софісти, які вважали, що право походить від людської природи із врахуванням моральних вимог [1, с. 10].

Продовжували розвивати цю концепцію стоїки – як інтелектуальну складову людської природи. На їхню думку права людини – захист від державної сваволі. «Що б про тебе не думали, роби те, що вважаєш справедливим» – говорив Піфагор [1, с. 11].

Саме ці положення та ідеї стали базисом та дали поштовх для подальшого розвитку цієї течії. Проходячи різні етапи найбільшого розквіту, концепція набула в XVII-XVIII ст. Це припало на період Відродження та Просвітництва. Саме цей час дав великі можливості. Було створено школу природного права, основоположником якої став Гуго Гроцій. Вибудовувалися певні ідеї про кордони між людьми та розуміння, що не варто чинити речі, які можуть нести в собі небезпеку для інших. Послідовниками ідей Гроція стали Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є, Жан-Жак Руссо та інші. Освітлювалося питання опору народу, коли мало місце зловживання повноваженнями, велася мова про те, що кожен громадянин має право та свободу вибору, безпеку та мир. Науковці говорили про справедливість, яка існує окремо від системи законів та пов'язана з волею, а також про те, що кожен має свободу слова, віросповідання, політичних уподобань. Виникла теорія суспільного договору.[2,17-21]

Концепція природного права розвивалася і в Україні. Це була, зокрема, праця С. Оріховського Роксолана «Про природне право».

Згодом трактування природного права набуло нових положень та ідей. Так, на думку Ф. Гегеля це право є основою позитивного права, а інші вважали, що це відбулося за рахунок звичаїв та формування культури, історії, психології кожного народу. Виділяють три покоління прав людини: перше виникає в XVII-XIX столітті, де кожен стан мав свої права, привілеї та власний суд. Метою було забезпечення формальної рівності перед законом. Саме перше покоління прав є досить імперативним. Друге покоління прав людини: економічні, культурні, соціальні права. Туди входить право на освіту, на медицину, на відпочинок, на забезпечення достатнього рівня життя. Третє покоління прав – це колективні права. Це покоління прав вбачало розвиток, забезпечення належних умов довкілля та права груп (жінок, дітей). Сьогодні розвивається четверте покоління прав, які є узагальненням наведених нами поколінь та існує право на використання інтернет-ресурсів, бачення щодо розвитку права в майбутньому та наділення ними нащадків.

В певний момент відбувся занепад природного права, бо його витіснили інші концепції, але згодом було його відродження. Положення та ідеї стали фундаментом для революцій по всьому світу та відбувся розвиток міжнародного права. Саме порушення прав, свобод та вольностей, диктатура – це все відбулося під час Другої світової війни [3, с. 208].

Г. Радбрух змінив погляди на користь природного права, бо саме позитивістське право було негнучким та не здатним до адаптації. Він виклав формулу, яка містить три складові права, а саме: справедливість, доцільність, стабільність. Ці складові є частинками цілого та не можуть існувати окремо, бо забезпечують рівність всіх та можливість правильного застосування права, регулювання порядку в усіх сферах суспільства [2, с. 34].

Згодом виникла позиція Р. Алексі, в якій природне право та позитивістське є цілим, бо до цього воно існувало окремо. Науковець говорить про те, що розуміння права є можливим, якщо є взаємодія з іншими концепціями та встановлення між ними компромісу.

Отже, підсумовуючи, варто сказати, що концепція природного права пройшла складний шлях. Вона містить засади, які ніколи не втратять актуальності, взаємодія з іншими концепціями сприяє чіткому розумінню права для кожного. Держава має діяти так, аби права були захищеними та не порушувались та чинити закони, які містять положення, що не несуть небезпеку для суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бариська Я. О., Когут М. Г., Попович Т. П. Природно-правова і позитивістська школи права: порівняльний аналіз основних позицій. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету* : серія: Право / гол.ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2018. Т. 1. Вип. 49. С. 9-13. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/34611>

2. Козюбра М.І. Доктрина природного права: через історичні злети й падіння до визнання основою найважливіших досягнень сучасної правової теорії та практики. *Право України*. 2021. № 1.-42. URL:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/76b3d5b5-d950-4e13-94ad-d1c3930dc60f/content>

3. Красовський К.Ю. Концепції природних прав людини у період Нового часу та їх відображення у перших юридичних документах. *Публічне право*. 2018. № 4 (32). С. 206-213. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/32/27.pdf>

КРАВЧУК Ірина,

кандидат юридичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

На думку деяких науковців, чинний Кримінальний кодекс (далі – КК) України, який хоч і був прийнятий порівняно нещодавно (5 квітня 2001 року) з метою врегулювання кримінально-правових відносин, продемонстрував свою низьку ефективність, що засвідчується численними несистемними і часто необґрунтованими змінами та доповненнями, внесеними до його змісту за період у більше два десятки років [1;2]. Так, станом на 20 серпня 2020 року до КК України загалом було внесено 1088 змін та доповнень, зокрема – 222 зміни та доповнення до його Загальної частини і 856 – до Особливої частини. Чимало положень Кодексу змінювалися неодноразово, а деякі статті – навіть 8-10 разів [3]. Вже після повномасштабного вторгнення рф 24 лютого 2022 р., станом на 1 травня 2022 р., парламент ухвалив дванадцять законів щодо внесення змін до КК України. Цими законами останній було доповнено сімома новими статтями, а до двадцяти його статей внесені зміни. **Всі ці дванадцять законів були прийняті за скороченою процедурою і мають певні недоліки, або назвемо їх помилками.**

До того ж, щодо питання необхідності реформування кримінального законодавства України український правознавець, кримінолог М.І. Хавронюк зазначає, що КК України 2001 року був і залишається радянським, оскільки він не створює можливості виконувати ті задачі, які ставить суспільство перед правоохоронною системою та системою кримінальної юстиції. Він побудований за принципом «була б людина, а статтю підберемо». Саме тому потрібно як найшвидше від нього позбутися і писати новий Кримінальний кодекс [2].

З урахуванням зазначеного вище, а також обраного Україною євроінтеграційного напрямку та взятих на себе зобов'язань дотримання високих стандартів до якості свого законодавства, на сьогоднішній день досить актуальним стало питання реформування національного кримінального законодавства. Тож, відповідно до Указу Президента України №584/2019 від 7 серпня 2019 року було створено Комісію з питань правової реформи, одним із основних завдань якої було визначено сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України [4]. У складі цієї Комісії була створена робоча група з питань розвитку кримінального права, представниками якої стали одні з кращих представників провідних юридичних шкіл України (П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, В.М. Бурдін, О.П. Горох, Н.О. Гуторова, В.О. Навроцький, Ю.А. Пономаренко, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк).

Згідно з розробленою Робочою групою Концепцією реформування кримінального законодавства України, було прийнято рішення відмовитися від удосконалення існуючого Кримінального кодексу України 2001 року. Замість цього, було розпочато розробку тексту проєкту нового Кримінального кодексу, фактично розпочавши кримінально-правове законодавство «з чистого аркуша». Такий підхід є зрозумілим, оскільки одночасно передбачається повне оновлення всіх кодифікованих актів, що стосуються публічно-правової відповідальності, тобто відповідальності за публічні правопорушення [5].

У жовтні 2020 року Робоча група презентувала такий довгоочікуваний результат своєї колективної праці - проєкт Загальної частини Кримінального кодексу України. Це було зроблено в зручний та інноваційний спосіб, а саме за допомогою спеціально створеного сайту newcriminalcode.org.ua, що надало можливість ознайомлення з проєктом широкому загалу. Кожен охочий міг висловити свої рекомендації та зауваження, завдяки чому забезпечилася бажана транспарентність та участь громадськості. Варто відзначити, що у проєкті були враховані ключові аспекти ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних злочинів», прийнятого восени 2018 року, який набув чинності з 1 липня 2020 року.

Отже, спробуємо коротко охарактеризувати основні зміни, внесені до проєкту нового КК України. Останній традиційно поділяється на Загальну та Особливу частину, які, у свою чергу, розділені на Книги, розділи, статті. Характерно і те, що змінюється звичний порядок нумерації статей. Загальна частина КК містить три Книги: Про Кримінальний Кодекс України, Про кримінальне правопорушення, Про кримінально-правові засоби та їх застосування (покарання; пробація; засоби безпеки; реституція; компенсація; конфіскація майна; вилучення речі; судимість; кримінально-правові засоби щодо юридичної особи). Загалом, Загальна частина КК України змістовно зазнала суттєвих змін, які стосуються удосконалення термінологічного апарату, уточнення або надання визначень конкретних кримінально-правових термінів. До того ж, була запропонована інша система класифікації злочинів, в основу якої покладено розмір завданої шкоди, а не суспільну небезпеку як це здійснюється нині; кількість покарань за злочини була скорочена до трьох (штраф, ув'язнення, довічне ув'язнення), а за проступки передбачається застосування грошового стягнення, безоплатних робіт, обмеження свободи пересування, арешт. Слід також наголосити і на тому, що окремо передбачається відповідальність юридичних осіб, а неоподаткований мінімум доходів громадян замінюється категорією розрахункової одиниці (станом на

30.01.23 р. її розмір складає 200 грн.); визначені суттєві обмеження можливості внесення змін до КК та інше [6].

До Особливої частини увійшли Книги 4-11: 4) Кримінальні правопорушення проти людини і громадянина; 5) Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я; 6) Кримінальні правопорушення проти економіки; 7) Кримінальні правопорушення проти суспільства; 8) Кримінальні правопорушення проти правосуддя; 9) Кримінальні правопорушення проти держави; 10) Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби; 11) Злочини проти міжнародного правопорядку [6].

Ознайомившись детально із запропонованим проектом нового КК України, сформувався доволі двозначні думки. По-перше, останній є доволі складним у сприйнятті і тлумаченні окремих кримінально-правових норм, навіть з практичної точки зору. По-друге, чи будуть доступними окремі його положення пересічним громадянам у плані розуміння і тлумачення. Все ж таки, чинний Закон про кримінальну відповідальність більш доступніший.

Попередньо робочою групою з питань розвитку кримінального права називається дата набрання чинності новим КК України - 1 січня 2026 року. Враховуючи потребу в опрацюванні та оцінці проекту національними експертами, перекладі на англійську мову оцінці міжнародними експертами, оприлюдненні та обговоренні в колі науковців та практиків, написанні Прикінцевих та Перехідних положень, внесенні відповідних змін до інших кодексів та законів, а також реєстрації у відповідних органах та проходженні інших законодавчих процедур, такі строки є досить реалістичними.

Як висновок, можна зазначити наступне, що реформування кримінального законодавства вимагає виваженого та обґрунтованого підходу, а подальший розвиток правової системи України повинен ґрунтуватися на конституційних принципах верховенства права та врахуванні міжнародних зобов'язань, які країна поклала на себе. Це допоможе забезпечити узгодженість та відповідність внутрішнього законодавства міжнародним стандартам і сприятиме підвищенню довіри до системи правосуддя та захисту прав громадян

в Україні. Окремо слід наголосити і на важливості врахування експертної оцінки, консультацій з фахівцями, відкритого обговорення та публічного відгуку, так як докорінні зміни можуть бути важкими у реалізації та потребувати значних зусиль для адаптації та прийняття у суспільстві. Однак, часткові, якісні реформи можуть бути ефективними, забезпечуючи потрібний рівень гуманізації, врахування сучасних вимог та демократичних цінностей.

Саме тому, питання проекту нового КК України та можливих труднощів у його правозастосуванні - важливе. Це показує потребу у ретельному аналізі та дискусії з участю експертів, юристів, а також представників суспільства для забезпечення того, щоб закон був якісним, чітким та відповідав потребам країни. Збалансований підхід до реформування кримінального законодавства дозволить досягти гармонії між міжнародними стандартами, демократичними цінностями та потребами українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баулін Ю.В., Тацій В.Я. Завдання вітчизняної кримінально-правової науки в умовах реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/article/zavdannya-vitchyznyanoi-kryminalno-pravovoyi-nauky-v-umovah-reformuvannya-kryminalnogo-i59>
2. Кінах М. Які новели передбачає новий Кримінальний кодекс України? URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/skorochennya-vidiv-pokaran-ta-likvidaciya-institutu-zviltannya-vid-kryminalnoyi-vidpovidalnosti-yaki.html>
3. Концепція реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept>
4. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ президента України №584/2019 від 07 серпня 2019 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>
5. Комплексне реформування кримінального законодавства України. Перший вагомий крок зроблено. URL: <https://yvu.com.ua/kompleksne-reformuvannya-kryminalnogo-zakonodavstva-ukrayiny-pershyj-vagomyj-krok-zrobleno/>

6. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України/Draft of the new Criminal Code of Ukraine. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

КРАЙНИК Григорій,

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка,

НОВІЦЬКА Олександра,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Європейський Союз (далі – ЄС) славиться своєю прихильністю до принципів рівності та рівних прав для всіх громадян, зокрема в контексті прав жінок у сфері праці та професійного розвитку. У цій роботі розглядаються ключові аспекти та досягнення, які стосуються правового регулювання праці жінок в ЄС.

Законодавство ЄС встановлює заборону будь-якої форми дискримінації на робочому місці, включаючи гендерну дискримінацію. Наприклад, Директива № 2006/54/ЄС про рівність статей у справах зайнятості гарантує рівні умови для жінок і чоловіків у справах зайнятості та професійному розвитку [4]. Це важливий крок у забезпеченні рівних можливостей та прав жінок на працю.

Додатково, законодавство регулює права матерів на відпустку та відпочинок після народження дитини. Наприклад, Директива № 92/85/ЄС надає

право на відпустку для вагітних та матерів, що народили. Це надає матерям необхідний час для відновлення після пологів та забезпечує оптимальні умови для догляду за новонародженою дитиною.

ЄС активно підтримує ініціативи для забезпечення рівності у професійному розвитку жінок. Ці ініціативи спрямовані на підвищення представництва жінок у керівних посадах та інших ключових галузях. Заходи включають підтримку жіночого підприємництва, просування жінок на керівні посади та створення сприятливих умов на ринку праці.

Важливим аспектом є принцип рівної оплати за рівну роботу. Директива № 2006/54/ЄС забороняє дискримінацію в оплаті праці на підставі статей [4]. Це сприяє зменшенню гендерного розриву в оплаті праці та підтримує право на справедливу оплату за однакову роботу.

ЄС демонструє відданість рівноправ'ю та рівності статей на ринку праці та в сфері зайнятості. У цій роботі розглядаються ключові аспекти та досягнення щодо правового регулювання праці жінок в рамках ЄС.

По-перше, ЄС визначив нульову терпимість до стереотипів, які обмежують можливості жінок на робочому місці. Особлива увага приділяється профілактиці гендерного насильства в робочому середовищі. Також законодавство ЄС надає правову підтримку та ресурси для боротьби з сексуальним та гендерним насильством, яке може мати місце на роботі. Крім того, сприяє розвитку ініціатив та програм для підтримки сімей та догляду за дітьми, що полегшує поєднання материнства та професійної кар'єри [2]. Ці програми включають у себе доступні дитячі садки, відпустки для батьків та інші заходи, які полегшують обов'язки матерів на робочому місці.

По-друге, ЄС активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями для спільної роботи над питаннями гендерної рівності. Це охоплює підтримку у країнах-партнерах та розширення глобального впливу для захисту прав жінок.

По-третє, інші країни-члени вживають заходи для підтримки сімей на робочому місці, включаючи декрети для догляду за дитиною, допомогу для

догляду за старшими людьми, гнучкі графіки роботи та інші ініціативи. ЄС також підтримує різні програми та ініціативи для підвищення гендерної свідомості та освіти, що сприяють створенню рівних можливостей для жінок і чоловіків на робочому місці.

Всі ці механізми та інструменти становлять важливу частину правового регулювання праці жінок в ЄС. Рівноправ'я та захист прав на робочому місці є фундаментальним завданням ЄС для забезпечення справедливості та рівності в сфері праці. Окрім цього, ЄС прагне до усунення гендерних стереотипів та дискримінації на робочому місці через інформаційні кампанії, освіту та нагляд за дотриманням антидискримінаційних правових норм.

Виходячи з того, що Україна має зобов'язання в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і його державами-членами щодо імплементації норм ЄС і певну невідповідність окремих норм національного законодавства [7; 8] у сфері охорони праці існує необхідність модернізації національного законодавства у цій сфері. При цьому в Україні діє закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р., що складається з 7 розділів (три з яких стосуються забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок у громадсько-політичній, соціально-економічній сферах, сфері освіти та медіа) та 24 статей [9]. Також особливості трудових відносин в Україні в умовах воєнного стану передбачені законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р., що складається з 16 статей та прикінцевих положень і діє з 24 березня 2022 р. у період дії воєнного стану, введеного згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану», та втрачає чинність з дня припинення або скасування воєнного стану, крім ч. 4 ст. 13 та ст. 15 зазначеного Закону, які втрачають чинність з моменту завершення відшкодування працівникам та роботодавцям грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України [10].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС була підписана, виходячи з низки спільних цінностей: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод та верховенство права.

Незважаючи на те, що Україна ще не стала членом ЄС, визначені стандарти представляють для України інтерес через те, що відповідні норми ЄС підлягають застосуванню на даний момент в 28 державах, куди дедалі частіше виїжджають громадяни України, особливо за період з 24 лютого 2022 р.

Таким чином, саме ЄС виступає як лідер у справах захисту та підтримки прав жінок у сфері праці, свідченням чому є нормативні акти, зокрема, директиви, спрямовані на боротьбу з дискримінацією, забезпечення рівних можливостей та прав жінок, а також на підтримку їх у професійному зростанні [11]. Гендерна рівність залишається однією з головних цілей для ЄС, і досягнення у цій сфері стають необхідними для подальшого розвитку суспільства. Значна кількість питань у сфері праці вирішуються в рамках директив. Наприклад, директива № 92/85/ЄС надає право на відпустку для вагітних та матерів, що народили; директива № 2006/54/ЄС про рівність статей у справах зайнятості гарантує рівні умови для жінок і чоловіків у справах зайнятості та професійному розвитку; директива № 2006/54/ЄС забороняє дискримінацію в оплаті праці на підставі статей [2; 3; 4].

На нашу думку, ключовими аспектами щодо правового регулювання праці жінок в рамках ЄС є:

1) ЄС визначив нульову терпимість до стереотипів, які обмежують можливості жінок на робочому місці. Особлива увага приділяється профілактиці сексуального та гендерного насильства в робочому середовищі [3; 4];

2) надається сприяння розвитку ініціатив та програм для підтримки сімей та догляду за дітьми, що полегшує поєднання материнства та професійної кар'єри [5-6]. Ці програми включають у себе доступні дитячі садки, відпустки для батьків та інші заходи, які полегшують обов'язки матерів на робочому місці;

3) ЄС співпрацює з іншими країнами й міжнародними організаціями для спільної роботи над питаннями гендерної рівності. Це охоплює підтримку у країнах-партнерах та розширення глобального впливу для захисту прав жінок;

4) країни-члени ЄС вживають заходів для підтримки сімей на робочому місці, включаючи декрети для догляду за дитиною, допомогу для догляду за старшими людьми, гнучкі графіки роботи та інші ініціативи. ЄС також підтримує різні програми та ініціативи для підвищення гендерної свідомості та освіти, що сприяють створенню рівних можливостей для жінок і чоловіків на робочому місці [2-6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р. ETS № 163. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 51.

2. Директива Ради 92/85/ЄЕС про заходи з підвищення безпеки праці та охорони здоров'я вагітних жінок, жінок, які нещодавно народили, і жінок, які годують дітей, від 19 грудня 1992 р. (десята окрема Директива у значенні ст. 16 (1) Директиви 89/391/ЄЕС). URL: https://minjust.gov.ua/m/str_45891 (дата звернення: 24.10.2023).

3. Директива 2006/54/ЄС Про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості від 05.07.2006. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/XI01204K> (дата звернення 25.10.2023).

4. Директива Ради № 2006/54/ЄС про дискримінацію в оплаті праці від 05.07.2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0054> (дата звернення 25.10.2023).

5. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 9 грудня 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044 (дата звернення: 27.10.2023).

6. Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 26.10.2023).

7. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322–VIII. Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375.

8. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694–XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 49. Ст. 668; Відомості Верховної Ради України. 2003. № 2. Ст.10.

9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561.

10. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX. Голос України. 23 березня 2022. № 64.

11. Скорик М.М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження. Київ: Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. 78 с.

КРАСНОБОКА Тетяна,

кандидат філософських наук, доцент,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗАГРИВА Богдана,

здобувачка вищої освіти
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Культура є основою для збереження єдності країни, недооцінення питань в Україні культурної ідентичності, культурної єдності та культурної ідентифікації стало, на нашу думку, однією з можливих причин проникнення культури країни-агресора у всі сфери життя громадян. Це дало можливість їм безперешкодно просувати ідею «руського мира» в нашій державі, адже принцип залишкового фінансування культури залишався базовим для цієї сфери. А тому послаблення в культурному інформаційному просторі дало підґрунтя для збройної агресії. Беззаперечно, зараз політика держави має бути спрямована на посилення військової сфери задля забезпечення перемоги, однак культура є також важливим напрямком у цій боротьбі.

Вагому роль у сфері культури на сьогодні відіграють громадські об'єднання, некомерційні організації, творчі спілки, асоціації діячів культури, різного роду соціальні та приватні фонди, які досить активно сприяють розвитку ринку культури та сприяють залученню джерел фінансування культурної діяльності.

Однак, варто погодитися з думкою, що перед сферою культури постають нові виклики, які полягають в обмеженні можливостей певних соціальних

категорії громадян самостійно забезпечити задоволення своїх культурних потреб і реалізувати свій культурний потенціал. Дана ситуація вимагає відповідної культурної політики, спрямованої на досягнення соціокультурної стабільності й рівноваги між окремими соціальними, регіональними, національними та іншими спільнотами, що вирізняються культурними зразками і нормами та вимагають пріоритетності щодо державної підтримки [1].

Варто погодитися з думкою В. Черби, що при впровадженні механізмів державної політики у сфері культури необхідно враховувати наступні аспекти:

- розробка та реалізація заходів щодо інноваційної трансформації інфраструктури галузі і системи управління нею, що сприятиме зменшенню неоднорідності забезпечення населення послугами організацій і подолання соціальної нерівності в творчому розвитку громадян, результатом чого стане створення та розвиток єдиного культурного та інформаційного простору України.

- формування і постійне оновлення єдиної електронної державної бази даних про музейні предмети і колекції задля розробки дієвого механізму їх обліку і зберігання, забезпечення доступу громадян до культурних цінностей та сприяння їх науковому дослідженню;

- розробка нормативно-правового інструментарію щодо підтримки професійного мистецтва, розвитку творчої діяльності та забезпечення соціального захисту творчих працівників, створення механізмів переходу установ культури до здійснення діяльності в ринкових умовах, зростанню приватного фінансування, впровадження сучасних форм управління;

- підготовка та запровадження грантових програм підтримки діяльності фольклорних колективів і майстрів декоративно-прикладного мистецтва, сприяння залученню дітей і молоді до творчості, як інструменту збереження і розвитку української культури;

- участь у міжнародних проєктах та сприяння інтеграції сфери культури України у світовий культурний процес, з метою закріплення її позитивного іміджу за кордоном.

- дослідження та аналіз показників загальної динаміки населення, числа потенційних споживачів послуг культурного характеру;
- вивчення показників соціальної динаміки населення [3].

Варто звернути увагу, що базовим елементом здійснення управління державною сферою культури є регулювання її за допомогою нормативно-правових актів, які є практичним втіленням політики держави.

Таким чином, державна політика у сфері культури повинна бути направлена на охорону та збереження національної культурно-мистецької спадщини, сприяння розвитку академічних напрямків мистецтва, підвищення рівня професіоналізму, розвиток мистецької та культурологічної освіти, якісне матеріально-технічне забезпечення сфери культури, популяризацію українського мистецтва у світі. До пріоритетних завдань розвитку культурної сфери варто віднести збереження та примноження культурних надбань, забезпечення свободи творчої діяльності, створення умов доступу до культурних цінностей, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина, створення ефективних механізмів творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та рівня естетичного виховання громадян [2, С. 87].

Таким чином вивчення механізмів реалізації державної політики у сфері культури потребує подальшого вивчення, зокрема, варто дослідити досвід зарубіжних країн щодо регулювання та забезпечення сфери культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабицька С. І. Основні принципи державного управління культурою в регіоні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. № 1. 2019. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2019_1/3.pdf (дата звернення 17.10.2023).
2. Кучин С.П. Удосконалення механізму державної підтримки сфери культури в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. № 5. 2017. С. 84-87.
3. Черба В. М. Формування стратегічних механізмів державного управління сферою культури в Україні. *Державне управління: удосконалення*

та розвиток. № 3. 2014. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=684> (дата звернення 12.10.2023).

КРИЖАНІВСЬКИЙ Кирило,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Згідно із засадами невідворотності кримінальної відповідальності та покарання, особа, яка вчинила правопорушення, повинна бути притягнута до кримінальної відповідальності, що, як правило, виражається призначенням конкретного виду та розміру покарання. Визначення покарання є юридичним наслідком визнання особи винною у скоєному кримінальному правопорушенні. Однак існують інші принципи кримінального права, такі як гуманність та економія заходів кримінальної репресії, які дозволяють звільнити особу від кримінальної відповідальності чи покарання за певних умов, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК України).

Ці інститути, такі як звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, можуть застосовуватися в разі позитивної посткримінальної поведінки суб'єкта кримінального правопорушення або інших підстав, визначених КК України. Вони представляють собою компроміс з боку держави, проте відзначаються певними відмінностями, які законодавець не чітко визначив. Такі відмінності вимагають додаткового дослідження та юридичної аргументації для вирішення цього питання.

Кримінальна відповідальність є важливою складовою правової системи будь-якої країни. Вона встановлює норми та стандарти, які регулюють

поведінку осіб та накладають відповідні санкції за порушення цих норм. Однак існують випадки, коли особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності. Давайте розглянемо це питання з близької відстані.

Якщо розглядати закон системно та логічно, то можна зробити висновок, що Кримінальний кодекс розуміє під звільненням від кримінальної відповідальності лише звільнення від майбутньої, потенційної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності - це дія, передбачена кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством, яка означає відмову держави або компетентних органів в засудженні особи за вчинений злочин та від використання примусових кримінально-правових заходів.

За своїм змістом звільнення від кримінальної відповідальності має три ключові аспекти:

1. Відсутність судового осуду для особи, що скоїла кримінальне правопорушення (суд не виносить обвинувального вироку).
2. Невикористання покарання для виновної особи.
3. Особа, яка звільнена від кримінальної відповідальності через відсутність обвинувального вироку, не має судимості.

Важливо відзначити, що звільнення від кримінальної відповідальності не означає виправдання або визнання невинуватості. Кримінальний кодекс враховує факт вчинення кримінального правопорушення, і підстави для звільнення від відповідальності не вважаються реабілітаційними в цьому контексті.

Звільнення від кримінальної відповідальності важливо відрізнити від звільнення від покарання. Ці правові концепції відрізняються за підставами, умовами застосування та етапами кримінального процесу.

Звільнення від кримінальної відповідальності застосовується до осіб, таких як підозрювані, обвинувачені або особи, чий статус у кримінальному процесі ще не визначено (у випадку відмови в порушенні справи). З іншого боку, звільнення від покарання стосується вже засуджених осіб, тобто тих, на кого належить обвинувальний вирок суду, який набрав чинності. Правові

норми, які регулюють ці питання, містяться у різних розділах Загальної частини Кримінального кодексу (розділи IX і XII).

Згідно із статтею 44 Кримінального кодексу України, особа, яка скоїла кримінальне правопорушення, може бути звільнена від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом. Процедура звільнення від кримінальної відповідальності у таких випадках визначається виключно судом згідно з положеннями закону. Кримінальний процесуальний кодекс України також встановлює, що цей процес відбувається відповідно до статті 44.

Під час передачі клопотання до суду, прокурор, маючи достатні підстави на етапі досудового розслідування та одержавши згоду підозрюваного, викладає прохання про звільнення від кримінальної відповідальності. Це робиться без проведення повного досудового розслідування, і клопотання подається до суду для подальшого розгляду.

Перед тим як відправити клопотання до суду, прокурор повинен консультиватися з потерпілим, ознайомлюючи його з його змістом і враховуючи його точку зору на можливість звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності.

У випадку судового розгляду обвинувального акту, який надійшов до суду, сторона кримінального провадження може подати клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого. Суд повинен негайно розглянути це клопотання.

Звільнення від кримінальної відповідальності означає, що держава відмовляється застосовувати обмеження, засудження та покарання до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Це стосується лише тих осіб, які не становлять значної суспільної небезпеки, виконали визначені умови і можуть самостійно виправитися без примусу держави через покарання. Рішення про звільнення від кримінальної відповідальності приймається судом.

Умови для звільнення від кримінальної відповідальності включають в себе визнання правової підстави та вимог, необхідних для такого звільнення.

Звільнення може стосуватися як закінчених, так і незакінчених кримінальних правопорушень, вчинених індивідуально чи у співучасті.

Рішення суду про звільнення від кримінальної відповідальності свідчить про припинення кримінально-правового відношення між особою, яка вчинила злочин, і державою. Однак це не означає виправдання особи, і вчинене діяння вважається юридично незначущим після звільнення.

Кримінальний процесуальний кодекс України уточнює, що судове звільнення від кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення провадиться відповідно до статті 286 Кримінально процесуального кодексу України. Прокурор має обов'язок підготувати клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, якщо є підстави, та отримати згоду підозрюваного на таке звільнення. До направлення клопотання до суду, прокурор повинен ознайомити потерпілого та врахувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності.

Відповідно до статті 45 Кримінального кодексу України, особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення такого правопорушення щиро покалася, активно сприяла його розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

У випадках, коли справа надходить до суду з обвинувальним актом, судове розглядання клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності проводиться невідкладно.

Якщо після першого вчинення кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину особа висловила щире розкаяння, активно допомагала у розкритті злочину та повністю відшкодувала завдані збитки або усунула завдану шкоду, вона звільняється від кримінальної відповідальності.

Отже, можна зробити висновок, що особа може уникнути кримінальної відповідальності лише в разі відповідності визначеним у Кримінальному

кодексі умовам і підставам. Звільнення від кримінальної відповідальності передбачає вчинення особою дії, що має ознаки злочину, передбаченого КК.

Процес звільнення від кримінальної відповідальності є складним і враховує різноманітні обставини та контекст конкретного правопорушення. Забезпечення справедливості та захист прав громадян є ключовими аспектами правової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.
2. Батан Ю. Д., Гуменюк А. С. Інститут звільнення від кримінальної відповідальності: перспективи вдосконалення. Журнал східноєвропейського права. 2020. № 73. С. 23-31
3. Боржецька Н. Л. Поняття «форма закінчення досудового розслідування». Підприємництво, господарство і право. 2014. №10. С. 76–81.
4. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань : монографія / А. А. Вознюк. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 236 с.
5. Торбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. О., 2015. 19 с.
6. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

КРИЖАНІВСЬКИЙ Кирило,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Право власності є одним із фундаментальних інститутів права, який регулює відносини між людьми щодо матеріальних і нематеріальних благ. Воно має важливе значення для економічного розвитку суспільства, забезпечення прав і свобод людини, а також для формування громадянського суспільства.

Історія виникнення права власності в Україні є важливою темою для наукового дослідження, оскільки вона дозволяє проаналізувати генезис цього інституту в нашій державі, а також визначити основні тенденції його розвитку.

Історією виникнення права власності в Україні займалися такі науковці, як М. В. Головка, О. П. Лещенко, В. В. Прокопенко, В. В. Шаповал та інші. Вони вивчали питання виникнення права власності в Київській Русі, козацькі часи, періоди Російської імперії та Радянського Союзу.

У своїх дослідженнях науковці дійшли висновку, що право власності в Україні розвивалося поступово, у міру розвитку суспільства. На ранніх етапах розвитку українського права право власності мало колективний характер, а потім поступово перейшло до індивідуального.

Досі недостатньо вивченими є такі аспекти проблеми виникнення права власності в Україні, як:

- правовий статус власності в Київській Русі;
- правове регулювання відносин власності в козацькі часи;
- правові аспекти націоналізації власності в Радянському Союзі;
- становлення і розвиток права власності в незалежній Україні.

Метою даної статті є дослідження історії виникнення права власності в Україні. Завданнями статті є:

- охарактеризувати основні етапи розвитку права власності в Україні;
- проаналізувати правовий статус власності на різних етапах розвитку українського права;
- виділити основні тенденції розвитку права власності в Україні.

Правовий статус власності - це сукупність прав і обов'язків, які належать суб'єкту права власності щодо об'єкта власності.

На різних етапах розвитку українського права правовий статус власності змінювався.

На ранніх етапах розвитку українського права право власності мало колективний характер. Земля вважалася спільною власністю племені або громади. Правом користування землею наділялися всі члени громади, але право розпорядження нею належало старійшині.

Цей правовий статус власності відображав ранній етап розвитку суспільства, коли економічним базисом була натуральна економіка. У таких умовах земля була основним засобом виробництва, і її використання було пов'язане з інтересами всієї громади.

У XI-XII століттях у Київській Русі починає розвиватися індивідуальне право власності. Це було пов'язано з розвитком феодальних відносин. Феодали отримували землю у власність від князя, і вони могли розпоряджатися нею на свій розсуд.

У козацькі часи в Україні утвердилося право приватної власності. Козаки мали право володіти землею, майном, худобою. Вони могли розпоряджатися своїм майном на свій розсуд, за винятком випадків, коли це було заборонено законами.

Цей правовий статус власності відображав розвиток феодальних відносин в Україні. Козаки були вільними людьми, які мали право володіти власністю.

Після ліквідації Війська Запорозького право власності в Україні було підпорядковано російському законодавству. У Російській імперії право

власності було закріплено в Соборному уложенні 1649 року. Цей документ визначав, що земля, будинки, майно є власністю окремих осіб або сімей.

Правовий статус власності в Російській імперії був обмеженим. Земля, підприємства, засоби виробництва належали переважно дворянству і духовенству. Право власності на особисті речі було обмежене податками і повинностями.

У Радянському Союзі право власності було колективним. Земля, підприємства, засоби виробництва належали державі або колгоспам. Право власності на особисті речі було обмеженим.

Цей правовий статус власності був пов'язаний з ідеологією комунізму, яка проголошувала суспільну власність на засоби виробництва.

Після проголошення незалежності України було прийнято нову Конституцію, яка закріпила право власності на особисті речі, житло, землю, підприємства. Це право було гарантовано державою.

Правовий статус власності в незалежній Україні є демократичним. Усі суб'єкти права мають рівні права щодо власності, незалежно від їхнього соціального стану, політичних поглядів або інших ознак.

Основні тенденції розвитку права власності в Україні можна охарактеризувати наступним чином:

Перехід від колективної до приватної власності. На ранніх етапах розвитку українського права право власності мало колективний характер. Земля, підприємства, засоби виробництва належали громаді, племені, державі. У міру розвитку суспільства і формування ринкової економіки відбувається перехід від колективної до приватної власності. Цей процес відображений у Конституції України, яка закріпила право приватної власності на особисті речі, житло, землю, підприємства.

Розширення прав суб'єктів права власності. Правовий статус власності включає в себе сукупність прав і обов'язків, які належать суб'єкту права власності щодо об'єкта власності. На різних етапах розвитку українського права права суб'єктів права власності змінювалися. У сучасній Україні права суб'єктів

права власності розширюються. Це пов'язано з розвитком ринкової економіки, яка вимагає більшої свободи підприємництва і розвитку приватної ініціативи.

Гарантування прав власності державою. Права власності є одним із фундаментальних прав людини. У сучасній Україні права власності гарантуються державою. Це означає, що держава зобов'язана захищати права власності від порушень, здійснювати заходи щодо їхньої реалізації та відновлення у разі порушення.

Ці тенденції відображають розвиток суспільства в Україні, який характеризується переходом до ринкової економіки та становленням демократичного суспільства.

Історія виникнення права власності в Україні є яскравим прикладом того, як право відображає розвиток суспільства. На різних етапах розвитку українського права право власності мало різний характер, що було пов'язано з економічними, політичними та соціальними факторами.

У сучасній Україні право власності є одним із фундаментальних інститутів права, який забезпечує економічний розвиток суспільства та права людини. Перехід від колективної до приватної власності, розширення прав суб'єктів права власності та гарантування прав власності державою є позитивними тенденціями, які сприяють розвитку економіки та забезпечують права людини.

Ці тенденції будуть продовжуватися в майбутньому, оскільки Україна продовжує розвиватися як демократична країна з ринковою економікою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко І.В. Цивільне право Гетьманщини за Кодексом 1743 року дис. ...канд. юрид. наук/І.Й. Бойко. – Львів, 1999. – 192 с.
2. Дзера О. Розвиток права власності громадян в Україні. Київ. Вентурі. 1996.
3. Право власності: навч. посіб. / В. В. Прокопенко, В. В. Шаповал. К.: Знання, 2021. 288 с.

4. Рубаник В. Є. Інститут права власності в Україні: проблеми зародження, становлення й розвитку в період до 1917 року. Історико-правове дослідження. Харків: Легас, 2002. 352 с.

ЛАСТОВЕЦЬ Вікторія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИЙОМНИХ БАТЬКІВ

Приймна сім'я є сім'єю, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до статті 256-1 Сімейного кодексу України. Головною метою прийомної сім'ї є забезпечення належних умов для зростання дітей у сімейному оточенні, де вони отримують необхідну турботу, підтримку та розвиток під покровительством нової сім'ї.

Україна визнає важливість утворення та підтримки прийомних сімей, що відображено в Законі України "Про основи соціального захисту дітей та молоді у Україні". Цей законодавчий акт визначає правовий статус прийомної сім'ї, умови прийому дітей, права та обов'язки прийомних батьків. Також, існують інші нормативно-правові акти, що регулюють порядок утворення та функціонування прийомних сімей, а також встановлюють вимоги до осіб, які бажають стати прийомними батьками.

Особи, які створили прийомну сім'ю, отримують статус прийомних батьків, а діти – прийомних дітей. Прийомні батьки є законними

представниками прийомних дітей і діють в інтересах прийомних дітей без спеціальних на те повноважень.

Розуміння правового статусу прийомних батьків є критично важливим, як у захисті прав дітей, так і у функціонуванні прийомних сімей. Ось кілька ключових причин, чому це так важливо:

1. Захист прав дітей: Тобто правовий статус прийомних батьків визначає їх повноваження і обов'язки у відношенні дитини. Розуміння цих прав і обов'язків допомагає прийомним батькам забезпечити безпеку, захист та добробут дітей, включаючи доступ до основних потреб, медичної допомоги, освіти та іншого.

2. Забезпечення стабільного середовища: Правовий статус прийомних батьків регулює їхні можливості і обмеження. Це допомагає прийомним батькам забезпечити стабільне та надійне середовище для дітей, де вони можуть розвиватися, навчатися, ігнорувати негативні впливи та будувати здорові стосунки.

3. Ефективна взаємодія з органами опіки та піклування: Розуміння правового статусу прийомних батьків допомагає їм взаємодіяти з органами опіки та піклування на користь дитини. Правові знання дозволяють батькам відстоювати права дитини, отримувати підтримку та консультацію, а також вирішувати спірні питання правильно та ефективно.

4. Уникнення правових проблем: Недостатнє розуміння правового статусу може призвести до правопорушень або неправильного виконання обов'язків, що може спричинити юридичні проблеми для прийомних батьків і належне функціонування прийомної сім'ї.

Важливо поглиблено ознайомитися з відповідним законодавством та знати свої права та обов'язки, щоб забезпечити найкращий можливий розвиток та благополуччя дітей у прийомній сім'ї.

Законодавчі основи, які регулюють статус прийомних батьків і визначають їх права і обов'язки, різняться в залежності від країни і регіону. Однак, загальні аспекти правового статусу прийомної сім'ї можуть включати, наприклад, усиновлення та прийом: закони про прийомну опіку встановлюють процедури і

вимоги для усиновлення або прийому дитини. Ці вимоги зазвичай включають у себе дослідження соціальних працівників, щоб визначити чи підходять певні кандидати на прийомних батьків. Усиновлення має остаточний статус, тоді як прийомна опіка може бути тимчасовою або довготривалою. А також права та обов'язки прийомних батьків, тобто це те, що держава надає прийомним батькам ряд прав, які дозволяють їм діяти в інтересах дитини. Також підтримка та допомога включає в себе те, що законодавство може передбачати підтримку та допомогу дітям, які перебувають у прийомних сім'ях. Це може включати фінансову підтримку для покриття витрат на утримання та виховання дітей, доступ до медичного забезпечення, освіти та інших послуг.

Прийомні батьки мають ряд прав, які гарантують їм можливість забезпечувати утримання та виховання прийнятих дітей в прийомній сім'ї. Ось конкретні права, які повинні бути визнані:

1. Право на освіту: Прийомні батьки мають право на доступ до якісної освіти для прийнятих дітей. Це означає, що вони мають право вибирати навчальний заклад для своєї дитини і брати активну участь у прийомному батьківському комітеті, якщо такий існує. Вони також повинні мати право на доступ до засобів освіти та підтримки для покращення навчання своєї дитини.

2. Право на медичний огляд: Тобто вони мають право на отримання медичного огляду для своєї прийнятої дитини. Вони повинні мати право вибирати лікаря для своєї дитини і отримувати всю необхідну медичну інформацію та консультації. Також важливо, щоб прийомні батьки мали право на доступ до медичних записів та можливість брати участь у прийомних батьківських групах, які надають підтримку у справах здоров'я і медичного догляду.

3. Право на виховання: Мають право виховувати свою дитину відповідно до своїх переконань і цінностей, забезпечувати її емоційний, фізичний та психологічний розвиток. Вони мають право приймати рішення відносно дитини, а також брати участь у розробці та здійсненні плану заходів з

виховання. Прийомні батьки також повинні мати право на захист дитини від будь-якого насильства чи знуцання.

4. Право на інформацію: Прийомні батьки мають право на доступ до всієї необхідної інформації, що стосується їхньої прийнятої дитини. Це включає інформацію про її культурний та родинний контекст, медичну інформацію, навчальний прогрес та інші важливі дані. Також вони повинні мати право на консультацію з фахівцями, які мають досвід у роботі з прийомними сім'ями.

5. Право на правовий захист: Це означає, те, що також мають право на правовий захист своїх прав та прав своєї прийнятої дитини. Вони повинні мати можливість звертатися до органів опіки і піклування та інших правоохоронних органів у разі порушень їхніх прав чи прав дитини. Володіють правом на консультацію з юристами та іншими фахівцями з правової галузі.

Ці права прийомних батьків забезпечують їм можливість ефективно виконувати свої обов'язки щодо утримання та виховання усиновленої дитини, створюють умови для їхнього фізичного, емоційного та соціального розвитку, а також допомагають забезпечити оптимальні умови для дитини в новій сім'ї.

Відповідно до статті 150 Сімейного кодексу України батьки мають обов'язки щодо виховання та розвитку дитини, зокрема, вони зобов'язуються виховувати та поважати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний, освітній та моральний розвиток; останнім забороняється будь-які види експлуатації, фізичні покарання дитини батьками тощо.

Після початку повномасштабного військового вторгнення росії в Україну усиновлення було призупинено протягом першого місяця. Це стосувалося як процесів, які розпочаті до війни, так і нових заяв на усиновлення. Призупинка не була пов'язана зі змінами в законодавстві, але була обумовлена об'єктивними обставинами. Органи державної влади, включаючи суди, що брали участь у процесі усиновлення, переважно призупинили свою роботу, щоб забезпечити безпечні умови праці своїм співробітникам. Але вже у квітні Верховна Рада оприлюднила повідомлення про те, що під час воєнного стану процедура усиновлення залишалася незмінною, усиновлення проводилося на загальних

умовах відповідно до національного законодавства. Іншими словами, не було жодних змін у процедурі усиновлення через введення воєнного стану. А фактично процедура усиновлення дітей в Україні (як українцями, так і іноземцями) в той час була доволі ускладненою.

24 травня 2022 року були внесені перші зміни до процедури усиновлення з моменту початку війни. Ці зміни встановили список документів та процедуру для забору усиновленої дитини (зокрема, у присутності посадової особи консульської установи України), якщо дитина тимчасово евакуйована за межі України через введення надзвичайного або воєнного стану на території України.

Правовий статус прийомних батьків є важливим аспектом у вихованні та опіці дитини, яка перебуває під їхньою опікою. Законодавство визначає права та обов'язки прийомних батьків, а також надає їм певні привілеї та підтримку.

Одним з основних прав прийомних батьків є можливість прийняти дитину на виховання та надати їй стабільне та любляче середовище. Вони мають право приймати рішення щодо виховання, освіти та медичних питань своєї прийомної дитини. Крім того, прийомні батьки мають право отримувати підтримку та консультації від установ, які займаються прийомним батьківством. Це може включати фінансову допомогу, психологічну підтримку та навчання.

Проте, важливо враховувати, що правовий статус прийомних батьків може відрізнятися в різних країнах та залежить від законодавства кожної конкретної держави. Тому, прийомним батькам варто ознайомитися з відповідними правилами та процедурами своєї країни. Узагальнюючи, можна сказати, що стаття підкреслює важливість правового статусу прийомних батьків і те, що вони мають права та обов'язки, а також забезпечену підтримку у вихованні та опіці своєї прийомної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 565 "Про затвердження Положення про прийомну сім'ю" [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 "Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав людини" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008>.

ЛІВШУН Лілія,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після введення правового режиму воєнногостану у національне законодавство було внесено чимало змін. Кримінальне провадження в Україні в цих умовах має ряд особливостей, які були встановлені Законом України "Про правовий режим воєнного стану" та Кримінальним процесуальним кодексом України. Ці особливості спрямовані на забезпечення захисту безпеки держави, її територіальної цілісності та недоторканності, а також для забезпечення особистої безпеки громадян.

У період воєнного стану не можуть бути зупинені повноваження судів, органів прокуратури, органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, проводять досудове розслідування, та органів, частини яких

виконують контррозвідальну роботу, згідно з частиною 1 статті 10 Закону України "Про правовий режим воєнного стану".

Внаслідок військової агресії російської федерації проти України всі органи кримінальної юстиції стали стикатися з викликом забезпечення виконання завдань кримінального провадження в умовах воєнного стану. Згідно зі статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України, їх завдання включають захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав та свобод учасників кримінального провадження, а також ефективного розслідування і забезпечення судового розгляду для притягнення винних до відповідальності та запобігання необґрунтованому примусу.

Першою, так би мовити, найголовнішою зміною у КПК є доповнення норми, що регламентує поновлення процесуального строку. Раніше строк досудового розслідування визначався з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань. На даний час, відомості про початок розслідування також можуть бути внесені через рішення про початок досудового розслідування за встановленою процедурою, а саме, відповідно до статті 615 КПК.

У випадках невідповідності можна провести огляд місця події до виявлення постанови щодо початку досудового розслідування. Постанова повинна бути ухвалена негайно після завершення огляду, а всі проведені процесуальні заходи повинні бути документально зафіксовані та зафіксовані технічними засобами.

Внесені зміни також впливають на загальний порядок проведення слідчих дій. Так відповідно до статті 615 КПК України можна проводити їх у нічний час (з 22:00 до 6:00).

Закон розширив перелік обставин, за якими можна призупинити досудове розслідування після повідомлення особи про підозру, зокрема, якщо є об'єктивні обставини, які унеможливають продовження досудового розслідування в умовах воєнного стану.

У разі введення воєнного стану та при неможливості залучення свідків під час обшуку або огляду майна особи, слідчі (розшукові) дії можуть проводитися без їх участі, якщо це пов'язано з ризиком для їхнього життя чи здоров'я. При цьому обов'язково фіксуються вихід та результати обшуку за допомогою відеозапису.

У разі унеможливлення виконання процесуальних дій, передбачених статтями 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 цього Кодексу, їх слід провести негайно і не пізніше ніж за 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану. Крім того, у випадку пропущення строку з поважних причин унаслідок воєнного стану, він має бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою суду чи слідчого судді, але тільки, якщо заінтересована особа подала клопотання протягом 60 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану.

Також однією із найважливіших змін, що зазнало кримінальне провадження є докази та доказування.

Однією із цих змін є участь перекладача, який повинен бути наданий першою можливістю. Якщо це неможливо, дізнавач, слідчий або прокурор може самостійно перекладати, якщо він володіє мовою підозрюваного чи потерпілого. На мою думку, у таких випадках слід передбачити обов'язкову фіксацію відео- чи аудіозапису для забезпечення можливості подальшого перегляду та переконання у точності перекладу разом із професійним перекладачем.

Необхідно зазначити і про наступну зміну у процесуальному законодавстві, яка стосується повноважень спеціаліста. Відтепер спеціалістам надано право надавати консультації, висновки, пояснення та довідки під час досудового розслідування та судового розгляду у своєму професійному обсязі. Крім того, їх можна залучати до заняття та технічних засобів, які мають функції відеозапису, фото-кінозйомки та далі надавати відповідні довідки.

Законодавець дає нове підґрунтя для зміни підслідності, а саме - наявність об'єктивних ознак, які унеможливають функціонування чи проведення досудового розслідування в органах досудового розслідування під

час воєнного стану. Право доручати досудове розслідування залишається у влади Генерального прокурора та інших вищих посадових осіб.

Проте законом встановлена заборона доручати розслідування Національного антикорупційного бюро іншим органам, окрім випадків, коли є об'єктивні обставини, які неможливі його функціонування в умовах воєнного стану. У таких ситуаціях, на зміну підслідності мають право лише Генеральний прокурор або керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Відповідно до КПК України, тепер передбачено створення міжвідомчих слідчих груп у воєнний час, які об'єднують слідчі різні органи досудового розслідування. Постанова про їх створення повинна отримати згоду керівників відповідальних органів досудового розслідування.

Також важливо звернути увагу на тимчасове вилучення майна. Загалом, вилученню майна саме в умовах воєнного стану, підлягає лише майно, яке перебуває у державній власності. А також слід зауважити, що вилучення майна в умова воєнного чи надзвичайного стану здійснюється без відшкодування такого майна. І також ватро відзначити те, що вилучення об'єктів права власності рф здійснюється без компенсації їх вартості, саме на території України.

Таким чином зі всього вище сказаного можна зробити висновок, що усі зміни, які були запровадженні під час воєнного стану, щодо КПК України та інших нормативних документів, несуть великий вплив на хід кримінального провадження, особливо досудового розслідування. Ці зміни розширюють повноваження сторони позову та торкаються процесуальних гарантій прав особи у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-4139>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12 травня 2015 травня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

4. Особливості кримінального провадження у період воєнного стану. URL: <https://syrota.com.ua/blog/osoblyvosti-kryminalnoho-provadhennia-u-period-voiennoho-stanu/>

5. Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/212017_osoblivost-krimnalnogo-protsesu-v-umovakh-vonnogo-stanu

ЛПІСВІЦЬКА Яна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Україна, прагнучи до європейської інтеграції, стикається з важливим завданням удосконалення системи державного управління вищою освітою. Це завдання стає ключовим у контексті визнання вищої освіти як стратегічного ресурсу для розвитку суспільства та забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному рівні [4].

Європейська інтеграція передбачає не лише адаптацію законодавства, але й внутрішню трансформацію системи вищої освіти у відповідність до європейських стандартів та цінностей. В цьому контексті, удосконалення державного управління вищою освітою в Україні стає стратегічним кроком для досягнення не лише власних освітніх цілей, а й вступу до єдиної європейської освітньої спільноти.

Однією з ключових аспектів удосконалення є гармонізація законодавства, стратегічне управління вищою освітою, забезпечення якості освіти та академічної свободи, міжнародна співпраця та мобільність студентів і викладачів, фінансування вищої освіти повинно бути системним та спрямованим на досягнення стратегічних цілей, та інше.

Удосконалення державного управління вищою освітою в Україні в контексті європейської інтеграції – це завдання, яке вимагає системного та комплексного підходу. Лише через спільні зусилля державних органів, вищих навчальних закладів та громадськості можна створити освітню систему, що відповідає вимогам сучасного світу та сприяє впровадженню

Етапи євроінтеграції в Україні, проблеми та шляхи їх подолання:

1) Важливо відзначити, що впровадження болонських рекомендацій в Україні стикається з численними труднощами. Серед них слід відзначити проблему невизнання роботодавцями першого ступеня вищої освіти, відсутність комплексної програми для переходу на два цикли, недостатню розробленість законодавчої бази для забезпечення реформування, відсутність додаткового фінансування для створення нових навчальних планів та програм, реконструкцію аспірантури, а також необхідність змін умов роботи та найму викладацького складу [2].

Рішення цих проблем на рівні вищих навчальних закладів можливе, особливо для тих, які вже підтвердили свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку освіти та мають достатні ресурси для впровадження болонських стандартів. Однак більшість університетів потребує підтримки держави для активної участі в Болонському процесі [6].

Реформа вищої освіти в Україні, яка є частиною загального процесу модернізації вищої школи, повинна бути здійснена з урахуванням особливостей освітнього контексту. Оскільки вища освіта виконує подвійну роль – збереження національної ідентичності та генерація інновацій – важливо забезпечити баланс між традиціями та інноваціями.

Однією з ключових проблем у контексті Болонського процесу є приведення систем вищої освіти до загальної структури кваліфікацій. Для України це стає актуальним завданням, оскільки вітчизняна система вищої освіти протягом десятиліть функціонувала на основі однорівневих програм. Реструктуризація цієї системи вимагає виваженого підходу, адже від неї залежить підготовка фахівців на різних рівнях та отримання різних кваліфікаційних сертифікатів.

Узагальнюючи, реалізація болонських рекомендацій українською системою вищої освіти вимагає вирішення ряду проблем на інституційному та державному рівнях, з урахуванням специфіки освітнього середовища та потреб сучасного ринку праці.

2) Сучасна система освіти в Україні охоплює кілька рівнів – початкову, середню та вищу освіту. Кожен з цих рівнів може включати різні ступені. Вища освіта в даний час передбачає підготовку кадрів на двох послідовних етапах – з присвоєнням ступеня бакалавра та магістра. Крім того, збережено кваліфікацію дипломованого фахівця, який може здобувати освіту в режимі традиційної п'ятирічної програми. Також цю ж кваліфікацію можна отримати після завершення однорічного курсу навчання на базі бакалаврату. Такий підхід передбачає раціоналізацію термінів навчання та створення гнучких освітніх програм для вирішення специфічних проблем регіонів.

Проте, варто відзначити, що стандартна болонська формула 3+2 не може бути оптимальною для України, оскільки в багатьох країнах Західної Європи існує практика дванадцятирічної та тринадцятирічної загальної середньої освіти з професіоналізацією на останніх роках. В Україні профільний підхід у старшій школі ще розвивається [1].

Такий контекст покладає значний навчальний та орієнтаційний компонент на перші курси вишів, який не був реалізований у середній школі, особливо у галузі дисциплін для отримання спеціалізації.

3. Однією з головних труднощів, яка потребує належного вирішення та гальмує розвиток загальноєвропейської багатоступеневої системи вищої освіти

в Україні, є не тільки у питаннях термінів навчання, але й у відсутності реальних замовників для випускників бакалаврату на ринку праці. Невизначеність правового статусу та відсутність чітких рамок працевлаштування випускників бакалаврату роблять диплом бакалавра майже непридатним. Більшість студентів, які отримали цей ступінь, націлені на подальше навчання як магістри. Це призводить до труднощів, які є характерними для країн Європи, які до приєднання до Болонського процесу мали систему вищої освіти з іншою структурою [5].

Новий етап у розвитку української системи вищої освіти розпочався з введенням державних освітніх стандартів другого покоління, що сприяло наближенню до європейського освітнього простору. Однак перші практики показали, що впровадження вказаних стандартів внашій державі має свої особливості на сучасному етапі формування багатоступеневої системи в Україні, зокрема, підготовка освітніх рівнів бакалавр і магістр за спеціальністю, а не за напрямом, різне тлумачення функціонального призначення магістратури. Така «багаторівнева» система вищої освіти об'єднує освітні програми бакалавра та магістра, і як наслідок проблема визначити їх цільовим призначенням і змістовним наповненням [2].

Щодо магістратури в Україні на сьогодні можна відзначити, що реалізація магістерських програм вищої школи не суттєво відрізняється від європейської практики. Проте особливість підготовки магістрів в українських вишах полягає в поступовому формуванні трьох (поки що умовних) моделей магістратури. Перша - традиційна, ґрунтована на єдиній освітній програмі (4 роки бакалаврату за напрямом + 2 (1,5) роки магістратури за спеціальністю), яка може бути як фундаментальною, так і прикладною. Друга - інноваційна, що передбачає самостійну магістерську програму з урахуванням основної освітньої програми бакалаврату і відрізняється міждисциплінарністю. Третя - вузькопрофесійна, спрямована на підготовку магістрів у жорстко обмеженій сфері професійної діяльності, де недостатньо кваліфікації дипломованого бакалавра.

Така різноманітність підходів до організації магістратури може служити підтвердженням нового уявлення про магістратуру як самостійної функціональної частини системи вищої освіти. Перехід до двоступеневої структури підготовки кадрів вимагає вирішення ключового питання Болонського процесу - створення чіткого опису кваліфікацій. У Європі наразі відсутнє загальне узгодження щодо роз'яснення кваліфікацій кадрів, що ускладнює встановлення єдиних критеріїв оцінки якості навчання фахівців у вищих навчальних закладах. Робота у цьому напрямку проводиться в рамках проекту "Налаштування освітніх систем у Європі", проте поки не сформульовані кваліфікаційні рамки, що б відповідали освітній ситуації в національних системах освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабченко О., Осацька Ю. Євроінтеграція України: переваги та недоліки. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1642/> (дата звернення 17.11.2023)
2. Власюк О. А., Іщенко Т. Д., Антонік І. І. Методологічні аспекти формування компетентнісного підходу як основи модернізації вищої освіти. Проблеми освіти. 2015. № 83. С. 68–71.
3. Димань Т. М., Боньковський О. А., Вовкогон А. Г. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес : навч.-методич. посіб. Одеса : НУ «ОМА», 2017. 106 с. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/603/1/european-highereducation-area-and-the-bologna-process_17_09_2017.pdf(дата звернення 15.10.2023)
4. Левкулич, В 2022, Вища освіта у дзеркалі викликів та альтернатив сучасності. Philosophy of Education. Випуск 28, Т. 1. С. 139–158.
5. Міжнародні інноваційні програми як інструмент євроінтеграції України : монографія / Т. В. Марченко. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т, 2021. 220
6. Хромова О. І., Міщенко О. В., Ніколенко К. В. 2022, Перспективи трансформації української вищої освіти у післявоєнний період. Освітній дискурс: збірник наукових праць. 41(7-9). С. 47-56.

ЛУЦЕНКО Діана,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ

Судова влада та судді повинні користуватися довірою та повагою громадськості, а їхня поведінка розглядається громадськістю та професійною спільнотою як важливий елемент формування такої довіри не лише під час здійснення правосуддя, а й у сферах, що не входять до їхніх обов'язків. Важливим елементом формування довіри до судової влади та зворотним боком незалежності суддів є підзвітність судової влади та суддів. Судова влада та судді є об'єктом громадського контролю і повинні бути обережними у своїй поведінці.

Дисциплінарна відповідальність суддів, як один із компонентів суддівської підзвітності, покликана сприяти належному виконанню ними своїх обов'язків. У демократичній державі кожен має право реагувати на свавілля та порушення судьями стандартів доброчесності та професійної етики. Суспільство не повинно ставити під сумнів чесність, непідкупність, незалежність та компетентність суддів. Тому дисциплінарну відповідальність суддів слід розглядати як юридичний обов'язок, при невиконанні якого судді, які вчиняють дисциплінарні проступки, зазнають негативних професійних та соціальних наслідків.

Судді, як і будь-яка інша особа у своїй професійній діяльності, можуть ненавмисно припускатися помилок, але за винятком випадків зловмисної помилки судді, основним засобом виправлення цього має бути апеляційне оскарження.

У випадках умисної або грубої недбалості з боку судді, тлумачення суддею закону, оцінка фактів чи доказів не є підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності[1].

Високий рівень довіри та поваги суспільства до судової влади може бути досягнутий лише завдяки бездоганній етичній поведінці суддів. Дотримання високих стандартів такої поведінки може бути досягнуто, зокрема, через підзвітність суддів, яка є складовою системи дисциплінарної відповідальності суддів[2].

Загальні принципи, що встановлюють стандарти дисциплінарної відповідальності суддів, неодноразово декларувалися та закріплювалися в різних міжнародних документах і спрямовані на гарантування незалежності суддів та забезпечення справедливих процедур розгляду дисциплінарних справ щодо них.

Основними принципами дисциплінарної практики щодо суддів є наступні:

- принцип законності;
- принцип рівності перед законом;
- принцип презумпції невинуватості;
- принцип пропорційності;
- принцип автономності дисциплінарної відповідальності;
- принцип незалежності та неупередженості;
- принцип гарантування права на захист;
- принцип публічності;
- принцип конфіденційності.

Дисциплінарне провадження не повинно порушувати конституційного принципу незалежності судді.

Принцип законності у сфері дисциплінарної відповідальності суддів закріплений у Європейській хартії про статус суддів, де зазначено, що суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності лише за невиконання будь-якого з обов'язків, прямо передбачених законом [3].

Протиправність вчиненого діяння є обов'язковою умовою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, а негативні наслідки для судді від вчинення цього діяння мають бути прямо передбачені законом[4].

Підставою дисциплінарної відповідальності є вчинення суддею протиправного (забороненого законом), винного (умисного або необережного) діяння (дії чи бездіяльності), яке порушує основоположні конституційні права у сфері правосуддя - доступ до правосуддя, незалежне та неупереджене здійснення правосуддя компетентними судами протягом розумного строку, гласність і відкритість правосуддя.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у статті 106 визначає підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, їх визначено дванадцять. Між тим, підставами для дисциплінарної відповідальності судді можуть бути не тільки порушення суддею обов'язків судді у процесі здійснення правосуддя, але і його/її позасудова поведінка [5].

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступний висновок. Дисциплінарна відповідальність суддів завжди і всюди є дуже чутливим питанням, оскільки вона межує з незалежністю судової влади та свободою суддів від неправомірного впливу. Підставами дисциплінарної відповідальності є протиправні (заборонені законом) та винні (умисні або необережні) діяння (дії чи бездіяльність) суддів, які порушують основоположні конституційні права у сфері правосуддя (доступ до правосуддя, незалежне та неупереджене здійснення правосуддя компетентними судами протягом розумного строку, забезпечення гласності та відкритості судової влади).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рекомендації CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38/conv/print

2. Додаток до Рекомендації CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки

від 17 листопада 2010 року. Режим доступу:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38/conv/print

3. Загальна (Універсальна) хартія судді. Ухвалена 17 листопада 1999 року. Центральною Радою Міжнародної асоціації суддів в Тайпеї (Тайвань). [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63

4. Велика хартія суддів (Основні принципи), прийнята у м. Страсбурзі 17 – 19 листопада 2010 року. / Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2015. – С.68-70.

5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. (Відомості Верховної Ради України, 2016, №31, ст.545). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print>

ЛЯШЕНКО Руслана,

кандидат юридичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ЗАХАРЧУК Роман,

здобувач вищої освіти,
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. Російська федерація з 2014 року незаконно окупувала частину території України, зокрема Кримський півострів та окремі райони Донецької та Луганської областей. Цей факт є серйозною загрозою для суверенітету та територіальної цілісності України. Дослідження правового режиму тимчасово окупованих територій є важливим для розробки ефективної політики деокупації та відновлення територіальної цілісності України.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз правового статусу тимчасово окупованих територій України відповідно до норм міжнародного та національного права.

Виклад основного матеріалу. Поняття тимчасово окупованих територій застосовується у вітчизняній науці ще з початку 2014 року. 23 лютого 2014 року на території Автономної республіки Крим (Далі – АР Крим) почали відбуватися перші проросійські мітинги. 27 лютого невідомі озброєні особи здійснили захоплення та блокування Верховної Ради Криму та інших адміністративних будівель. З часом на території АР Криму почали з'являтися озброєні люди у зеленій формі, яких в українському суспільстві називали «зелені чоловічки». 16 березня 2014 року на вимогу блокувальників було проведено так званий референдум про приєднання АР Крим до росії, за

результатами якого ніби-то було виявлено близько 96,77% бюлетенів, в яких зазначено про «підтримку» питань, винесених на псевдореферендум. Згодом президент росії володимир путін визнав, що невідомі озброєні люди були представниками збройних сил рф. З 1 березня 2014 року у Херсонській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Одеській областях почалися мітинги, спрямовані на повалення конституційного ладу в цих регіонах та створення поля для захоплення територій рф, тобто фактично, ці ж території опинилися під ударом і після 24 лютого 2022 року. 11 травня 2014 року, було проведено аналогічні кримському псевдореферендуми про незалежність так званих «ДНР» та «ЛНР».

15 квітня 2014 року Верховна Рада України прийняла закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», де у преамбулі зазначила, що Україна є суверенною та незалежною державою. У статті 1 цього Закону визначено дефініцію «тимчасово окупованої території» (далі – ТОТ), як: невід’ємну частину України, на яку поширюється дія Конституції України [1]. У чинній редакції Закону статтю 1 було розширено, однак поняття ТОТ так і не було наведено [2]. Користуючись аналогією закону, на підставі ст.9 Конституції України, ми пропонуємо для позначення ТОТ використовувати поняття ТОТ, викладене у ст.42 IV Конвенції про закони та звичаї війни на суходолі, та позначати ТОТ – як територію, яка фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції [3].

З огляду на вищевикладене, ми вважаємо, що важливо виокремити ознаки правового режиму окупованих територій, серед яких: гарантований державою спосіб реалізації визначеного законодавством переліку прав; виключно територіальний принцип застосування; темпоральний критерій застосування, а саме на строк дії Закону.

Характерними ознаками окупаційного режиму є : втрата легальної суверенної влади на окремих територіях, тимчасовість статусу, наявність

держави-жертви, обов'язкове перебування в стані війни де-юре, насильницький характер відносин, обов'язкове прийняття на себе функцій управління, встановлення адміністрації агресора на окупованій території, міжнародне визнання окупації.

Розглядаючи правовий режим ТОТ, вітчизняні науковці наголошують, що правовий режим включає: систему національного законодавства, методи правового регулювання, процеси нормотворчості та реалізації прав, правову свідомість суспільства конкретного регіону [4, с.22]. Аналізуючи положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», зазначимо, що положення зазначеного Закону спрямовані на особливий порядок здійснення адміністративної межі та лінії зіткнення між ТОТ та іншою частиною України, порядку вчинення правочинів, проведення виборів та референдумів, реалізації інших прав та свобод людини та громадянина.

Окупація території під час ведення конфлікту є фактором, що ускладнює для держави-жертви здійснення контролю за дотриманням прав та свобод людей і таке право контролю може покладатися на міжнародні організації, зокрема на представництва ООН, як незалежні сторони. Однак за тривалий час, нажаль, ООН показала себе в контексті російсько-української війни, як орган, який не спроможний на виконання власної безпосередньої функції підтримання миру і безпеки у світі. Конвенція визначає, що особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин на особисту повагу, повагу до своєї честі, право на сім'ю. Використанні цивільного населення для захисту військових об'єктів суворо забороняється. Взагалі, статус осіб, які перебувають під захистом та поводження з ними регулюються Розділом I Частини III Конвенції про захист цивільного населення під час війни. Однак при цьому впливає казус, що сторона яка порушила міжнародні норми з приводу територіальної цілісності іншої країни мала б дотримуватись законів та звичаїв війни визначених у цій Конвенції [5]. Нажаль, на практиці все залежить лише від моральних якостей військ, що перебувають на окупованій території.

Особливий правовий режим ТОТ потребує особливого порядку перетину лінії зіткнення. Це зумовлено необхідністю проведення фільтраційних заходів осіб, що перетинають таку лінію, для встановлення мети та їх контролю перетину адміністративних меж. Стаття 10 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначає лише два шляхи реалізації права безперешкодного виїзду – через контрольні пропускні пункти в'їзду-виїзду та через гуманітарні коридори, організовані представниками державних органів. В'їзд на ТОТ здійснюється через контрольні пропускні пункти в'їзду виїзду в порядку Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [2]. Аналізуючи зазначені положення викладені у Законі, ми дійшли висновку, що правовий порядок перетину лінії зіткнення із ТОТ організований способом, аналогічним до способу перетину державного кордону для забезпечення безпеки територіальної цілісності та національної безпеки.

Висновки. Виходячи із вищевикладеного, зазначимо, що окупація, як особливий правовий режим – це тимчасова втрата територій, що виникла внаслідок збройного нападу держави агресора із встановленням відповідних окупаційних адміністрацій. Ознаками окупаційного режиму є тимчасовість окупаційного стану, встановлення окупаційних адміністрацій на окупованих територіях, втрата суверенної влади держави-жертви на окупованій території. Правовий режим тимчасово окупованих територій визначено рядом міжнародних договорів, серед яких Гаазька конвенція 1907 року, Женевська конвенція 1949 року «Про захист цивільного населення», Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року. Національне правове регулювання правового стану окупаційного режиму здійснюється Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Необхідність встановлення особливого правового режиму ТОТ виходить із особливості державного керування цими територіями, неможливості забезпечення прав та свобод людини та громадянина. Окрім того, надання особливого правового

режиму таким територіям за своєю суттю є підставою для притягнення до відповідальності держави-агресора у формі стягнення відшкодування завданих збитків в межах та на підставах, визначених міжнародним правом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 27.11.2023).

2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII : станом на 18 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 27.11.2023)

3. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція Україна від 18.10.1907 р. URL: (дата звернення: 28.11.2023).

4. Іляшко О.О. Особливості правового регулювання прав та свобод людини на тимчасово окупованих територіях України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2020. Том 31 (70). 2020. С. 19-25

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 28.11.2023).

МАГАСЬ-ДЕМИДАС Юлія,
кандидат історичних наук, доцент,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

«ПРАВИЛА ПРО НАДАННЯ ЗВІТІВ ПРОФЕСІЙНИХ ТОВАРИСТВ» 1908 РОКУ

На початку ХХ ст. у Наддніпрянській Україні, як і загалом по Російській імперії, виникали різного роду громадські організації. Каталізатором стали революційні події 1905- 1907 рр. Серед різноманітних організацій гендерного, просвітницького, політико-професійного характеру помітне місце посідали професійні спілки, які намагалися відстоювати професійні інтереси представників різного роду занять.

Діяльність будь-якої інституції вимагала підведення підсумків та звітності. У професійних об'єднаннях, відповідно до їхніх статутів, необхідно було раз на рік звітувати про їхню діяльність на загальних зборах та надсилати звіти до органів влади. 28 січня 1908 року товаришем міністра торгівлі і промисловості було затверджено «Правила про надання звітів професійних товариств» [1]. Відповідно до цього документа:

1. Професійні товариства були зобов'язані щорічно, не пізніше як через 2 місяці після закінчення звітного року, надавати за встановленою формою звіти про свою діяльність губернаторам і старшим фабричним інспекторам чи окружним гірничим інженерам за місцем знаходження товариств.

2. При звіті за перший рік існування об'єднання потрібно було додавати його статут, причому в наступні роки статут слід було докладати до звіту у разі внесення змін протягом поточного року.

3. У разі ненадання всіх, що вимагалися формою, звітів чи виявлення помилок у них, професійні товариства зобов'язувалися здійснити, на вимогу

губернаторів, старших фабричних інспекторів чи окружних гірських інженерів, необхідні доповнення або виправлення у дводенний термін.

4. Старші фабричні інспектори та окружні гірничі інженери, після доповнення і виправлення звітів професійних товариств, відсилали їх до Відділу промисловості.

5. В екземплярах звіту, наданого губернатору, слід було вказувати особовий склад правління товариства.

Форма звіту професійних товариств включала в себе найменування професійного товариства із зазначенням року звітності, місцезнаходження правління, кількості відділень та їхнє місцезнаходження.

Окремим пунктом звіту була інформація про членів об'єднання, де потрібно було вказувати таку інформацію: кількість та стать членів товариства на початку звітнього року, кількість та стать членів, що вступили до товариства протягом звітнього року, кількість та стать членів, що вибули, кількість та стать членів на кінець звітнього року. Вимагалися також відомості щодо роду занять членів.

Наступним пунктом звіту були прибутки товариства, які склалися з членських внесків, вступних внесків, пожертвувань на інших надходжень.

У статті про видатки слід було вказувати суми, що були витрачені на управління справами товариства, оренду приміщень для потреб об'єднання, на видачу допомоги хворим і непрацездатним членам та їхнім родинам, безробітним, на випадок смерті і членам родин померлих, на влаштування розваг, на бібліотеку і самоосвіту (читання, курси тощо), на покращення умов життя членів та інші витрати.

У пункті про майно (активи) товариства слід було звітувати про рухоме та нерухоме майно, готівку (гроші та процентні папери), борги – за членами товариства та за іншими, крім членів товариства, особами.

Заборгованість товариства (пасив) становили борги товариства членам та іншим, крім членів товариства, особам, інші зобов'язання товариства [1, арк. 10-11].

Застосування зазначеного документа на практиці можна простежити на прикладі звіту Київського професійного товариства робітників із обробки дерева, що діяло легально й було зареєстроване 28 листопада 1913 року. Розглянемо звіт товариства за 1915 рік, тобто третій рік його існування.

Товариство не мало відділів. На початок звітнього року воно нараховувало 72 члени. Протягом року до об'єднання вступило 33 особи, вибуло 42. Таким чином, на кінець року в ньому перебувало 63 члени – усі чоловічої статі. Такий гендерний склад зумовлювався родом занять учасників: 35 із них були білодеревниками, 13 меблярами, 8 теслярами, 2 стельмахами, 2 різьбярями, 3 модельниками.

Доходи товариства за 1915 рік склалися з: 73 руб. членських внесків, 19 руб. вступних внесків, 3 руб. 60 коп. від продажу членських книжок, 24 руб. 70 коп. було зібрано членами для родин запасників – загалом 120 руб. 30 коп. Пожертвувань товариство не отримувало [2, арк. 12].

Витрати становили: оренда квартири для розташування бюро товариства – 100 руб., канцелярські витрати – 9 руб. 2 коп., видача допомоги родинам запасних – 25 руб. Загалом річні витрати склали 134 руб 22 коп.

Мізерне майно товариства загальною вартістю 64 руб. 96 коп. складалося зі стола, двох стільців та шафи (вартістю загалом 13 руб.), рахівниці, печатки, прес-пап'є й числового штемпеля (5 руб.), дзвінка, годинника та членських книжок у кількості 150 штук (вартістю 10 руб.) та боргів за членами товариства в розмірі 36 руб. 96 коп. Загалом борги товариства становили 13 руб. 92 коп.

Отже, як бачимо, фінансовий стан товариства був не в найкращому стані: річні витрати перевищували доходи на 13 руб. 92 коп. І це при тому, що навіть не було витрачено жодної копійки на культурно-освітні заходи та платню керівництву організації, яке працювало безоплатно [2, арк. 13].

Трохи кращою була ситуація у Київському професійному товаристві типо-літографських і палітурних установ. У звіті за 1915 рік (7-й рік існування) вказувалося, що на початку року об'єднання нараховувало 158 членів (із них 2 жінки). Протягом року вступило 140 осіб, вибуло 190 осіб (усі чоловіки). На

кінець 1915 року залишилось 106 чоловіків і 2 жінки. Серед членів було 59 набірників, 32 друкаря, 17 палітурників (із них 2 жінки).

Доходи товариства склалися з залишку від річних операцій 1914 р. – 157 руб. 84 коп., членських внесків – 329 руб. 65 коп., вступних внесків – 39 руб., пожертвувань – 21 руб. 41 коп., нарахувань відсотків – 6 руб. 2 коп. Загалом 553 руб. 92 коп.

Витрати йшли на управління справами – 120 руб., на найм приміщення для правління – 195 руб., на виплату допомоги безробітним – 8 руб. 16 коп., на влаштування дитячої ялинки – 5 руб., на виписку газет і журналів для бібліотеки – 10 руб 21 коп., на канцелярські, поштові витрати та придбання інвентарю – 45 руб. 55 коп. Загальна сума видатків становила 383 руб. 92 коп.

Таким чином, звітний рік закінчився для Київського професійного товариства типо-літографських і палітурних установ із залишком у 170 руб. та балансом у 553 руб. 92 коп. [3, арк. 14].

Отже, справи цього професійного об'єднання йшли краще, ніж попереднього: воно нараховувало більше членів, закінчило рік із прибутком та навіть мало змогу платити правлінню, виділяти незначні кошти на розважальні заходи, культурно-освітні потреби й допомогу безробітним. Вочевидь, це зумовлювалося рядом факторів: по-перше, об'єднання існувало значно довше; по-друге, робітники друкарської справи, на відміну від деревообробників, були більш грамотними, а отже – краще організованим й компетентними у веденні громадської діяльності.

Разом з тим, спостерігаємо спільну тенденцію в обох профспілках: зменшення кількості їхніх членів. Це зумовлювалося як утисками професійних об'єднань з боку влади, так і мобілізацією чоловічого населення на війну.

Отже, «Правилами про надання звітів професійних товариств» 1908 року встановлювався порядок звітності професійних об'єднань. Зміст звітів, складених відповідно до цього документа, дозволяє проаналізувати матеріальне становище товариств, чисельний склад та характер діяльності, визначити

ступінь ефективності у захисті професійних, економічних, культурно-освітніх інтересів працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правила о представлении отчетов профессиональных обществ // Центральный державный историчный архів України в м. Києві (Далі – ЦДІАК України). Ф. 574. Оп. 1. Спр. 1894. Арк. 10-11.

2. Киевское профессиональное общество рабочих по обработке дерева, зарегистрированного 1913 года 28-го ноября за № 98. Отчет за 1915 год // ЦДІАК України. Ф. 574. Оп. 1. Спр. 1894. Арк. 12-13.

3. Киевское профессиональное общество типо-литографских и переплетных заведений г. Киева. Отчет за 1915 год // ЦДІАК України. Ф. 574. Оп. 1. Спр. 1894. Арк. 14.

МАРТИНЮК Інна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ У СИСТЕМІ ТРУДОВОГО ПРАВА

Актуальність дослідження даної теми полягає у вивченні ролі та значення трудового договору в контексті сучасних викликів трудових відносин.

Під час розгляду питання про юридичний зміст сучасного трудового договору слід зауважити, що з юридичної точки зору процес праці представляє собою систему угод або безпосередній ланцюг угод. Укладення трудового договору гарантує працівникові такі конкретні аспекти, як робоче місце, робота в певній професії (спеціальності), кваліфікаційний рівень та посада, заробіток

та умови праці. Зміна істотних умов праці, таких як робочий час, робочий графік, розмір оплати праці, одноразові заохочення працівника тощо, також розглядається як угода, іншими словами, трудова угода.

Такий підхід до розуміння процесу праці дозволяє поставити та вирішити питання щодо вдосконалення окремих його аспектів. У той час як наукова спільнота трудового права в даний момент обмежується викладанням змісту нормативного акту, що регулює ці відносини в трудовій сфері, і не намагається пояснити закономірності, на основі яких розвивається правове регулювання цієї групи суспільних відносин. Це зрозуміло, оскільки юристи-трудовики не займаються вивченням закономірностей економічного життя, які мають вплив на розвиток правового регулювання у цій галузі, натомість вони лише констатують зміст норми права. Тим не менш, для того щоб керувати процесом регулювання договірних відносин на ринку праці, потрібно включити їх у загальне (родове) поняття і розширити аналіз на окремі характеристики загального поняття, виокремлюючи специфічні аспекти. До цього часу вченим трудового права не вдалося визначити загальні, категоріальні поняття, зокрема, не було достатньо досліджено та розглянуто родове поняття «трудовий договір», хоча воно має велике теоретичне та практичне значення, оскільки встановлює межі регулювання угодних відносин на ринку праці та визначає сферу застосування норм трудового права до цих відносин [4, с. 109].

Почнемо розгляд цього питання зі зазначення, що у загальноюридичному контексті договори є важливою складовою сучасної цивілізації та культури, представляючи сферу індивідуального самовираження особистості та творчості. Вони проникають у всі сфери відносин у суспільстві. Вираз «трудовий договір» має різні аспекти значення і використовується в різних контекстах законодавства, практики і правознавства. Цю особливість слід враховувати при визначенні поняття трудового договору.

Трудовий договір відіграє декілька ключових ролей. По-перше, він є найважливішим інститутом трудового права, що займає центральне місце в його системі і має кодифікаційне значення в законах про працю. По-друге,

трудоий договір є важливою гарантією права на працю, свободи вибору заняття і особистого розкриття у сфері трудової діяльності. По-третє, він виступає як юридичний механізм, що об'єднує правовідносини працевлаштування та трудові правовідносини, і його укладення означає завершення правовідносин працевлаштування, оскільки мета працевлаштування досягнута. По-четверте, термін «трудоий договір» використовується в юридичній науці і практиці як передумова, необхідна для застосування трудового законодавства до працівника. По-п'яте, трудоий договір є головною юридичною підставою виникнення трудових правовідносин, трудових прав і обов'язків. Такий договір може виступати як єдиний юридичний факт або спільно з іншими юридичними фактами, такими як акт обрання чи акт призначення [4, с. 211].

Складно погодитися із тим, що укладання трудового договору призводить до припинення правовідносин працевлаштування, оскільки ця мета може бути піддана сумніву, наприклад, коли трудоий договір включає посилення на випробувальний строк. Трудоий договір є важливою підставою для виникнення трудових правовідносин і може бути або самостійним правоутворюючим фактом, необхідним для настання таких відносин, або обов'язковим елементом їх складної юридичної суті.

При цьому всі науковці вважають, що як інститут трудового права, трудоий договір має центральне положення в ринковій економіці і відіграє важливу роль у галузі права. Його значення полягає у наступному:

1. Він є головною правовою формою залучення працівників до сфери праці, розподілу, закріплення та раціонального використання трудових ресурсів України.
2. Він є важливою передумовою виникнення для сторін трудових прав і обов'язків, які передбачені іншими інститутами трудового права, такими як робочий час, час відпочинку, оплата праці і так далі.
3. Він служить підставою для включення працівника в трудоий колектив і є правовою формою його включення в суспільну кооперацію праці.

4. Трудовий договір виконує охоронну функцію, захищаючи працівника від шкідливих умов праці і забезпечуючи його честь і гідність у трудовій діяльності [5, с. 116].

Додамо, що соціально-політичне значення трудового договору в ринковій економіці полягає в тому, що через його укладення громадяни реалізують своє право на працю, яке визнане за кожною людиною згідно зі статтею 43 Конституції України. Це право визначається як можливість заробляти на життя шляхом праці, яку людина обирає або на яку погоджується [1].

Трудовий договір надає смисловий контекст та конкретну змістовність цим інститутам, оскільки саме завдяки ньому виникають його учасники – працівник і роботодавець, які об'єднуються трудовим договором. З погляду визначення предмета трудового договору варто відзначити, що у науковій літературі існує точка зору, згідно з якою сучасним предметом трудового договору є «працездатність конкретної особи». Працездатність визнається як сукупність фізичних і духовних здібностей людини. Хоча працездатність розглядається як товар, вона не може бути власністю покупця і передається йому лише на час найму. З цієї точки зору, економічно, трудовий договір можна розглядати як угоду про купівлю-продаж робочої сили, а з юридичної точки зору – як угоду про найм праці.

Трудовий договір є одним із найважливіших елементів системи трудового права. Він має ключову роль і значення в цій системі з багатьма аспектами:

1. Регулювання трудових відносин. Трудовий договір є основним інструментом, що встановлює права та обов'язки як роботодавця, так і працівника. Він регулює взаємовідносини між ними та визначає умови праці, включаючи заробітну плату, робочий час, відпустки і багато інших аспектів.

2. Захист прав працівників. Трудовий договір містить умови, що гарантують права та інтереси працівників. Він закріплює стандарти, які мають бути дотримані роботодавцем, включаючи безпеку та охорону здоров'я на роботі, права на відпустку та інші соціальні вигоди.

3. Установлення відповідальності сторін. Трудовий договір визначає відповідальність сторін за порушення умов контракту. Він може включати положення про санкції або штрафи за невиконання умов договору.

4. Стабільність в трудових відносинах. Трудовий договір може мати термін дії, який може бути тимчасовим або безстроковим. Це сприяє стабільності в трудових відносинах і надає працівникам відносну впевненість в їх майбутньому на роботі.

5. Законодавча основа. Трудовий договір часто містить посилання на відповідне законодавство та колективні угоди, що регулюють трудові відносини. Він служить основою для виконання цих правил та норм.

6. Можливість вирішення конфліктів. Трудовий договір може містити положення щодо вирішення конфліктів та спорів між сторонами. Це може включати процедури медіації, арбітражу або інші механізми вирішення суперечок [3;2].

Узагальнюючи, трудовий договір є основним інструментом у системі трудового права, який регулює та забезпечує стабільність трудових відносин, захищає права працівників і роботодавців, встановлює відповідальність та надає законодавчу основу для управління трудовими відносинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Процевський О. І. *Методологічні засади трудового права* : монографія. Х. : ХНАДУ, 2014. 260 с.

3. Сіроха Д. І. *Нормотворчість суб'єктів трудового права: проблеми теорії та практики* : монографія. Київ : ПВГОІ «Видавництво Людмила». 2020. 394 с.

4. *Трудове право України* : підручник / За загальною редакцією М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. К. : «МП Леся», 2015. 532 с.

5. Хохлова І. В. *Кримінальне право України. Загальна частина* : навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2016. 272 с.

МЕЛЬНИЧУК Ольга,

доктор юридичних наук, професор,

Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла

Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

МЕДІАЦІЯ ЯК ЛЮДСЬКЕ ПРАВО

Неодмінним атрибутом людського життя є конфлікти (спори), які людина вирішує мирним шляхом або з позиції сили. Людство на генетичному рівні успадкувало потребу самозбереження, тому найчастіше непорозуміння врегульовуються мирним шляхом. Переважно, люди мають природне бажання взаємодіяти, здійснювати комунікацію на основі доброзичливих взаємин. Від природи їм властиво вести переговори задля вирішення будь-яких питань життєдіяльності, зокрема й для запобігання чи врегулювання конфлікту (спору). Тому по-сучасному сприймається думка про те, що право на медіацію є «вродженим (невід’ємним) людським правом», яке укорінене «в буттєвих властивостях людини» [1, с. 97].

На нашу думку, право на медіацію забезпечує таку людську життєву потребу, як мирне співіснування. Оскільки результативні переговори сприяють встановленню мирних відносин у суспільстві, зменшенню кількості конфліктів, спорів, тому воно тісно пов’язане із правом на мир. Право на медіацію можна вивести не тільки із людської природи, але й із права на мир, яке назване «священним» у Декларації ООН про право народів на мир 1984 р.

Право на мир – це головна потреба, яка є умовою для збереження усіх його носіїв та для реалізації людських прав. Цілком погоджуємося, що «права людини і мир є взаємопов’язаними: порушення прав людини може стати каталізатором чи причиною збройного конфлікту, котрий, у свою чергу, призводить до порушення прав людини» [2, с. 69]. Тому забезпечення права на мир є головним обов’язком держав.

Цінність миру відображається в преамбулі Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні, культурні права. У ст. 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права забороняється будь-яка пропаганда війни та будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства [3]. Право на мир проголошено в Декларації ООН про виховання народів у дусі миру 1978 р., Декларації про право народів на мир 1984 р. Мир та справедливість визнається ООН шістнадцятою ціллю сталого розвитку.

Закономірно, що засоби, які дають можливість врегулювати конфлікти (спори) мирним шляхом, заохочуються та легалізуються. Так, у Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. йде мова про мирні засоби врегулювання спорів, які зобов'язані використовувати держави-учасниці: «переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд або інші мирні засоби на їх власний вибір, включаючи будь-яку процедуру врегулювання, погоджену до виникнення суперечок, у яких вони були б сторонами» [4].

Миротворча функція медіації підтверджується також її власним визначенням у Законі України «Про медіацію»: «медіація позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [5, ст.1]. Можна висновувати, що право на медіацію задовольняє потребу людей мирно врегулювати конфлікт (спір) та/або запобігти йому за допомогою медіатора (ів) шляхом переговорів. У цьому контексті співзвучною є думка Р.О. Гаврилюк про те, що «медіація має подвійну правову природу, оскільки, по-перше, є породженням основоположного (потребового) способу співбуття індивідів у соціумі, а по-друге, системою взаємопов'язаних правових зобов'язань, за

допомогою яких утворюється замирене суспільне середовище. Її можна визначити як взаємний правовий самозахист індивідів» [1, с. 97].

Отже, право на медіацію можна розглядати з декількох позицій, які домінують у сучасній юриспруденції. Передусім, воно є природним правом, яке походить із буттєвих властивостей людини. Право на медіацію забезпечує людську життєву потребу мирно врегулювати конфлікт (спір) та/або запобігти йому за допомогою медіатора (ів) шляхом переговорів. Воно сприяє налагодженню взаємовідносин між людьми, запобіганню або врегулюванню конфліктів (спорів) і тісно пов'язане із правом на мир. Водночас право на медіацію з позиції теорії позитивізму є об'єктивним правом, яке існує як система юридичних норм, що встановлюють можливість сторін конфлікту (спору) за допомогою медіатора (медіаторів) запобігти виникненню або врегулювати його шляхом переговорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Медіація як цінність: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 466 с.
2. Іванків І. Б. Права людства. Монографія. Київ: Ваіте, 2020. 158 с.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. URL: https://zakon.cc/law/document/read/994_055
5. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

МЕЛЬНИЧУК Юлія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: БАЗОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Система охорони здоров'я в Україні дещо зазнала змін за останні шість років. Однак, варто враховувати складність цього процесу, оскільки основа сектору залишилась українцям в спадщину від застарілої системи Радянського Союзу і, після отримання незалежності, система залишилась в стані стагнації і майже не підлягала істотному реформуванню.

З 1991 року українці не відчули істотних змін, що пов'язані з системою охорони здоров'я. В цілому, вона характеризувалася посиленою ієрархічною та територіальною системою, що дещо нагадують механізм командно-адміністративного управління. Більш того уряд України в перші двадцять років мав дещо обмежені ресурси та можливості, яких ледве вистачало на підтримку існуючої системи.

Населення України стрімко скоротилося за останні три роки, пропорційно ж зросли ціни на медичні послуги, зокрема діагностику та аналізи. Незважаючи на гарантування безкоштовної медичної допомоги, такі види послуг, як правило, надаються приватними установами.

За останні роки ряд важливих нововведень були схвалені ВР України. За планом реформування системи, ці зміни покликані на докорінний злам радянської спадщини, зокрема передбачалося створення нової інституції – Національної служби здоров'я України, введення поняття електронізації медичних послуг та, зокрема, надання лікарям більшої автономії. Такі

нововведення мають незворотній характер та є обов'язковими для подальшого впровадження та вдосконалення [1, с. 13].

Запропоновані реформи мають на меті посилити первинну медичну допомогу і, як наслідок, це зможе розвантажити сектор вторинної медичної допомоги. Окрім цього лікарні отримали право самостійно визначати методи фінансування та приймати рішення щодо укладання контрактів та надання послуг. Таким чином, визначаємо просування Міністерством охорони здоров'я моделі державно-приватного партнерства для покращення надання послуг та стимулювання інвестицій в сферу.

Передбачалося, що медичні послуги будуть частково фінансуватись міжнародними компаніям-партнерами (себто, за умови підписання відповідних домовленостей). Також в контексті цього питання визначались наступні питання: фінансування охорони здоров'я в цілому, реабілітація, планування та проектування інфраструктури, медичні товари та матеріали тощо [1, с. 17].

Одним з пріоритетних задач поставало підвищення медичної культури серед українського населення. Так, соціальне опитування показало достатньо високий рівень усвідомлення важливості ведення здорового способу життя, одночасно переважна кількість населення визнала, що зловживає шкідливими звичками, такими як тютюнопаління, вживання спиртних напоїв, пасивний спосіб життя, неправильне харчування тощо. Проведення заходів з метою популяризації здорового життя стали невід'ємною частиною української пропаганди, що було зроблено з метою сприяння швидкості та успішності реформи української системи охорони здоров'я [3].

Питання профільної медичної освіти також мало бути переглянутим з метою виявлення недосконалостей в системі навчання кваліфікованих працівників. Так реформа пропонує звернути увагу саме на навчальні програми університетів, пошук програм обміну з передовими університетами світу, визначення стандартів якості медичної освіти тощо.

У 2017 році, після багаторічних дебатів і зволікань, було зроблено важливі кроки на шляху реформування системи охорони здоров'я первинної

медичної допомоги. 19 жовтня Верховна Рада України ухвалила законопроект № 6327 «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів». Реформа зосереджена на первинній медичній допомозі, що передбачає перехід від фінансування медичного закладу до фінансування (наданих пацієнту) послуг. Одночасно було затверджено модель Національної служби здоров'я, а Національна служба здоров'я України стала центральним органом виконавчої влади, який розподіляє бюджетні кошти, призначені для фінансування послуг, укладає договори з постачальниками медичних послуг та контролює якість послуг. Станом на листопад 2018 року понад 20 мільйонів українців обрали собі сімейного лікаря та підписали з ним декларацію, що стало першим кроком медичної реформи.

Лікарняна галузь в Україні в багатьох аспектах є досить уніфікованою, що є наслідком минулих практик. За даними Державної служби статистики України станом на кінець 2017 року в Україні налічувалося 1700 медичних закладів в Україні та додатково 10 400 поліклінік [1, с. 21].

Чимало лікарень поєднують велику фізичну базу з обмеженим використанням можливостей, хоча офіційні цифри використання не показують цього. Система охорони здоров'я все ще значною мірою покладається на стаціонарне лікування пацієнтів. Існуючі норми і методи планування та фінансування лікарень стримують розвиток якості та інновації в цьому напрямку. Після перших реформ у середині 1990-х років, коли було скорочено ліжковий фонд, зокрема в сільській місцевості, забезпеченість ліжками майже не змінилася, хоча й досі залишається дуже високою порівняно з країнами Європейського Союзу.

Згідно зі статтею 49 Конституції України 1996 року, громадянам України гарантується конституційне право на отримання повного пакету медичних послуг, які надаються безоплатно за місцем їхнього звернення. Проте, таке широке зобов'язання щодо забезпечення всіх громадян безоплатними послугами не було підкріплене достатнім фінансуванням [2].

Офіційно система фінансується за рахунок загального оподаткування. Водночас, через хронічне недофінансування системи охорони здоров'я значну частку витрат в Україні становлять власні платежі. Хворі зазвичай сплачують за лікування, обстеження, діагностику, перебування в стаціонарі тощо. Близько 42 % людей відзначають це як недосконалість роботи держави, а також наголошують на суттєвій проблемі ще більших цінників на медичні послуги та на лікарські засоби.

Реформа 2017 року була доволі суперечливою та представила неоднозначні показники серед населення. Тому, варто окреслити основні пункти, що були спрямовані на зміну оцінки системи охорони здоров'я та запропонувати ліпшу систему надання медичних послуг.

Перед прийняттям основних пунктів було проведено кропітку працю та опитано велику кількість пацієнтів та лікарів, як зіштовхуються з проблемами застарілої системи. Після аналізу викликів та вивчення світового досвіду організацій, сфера діяльності яких пов'язана з охороною здоров'я, Міністерство охорони здоров'я за підтримки ВР України прийняла офіційний закон для створення нової системи, яка буде орієнтована на пацієнта.

Першочергово, було трансформовано механізм фінансування охорони здоров'я. Тепер держава виділятиме гроші на конкретні потреби пацієнта, а не фінансуватиме лікарні, лікарів та стаціонарні місця.

Крім того, реформа запроваджує інститут «сімейного лікаря». Відтепер пацієнти мають законне право обирати свого сімейного лікаря на базі його кваліфікації (і незалежно від місця реєстрації) та укласти з ним прозору декларацію, яка базуватиметься на якості та повазі до пацієнта. Отже, сімейний лікар повинен дбати про здоров'я пацієнта постійно і отримувати заробітну плату відповідно до кількості пацієнтів, які уклали з ним угоду. Тому лікарі зацікавлені в забезпеченні здоров'я пацієнтів і задоволеності їхніми послугами. Нові методи закупівлі та розподілу вакцин впроваджуються з метою усунення дефіциту, гарантування найвищої якості та зниження рівня корупції на

місцевому рівні. Натомість поточного епізодичного підходу, цей процес передбачає трирічне планування та кращий моніторинг [1, с. 33-34].

Щоб відновити довіру в областях, пацієнти незабаром отримали доступ до нових модернізованих медичних центрів з новим діагностичним обладнанням для лікарів, збудованих або відновлених у повній відповідності з новітніми санітарно-гігієнічними нормами. Крім того, пацієнти отримали змогу записуватись на прийом до лікарів он-лайн або по телефону.

Зрештою, українські лікарі тепер зобов'язані дотримуватися міжнародних протоколів лікування у своїй повсякденній практиці. Раніше в Україні існували тисячі вітчизняних протоколів лікування, більшість з яких були застарілими і не відповідали сучасному рівню розвитку медицини. Крім того, використання доказової медицини та виключення корупційних складових має здешевити лікування для пацієнтів.

Ці кроки в ідеальному випадку мали б реформувати систему охорони здоров'я, однак, як свідчать відгуки пацієнтів та деяких лікарів, вона тільки розпочинає своє впровадження. Ті пункти, які гарантує реформа не забезпечені повною мірою і, якщо в містах помітний вплив нової системи, то в селах ситуація залишається критичною та потребує подальшого доопрацювання, що в умовах війни є складною задачею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вовк С. М. Системні трансформації охорони здоров'я. Кривий Ріг : ДДУУ : Вид. Р.А. Козлов, 2017. 315 с.

2. Конституція України [Текст] прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. Київ : Преса України, 1997. 80 с.

3. Наказ МОЗ України від 17.01.2005 р. за №24 «Про затвердження протоколів надання медичної допомоги за спеціальністю «Медицина невідкладних станів». URL : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20050117_24.html (дата звернення: 15.09.2023).

МІЩЕНКО Сергій,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ: АНАЛІЗ

Вплив внутрішнього механізму державних соціальних стандартів і гарантій в Україні має значний вплив на формування джерел доходів населення і надання соціальної підтримки. Традиційна жорстка залежність великої кількості правових норм від рівня соціальних стандартів і відповідних державних гарантій створює основу для функціонування цієї системи.

Проте важливо відзначити, що існуюча система соціальних стандартів та гарантій в Україні, по-перше, має об'єктивні недоліки, і, по-друге, не вирішує у повному обсязі базові завдання. Внаслідок цього стає очевидною актуальність питань, пов'язаних із державними соціальними стандартами, гарантіями та їх адміністративно-правовим регулюванням.

Підняття цих питань стає важливим аспектом для подальшого розвитку системи соціального захисту в Україні. Розгляд адміністративно-правових аспектів регулювання соціальних стандартів і гарантій дозволяє здійснити необхідні корективи і покращити дієвість цієї системи на благо громадян.

Серед науковців, які приділяли свої дослідження державним соціальним стандартам та гарантіям, варто відзначити наступних: В. Я. Бідак, М. О. Волгін, М. Ф. Головатий, О. М. Головня, С. О. Корецька, О. П. Крентовська, Е. М. Лібанова, Г. С. Лопушняк, Є. О. Максимчук, Т. К. Міронова, О. Ф. Новікова, О. Г. Осауленко, В. К. Щербіна та інші.

Державні соціальні стандарти - це зазначені в законах і інших правових актах норми або комплекси норм. Основу для встановлення рівнів основних

державних соціальних гарантій складає прожитковий мінімум. Цей мінімум визначає соціальні гарантії та стандарти в різних сферах, таких як доходи, житлово-комунальні послуги, соціальна підтримка, охорона здоров'я та освіта.

Принципи формування державних соціальних стандартів і нормативів включають:

1. Забезпечення соціальних прав і державних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина, визначених Конституцією України.

2. Встановлення найважливіших соціальних стандартів і нормативів за допомогою законодавства.

3. Застосування різних підходів до визначення нормативів з урахуванням соціально-демографічних характеристик.

4. Наукове обґрунтування норм споживання та задоволення інших соціальних потреб.

Мета визначення державних соціальних стандартів і нормативів включає:

1. Забезпечення механізму втілення соціальних прав та державних гарантій громадян, передбачених Конституцією України;

2. Визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах, а також фінансових ресурсів для їх здійснення;

3. Визначення та обґрунтування розмірів видатків бюджетних коштів і коштів соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення, а також утримання соціальної сфери. Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм економічного і соціального розвитку.

Додатково, державні соціальні гарантії охоплюють мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги та інші види соціальних виплат. Вони закріплені законами та іншими нормативно-правовими актами та забезпечують рівень життя не нижче встановленого прожиткового мінімуму.

Основні гарантії соціального захисту, які закріплені законами, призначені для забезпечення конституційного права громадян на належний життєвий рівень. Серед них зазначаються мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія за віком, неоподатковуваний мінімум доходів, розміри державної соціальної допомоги та інші соціальні виплати. Також, для надання додаткової підтримки населенню, встановлюються додаткові гарантії щодо рівня життя громадян, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, оплати праці працівників, стипендій, індексації доходів та інше. Прожитковий мінімум визначається як базовий стандарт, що забезпечує необхідний рівень для здоров'я та основних потреб особи [2].

Цей стандарт є основою для оцінки загального рівня життя населення в Україні та використовується для реалізації та розроблення окремих державних соціальних програм. Прожитковий мінімум визначає, якість життя населення і слугує основою для розрахунку кількості бідного населення, чиї доходи менше за величину прожиткового мінімуму. У багатьох країнах уряди також використовують цей показник для розрахунку мінімальної заробітної плати працюючого населення, яка не може бути нижчою за цей рівень.

Прожитковий мінімум визначається для різних соціально-демографічних груп населення, включаючи дітей до шести років, дітей віком від шести до 18 років, працездатних осіб та осіб, які втратили працездатність. Рациональніше розраховувати прожитковий мінімум не на одну особу, а на сім'ю (домогосподарство).

Отже, соціальні стандарти та гарантії є основною системою показників, яка служить орієнтиром для державного регулювання впровадження заходів соціальної політики у всіх сферах суспільного життя. Встановлення соціальних нормативів, стандартів та гарантій - це складний процес, який має важливе практичне значення і безпосередній вплив на усвідомлення населенням ролі держави в соціальній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранник Л. Б. Розроблення соціальних стандартів і фінансових нормативів бюджетної забезпеченості. *Наукові праці НДФІ*. 2021. № 1(62). С. 47-59.

2. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2000. № 48. ст. 409.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>

3. Смирнова, І., Сімакова, О., Карлаш, Ю. Державні соціальні стандарти і гарантії як основа ефективного розвитку соціального захисту населення в Україні. *Економіка та суспільство*, (34). 2021.
URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-15>

НОВИЦЬКА Катерина,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ГРОМАДІВСЬКІ ОСЕРЕДКИ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 60-70-Х РОКАХ ХІХ СТ.

Національно-визвольний рух ХІХ ст. в Україні включав в себе різноманітні течії, однією з яких була громадівська. Громадівські осередки були поширені на всій території Наддніпрянської України, що входила до складу Російської імперії. Громади представляли собою напівлегальні об'єднання української інтелігенції, що мала на меті за допомогою просвітницької діяльності відродити українську націю, яка внаслідок багаторічного перебування у складі різних держав, почала забувати свою істину історію та

культуру. Дослідження даної теми актуальним в наш час, так як Україна досі продовжує боротися за власну незалежність.

Громадівський рух, який був одним із проявів національного відродження українців «довгого ХІХ ст.» є популярним серед дослідників. Змістовною щодо висвітлення розвитку громадівського руху є монографічне дослідження Іванової Л.Г., Іванченка Р.П. «Громадівський рух 60-х років ХІХ ст. в Україні: проблеми, ідеологія» [2]. Нагайко К. на основі своїх досліджень захистила дисертацію, що стосується теми Київської громади [4].

Громадівські осередки були створені майже у всіх великих містах, та найбільш розвинутою та чисельною на Наддніпрянщині стала Київська громада, тому її становлення та розвиток є найпопулярнішою темою серед дослідників. Вже наприкінці 1850-х років при Київському університеті св. Володимира почала гуртуватися студентська молодь, яка мала зв'язки з Петербурзькою громадою (перша громада, яка була утворена колишніми кирило-мефодіївцями в Петербурзі) та розділяла її погляди. Такому гуртку не вистачало лідера, який зміг би організувати їх. Та саме в цей час студент В. Антонович розриває зв'язки з польськими хлопоманами і приєднується до українського руху, стаючи його лідером. Офіційною датою створення Київської громади вважають 1861 рік, саме в той час як відбувалось перепоховання видатного Т. Шевченка, невпинного патріота та борця за справедливість [4]. Перепоховання було влаштоване В. Антоновичем та іншими відомими особами, які справили величезний вплив на громадівський рух. На могилі Шевченка багато хто з них виголосили промови що стосувалися діяльності поета та його внеску в національно-визвольний рух, тези з яких використовувалися під час діяльності громадівців. Саме з цим і пов'язують дату виникнення Київської громади [5]. Дуже багато дослідників вважають, що час створення Київської громади може датуватися ранньою датою, в кінці 1850-х років, тобто збігатися в часі з існуванням Петербурзької громади. Той факт, що В. Антонович мав листування з М. Костомаровим є підтвердженням цього. Найбільш вірогідним є те, що Київська громада почала формуватися наприкінці

50-х років XIX ст., а вже з 1861 року розгортає свою бурхливу діяльність. Зокрема, в дослідженнях знаходимо відомості, що 1859 року відбулася зустріч Т. Шевченка та учасника Київської громади Ф. Вороного [4]. Учасники Київської громади багато уваги приділяли утворенню шкільних закладів, удосконаленню освіти, займалися просвітницькою та етнографічною діяльністю. Попри впровадження в дію Валуєвського циркуляру, переслідувань та арешту активних громадівців у 1860-х роках Київська громада змогла відродитися та перерости в чисельну організацію, з якої вийшла велика плеяда молодих та вмотивованих громадських діячів. Відома вона під назвою «Стара громада».

Наприкінці 1858-1859 років в Харкові виникла Харківська громада. Зовнішньо вона не була чітко оформлена але мала чітку внутрішню організацію, багато проектів української інтелігенції, яка входила до її складу не було реалізовано, тому що багато хто з них мали причетність до Харківського таємного товариства, яке було викрито імперською владою. Проте на початку 60-х років Харківська громада багато зробила для розвитку освіти в Харкові. Займаючись культурним розвитком міста, члени громади писали статті до часопису «Харків», з яким мали тісне співробітництво, видавали брошури, проводили літературно-музикальні вечори. Через певну обмеженість у діяльності та не чітко визначені цілі Харківська громада швидко була розгромлена (на це вплинув і вище зазначений Валуєвський циркуляр), але колишніх громадівців не буває, тому вони збиралися разом в невеликі гуртки та продовжували свою просвітянську роботу [7].

У Чернігові також існувала громада, щоправда відомостей про неї дуже мало. Час її формування співпадає з часом формування попередньо розглянутих громад. Спочатку це був гурток, який плавно переріс у громаду, яка займалася освітньо-культурною діяльністю. Найбільше чернігівські громадівці просунулись у збиранні фольклорно-етнографічних матеріалів та історичних відомостей. Місцем творчості громади ста «Черниговский листок» (видавцем був Л. Глібов) , де друкувалися поети та дослідники етнографії. Чернігівські

громадівці вели активну дослідницьку діяльність, займалися видавничою справою, опікувалися шкільництвом. Громаду внаслідок розслідування було закрито а її учасників засуджено [2, с. 89- 92].

Найактивнішою громадою на початку 60-х років XIX ст. стала Полтавська громада та її учасник О. Кониський, який опікувався шкільництвом в Полтавському краї. Саме на Полтавщині за дослідженнями науковців була найрозвинутіша мережа шкільних закладів освіти вже на початку 60-х років досліджуваного століття. Більшість із них звичайно були закриті після виходу циркуляра, але вони відновили свою діяльність з 1864 року, але маючи великі обмеження у діяльності [1].

Існували громади і на Півдні України, але їхня мережа була не настільки розвинутою. Національно-культурне відродження тут розпочалося із запізненням, так як цей край був більше русифікований. Бурхливий розвиток громадівського руху припав на 1870-ті роки XIX ст., хоча Єлисаветградська громада існувала ще у 1860-х роках. Її фундатором був М. Федоровський, який був освітянином та дбав про освіту і культуру свого краю. Щоправда, спочатку це був український гурток «Товариство розповсюдження ремесл і грамотності». Проте вже в 1867 році було оформлено статут товариства, воно набуло популярності серед місцевого товариства, а тому стало чисельним вже до початку 70-х років XIX ст. Дана громада існувала досить довго, її бурхливий розвиток припадає на середину 70-х років XIX ст. Опікувалася вона насамперед культурним розвитком населення [6]. В Одесі перша громада з'явилася лише в 1874 році, але наприкінці 60-х років вже був сформований гурток української інтелігенції, які потім влилися в громаду [3].

Як ми бачимо, громадівський рух мав багато прихильників серед інтелігенції Наддніпрянської України, про що свідчить розгалужена система громадівських осередків в найбільших містах. Громадівці зробили великий вклад у процес національного відродження, який подарував Україні цілу плеяду вчених та громадських діячів. Завдяки їхній діяльності навіть найбідніші верстви населення мали доступ до освіти, культурного та духовного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дяченко О. Розвиток освіти на Полтавщині на початку 60-х рр. ХІХст. Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті. 2012. Вип.10. С.65-77.
2. Іванова Л., Іваницький Р. Громадівський рух 60-х рр. ХІХ ст. в Україні: проблеми, ідеологія. Київ, 1999. 128с.
3. Красніцька Г. Створення та діяльність Одеської громади на теренах України. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип.104. С. 18-20
4. Нагайко К. Київська громада в українському національному русі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: автореф. дис. ...канд.іст.наук: 07.00.01. Переяслав, 2020. 24с.
5. Тарасенко О. Вшанування Тараса Шевченка Володимиром Антоновичем. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4864/> (дата звернення: 19.10.2023).
6. Філоретова Л. Єлисаветградська громада. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2012_9_23 (дата звернення: 19.10.2023).
7. Яцина О. Преса і харківський громадівський рух 1859-1863 років. Гуманітарний часопис. 2009. №1. С. 133-139

ОГОРОДНІЙЧУК Марія,

кандидат філософських наук, доцент

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ВИКОНАВЧА ВЛАДА ТА ЇЇ МІСЦЕ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Виконавча влада, як одна з ключових гілок державної влади, відіграє невід'ємну роль у стабільності та функціонуванні країни. Її сутність полягає в реалізації законодавчих актів, виконанні функцій, пов'язаних із забезпеченням безпеки, господарським розвитком та соціальними аспектами життя громадян. Давайте розглянемо історію та функції виконавчої влади, а також її важливе місце у загальній структурі державного управління.

Виконавча влада має свої коріння у великих імперіях та монархіях минулих епох. Історично розглядаючи, її функції змінювалися від виконання указів монарха до більш широкого спектру обов'язків, пов'язаних із сучасними реаліями. Важливим моментом є еволюція від особистого виконавця монарха до організованої апаратури, що працює на користь суспільства.

Функції виконавчої влади:

Однією з ключових функцій виконавчої влади є виконання законів, прийнятих законодавчою гілкою. Це включає в себе розробку та впровадження стратегій, спрямованих на досягнення соціального і економічного розвитку. Крім того, виконавча влада здійснює функції забезпечення безпеки, ведення зовнішньої політики та регулювання різних сфер громадського життя.

Взаємодія з іншими гілками влади:

Важливо відзначити, що виконавча влада взаємодіє з іншими гілками влади, зокрема, законодавчою та судовою. Ця взаємодія є необхідною для забезпечення балансу та здатності системи приймати збалансовані рішення.

Взаємодія включає консультації, обговорення законодавчих ініціатив та врегулювання суперечок.

1. Законодавча влада:

- Консультації та співпраця:

Виконавча влада часто консультується з законодавчою гілкою при розробці та впровадженні нових законів. Це забезпечує узгодженість законодавчих ініціатив та їх відповідність стратегічним цілям країни.

- Виконання законів:

Виконавча влада відповідає за ефективне виконання прийнятих законів, забезпечуючи їхню реалізацію в повсякденному житті громадян.

2. Судова влада:

- Юридична перевірка:

Виконавча влада може звертатися до судової гілки для правової експертизи законів чи регуляційних актів перед їхнім прийняттям. Це сприяє уникненню конституційних суперечностей.

- Виконання судових рішень:

В разі виникнення суперечок або оскарження дій виконавчої влади судова гілка забезпечує правову оцінку та прийняття судових рішень.

3. Контроль та баланс:

- Парламентський контроль:

Законодавча гілка може здійснювати парламентський контроль за виконавчою владою, допитуючи урядових представників, вимагаючи звіти та проводячи слухання.

- Конституційний баланс:

Судова гілка виступає як останній арбітр у вирішенні конституційних питань, забезпечуючи баланс між владними структурами.

Ця взаємодія є основою для стабільного та ефективного функціонування системи влади, підтримуючи принципи демократії та правової держави. Це також гарантує, що рішення, які приймаються, є обґрунтованими, законними та відображають інтереси громадян. [1]

Місце в механізмі державної влади:

Виконавча влада займає центральне місце у механізмі державної влади. Вона відповідає за реалізацію політичної волі, виконання законів та забезпечення дієздатності держави. Її роль є невід'ємною для забезпечення ефективного функціонування суспільства та його розвитку.

Приклади та сучасні виклики:

Поглянемо на конкретні приклади виконавчої влади у різних країнах. Наприклад, модель президентської влади в Сполучених Штатах або парламентська модель у багатьох європейських країнах. Ці різні підходи демонструють гнучкість систем виконавчої влади в різних контекстах.

Сучасні виклики для виконавчої влади включають розуміння та ефективну реакцію на глобальні проблеми, такі як пандемія, зміни клімату та кіберзагрози. Забезпечення рівноваги між ефективністю та захистом прав громадян залишається завданням, що стоїть перед сучасними лідерами виконавчої влади.

Виконавча влада виступає як невід'ємна складова системи державного управління, забезпечуючи реалізацію законів, формулювання та виконання стратегій для соціального і економічного розвитку. Її історичний шлях відзначається еволюцією від примітивних форм правління до складних систем конституційного легітимності.

Важливою є взаємодія виконавчої влади з іншими гілками влади. Співпраця з законодавчою та судовою гілками забезпечує конституційний баланс, а контроль та обмін інформацією допомагають уникнути зловживань та забезпечують демократичні принципи.

У світлі сучасних викликів, таких як глобальні пандемії та зміни клімату, виконавча влада стикається з необхідністю інноваційних рішень та гнучкості в прийнятті стратегій для ефективного управління. [6]

Таким чином, роль виконавчої влади у системі державного управління необхідна для забезпечення стабільності, правової дієздатності та розвитку

країни, а її взаємодія з іншими гілками влади є ключовою у забезпеченні демократичних цінностей та гарантуванні прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Котуков О. А. Генезис наукових ідей щодо обмеження публічної влади. Актуальні проблеми державного управління. 2016. № 2 (50). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2016-2/doc/1/03.pdf>
2. Тужик В.В. Державна виконавча влада в Україні: поняття та сутність / В.В. Тужик// Держава і право. - 2009. - № 44. - С. 66-70.
3. Стеценко С. Виконавча влада та роль Конституції України в організації її діяльності. Юридична наука і практика. 2011. № 2. С. 67–72.
4. Забарський В. Принцип поділу влади в українському державотворенні. Юридичний вісник. 2014. № 31. С. 29-35.
5. Ніжник Н. Розподіл влади як основа сучасного парламентаризму. Вісник центральної виборчої комісії. 2016. № 1 (33). С. 31-35.
6. Приймак Ю. Система стрімунів і противаг у взаємовідносинах між виконавчою та законодавчою гілками влади як механізм консолідації політичного режиму. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2015. Вип. 6. С. 16-19.

ОГОРОДНІЙЧУК Сергій,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Формування державної політики у військовій сфері є складним процесом, що включає в себе розробку стратегій, прийняття рішень та впровадження конкретних заходів з метою забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни.

Цей процес базується на стратегічному плануванні, яке визначає загальні цілі та пріоритети в оборонній сфері, а також на легіслативній базі, яка встановлює правовий каркас для військової діяльності.

Державна політика у військовій сфері також забезпечує ефективне використання військових ресурсів, включаючи фінансові, людські та технічні ресурси, а також підтримку військового персоналу.

Крім того, вона може передбачати участь у міжнародному співробітництві та участь у міжнародних оборонних альянсах. [3].

Державна політика у військовій сфері також включає:

1. Розвиток технологій та зброї: Для забезпечення обороноздатності країни важливо забезпечити розвиток та модернізацію військово-технічного комплексу. Це може включати розробку нових військових технологій, удосконалення зразків зброї та військової техніки, а також впровадження сучасних систем зв'язку та інформаційних технологій.

2. Освіта та навчання: Для забезпечення ефективності військових сил важлива роль відводиться освіті та навчанню військового персоналу. Державна політика може передбачати розвиток військових академій, навчальних центрів та програм підвищення кваліфікації для військовослужбовців.

3. **Цивільно-військове співробітництво:** Забезпечення національної безпеки також передбачає ефективне взаємодію цивільних та військових структур. Державна політика може сприяти розвитку цивільно-військового співробітництва шляхом створення механізмів координації та спільного реагування на потенційні загрози.

4. **Контроль за збройними конфліктами:** Державна політика у військовій сфері також включає в себе розробку механізмів контролю за збройними конфліктами та участь у міжнародних миротворчих місіях для збереження міжнародного миру і стабільності.

Ці аспекти спільно формують державну політику у військовій сфері, яка спрямована на забезпечення національної безпеки та захисту інтересів країни.

Формування такої політики визначається рядом факторів і включає комплекс заходів для забезпечення обороноздатності та мирного взаємодії.

1. Стратегічне планування: Уряд розробляє стратегічні документи, такі як Військова Доктрина та Стратегія національної безпеки, які визначають загальні цілі та завдання військової сфери.

2. Бюджетування: Державний бюджет визначає виділення ресурсів для забезпечення армії, закупівель військової техніки, підтримки військовослужбовців та досліджень у військовій галузі.

3. Міжнародна співпраця: Формування політики включає роботу з міжнародними партнерами, участь у військових альянсах, миротворчих операціях та дотримання міжнародних договорів.

4. Науково-технічний розвиток: Інвестиції у дослідження та розвиток новітніх технологій допомагають підтримувати та модернізувати військові сили.

5. Суспільна підтримка: Державна політика повинна враховувати думку громадськості, забезпечуючи високий рівень військово-цивільної взаємодії та впровадження прозорих механізмів влади.

б. Адаптація до нових загроз: Зміна світових загроз вимагає постійного аналізу та оновлення стратегій, щоб забезпечити ефективний захист національних інтересів.

Формування державної політики у військовій сфері – це невід'ємна частина сучасного управління державою, спрямована на забезпечення стабільності та безпеки [4].

Державна політика у військовій сфері формується через стратегічне визначення завдань, розподіл бюджету, співпрацю з іншими країнами, науковий розвиток, взаємодію з громадськістю та адаптацію до змін у міжнародному середовищі. Ці аспекти взаємодіють для забезпечення ефективного функціонування військових сил та забезпечення національної безпеки в умовах змінних глобальних викликів.

У підсумку, формування державної політики у військовій сфері є складним і багатограним процесом, що вимагає ретельного аналізу, стратегічного планування та координації дій. Для забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни необхідно враховувати різноманітні аспекти, такі як військові потреби, технологічний розвиток, міжнародні відносини, а також соціально-економічні та правові аспекти.

Державна політика у військовій сфері має на меті забезпечити ефективне функціонування військових сил, забезпечити національну безпеку, а також відстоювати національні інтереси на міжнародній арені. Вона базується на стратегічних принципах, законодавчому каркасі, розробці технологій, міжнародному співробітництві та багатьох інших факторах.

Зрозуміло, що безпека є однією з найважливіших складових стабільного розвитку будь-якої країни, і державна політика у військовій сфері відіграє важливу роль у забезпеченні цієї безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лисецький Ю.М., Павленко Д.Г., Семенюк Ю.В. Національна безпека України: організаційно-правові аспекти. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 32 (71). № 4. 2021. С.109–117.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року (редакція від 23.03.2023). Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241.

3. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. 456 с

4. Баранов О.А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: монографія. Київ: Видавництво Едельвейс, 2014. 434 с.

5. Кормич Б.А. Співвідношення національної безпеки та національних інтересів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2015. № 13. С. 71-76. 297.

ОХРИМЕНКО Дарина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ УСИНОВЛЕННЯ, ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ НАД ДІТЬМИ В УКРАЇНІ

Якщо аналізувати інститут усиновлення, опіки та піклування в Україні, то, справді, можна зазначити, що наявні певні проблемні аспекти, що не достатньо врегульовані законодавцем. Робота законодавця над їх вдосконаленням необхідно насамперед задля захисту прав, свобод та законних інтересів дітей.

Останніми роками кількість дітей, які отримують статус сироти або тих, що залишилися без піклування батьків, упродовж року залишається незмінною на рівні 10 000 (кінець 2020 року - 9 634; 2019 - 10 173; 2018 - 9

562; 2015 - 10 173), що свідчить про необхідність зміни підходів до забезпечення права дітей на родинне піклування.

Із приблизно 69 000 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківських прав, зареєстрованих 2020 року, понад 17 000 дітей були доступні для усиновлення в регіонах України (понад 16 000 у 2017 і 2018 роках і 17 000 у 2019 році).

У 2019 році було досягнуто позитивної тенденції - збільшився показник усиновлення (1 810 усиновлених дітей порівняно з 1 730 у 2018 році). Однак у 2020 році кількість усиновлених дітей дещо знизилася з об'єктивно обумовлених причин [1].

Однак на практиці встановлені процедури нагляду за всиновленими дітьми часто порушуються, а у звітах часто відсутня адекватна інформація про здоров'я, фізичний і психічний розвиток та сімейні стосунки дитини. Також існує безліч випадків, коли прийомні батьки не всиновлюють дитину або коли представники дипломатичних місій за кордоном не відвідують дім і не спілкуються з дитиною з різних причин, зокрема фінансових.

Законодавство України не містить критеріїв оцінки можливості бути батьками-усиновителями для іноземних громадян. На цю категорію осіб поширюються загальні вимоги, передбачені ст. 211 СК України, що висуваються до усиновлювачів. Відповідно до підпункту 3 пункту 33 «Порядку впровадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду дотримання прав усиновлених дітей» від 8 жовтня 2008 року № 905 (останні зміни до якого були внесені 2021 року) [2].

Така ж вимога передбачена в ч.3 ст. 311 ЦПК України. Зокрема зазначено, що іноземці подають поряд із іншими документами висновок компетентного органу відповідної держави про умови їх життя і можливість бути усиновлювачами [35]. Однак, із аналізу таких положень можна дійти висновку, що фактично відбувається перекладання обов'язку щодо здійснення оцінки можливості подружжя або особи бути всиновлювачами дити з України з компетентних національних органів на компетентні органи

тієї країни, де проживають кандидати в усиновлювачі. Така позиція розділяється й дослідницею Н. В. Погорецькою [3, с. 613].

Тому з метою вдосконалення інституту всиновлення в Україні іноземними громадянами слід регламентувати порядок їх оцінки компетентними органами України. Зокрема, повноваження у цій сфері можна покласти на Нацсоцслужбу.

Окрім того, ще однією проблемою є те, що в Україні концепції всиновлення, опіки та піклування як форми захисту дитинства досі не ствердилися у суспільній свідомості. Про це наголошується Н. В. Погорецькою у своїх дослідженнях. Наприклад, усиновлення в Україні досі розглядається в якості фікції біологічного батьківства. В результаті наявності таких родинно-орієнтованих концепцій в Україні де-факто немає належного механізму за допомогою якого поводитись би оцінка психологічної придатності всиновлювачів до усиновлення, опікунів та піклувальників до встановлення опіки та піклування над дітьми.

Проте у тих державах, де їх громадянами всиновлюється найбільша кількість дітей з України (наприклад у Сполучених Штатах Америки, Італії та Франції), внаслідок переорієнтації всиновлення на захист дитинства, встановився досить жорсткий механізм, за яким здійснюється відбір усиновлювачів. Обов'язковим елементом такого механізму є оцінка фізичних, психічних й емоційних можливостей осіб, які прагнуть усиновити дитину, бути батьками [3, с. 613].

Однак, в Україні, законодавець ніяк не регламентував обов'язкові попередні дослідження моральної й психологічної готовності як дитини до всиновлення, так і кандидатів у усиновлювачі.

Яскравим прикладом такої прогалини може виступати значна кількість скасування всиновлення за ініціативою самих усиновлювачів у зв'язку зі неможливістю «справитися» зі всиновленою дитиною. Такі батьки виявляються неспроможними до врегулювання складнощів, які виникають у процесі виховання, оскільки варто розуміти, що підхід до всиновлених має

бути своєрідним, враховуючи попередні умови та обставини, в яких проживала дитина. В даному аспекті можна пригадати вищероглянуту Постанову Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 445/1559/18, де мати намагалася скасувати всиновлення дитини, у зв'язку зі складнощами, які виникли під час перехідного віку такої дитини [4].

Варто зауважити, що такі проблеми наявні не лише при всиновленні, а й при встановленні опіки та піклування над дітьми. На практиці досить часто виникають спори з приводу того, кого має бути призначено в якості опікуна чи піклувальника над дитиною, що є сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування. Потрібно розуміти, що непоодинокими є випадки «боротьби» за встановлення опіки чи піклування над дітьми, які зумовлені насамперед корисливим мотивом – отримання статусу багатодітної родини, отримання соціальних виплат та інших гарантій від держави.

Так, наприклад, вищерозглянутим рішенням Баришівського районного суду Київської області від 28 березня 2019 року у справі № 355/1711/18 було скасовано рішення голови державної адміністрації про призначення опікункою малолітньої дитини, матір котрої померла, старшу повнолітню [5]. До уваги брався той факт, що вона була неодруженою, у неї був відсутній досвіт виховання дітей. Тому опікуном було призначено тітку малолітньої дитини.

Вважаємо за нерелевантне оспорювати рішення суду, однак можна сконструювати ситуацію, за якої добрий психологічний контакт із дитиною, готовність брати на себе відповідальність за неї, довірливі стосунки були характерними для старшої повнолітньої сестри попри відсутність досвіду виховання дітей й укладеного шлюбу. За таких обставин дитині могло б бути краще за встановленою над нею опіки саме старшою сестрою.

Потрібно розуміти, що в таких ситуаціях страждає в першу чергу психіка дітей. Тому на законодавчому рівні в Україні релевантно було б закріпити порядок проведення попередніх досліджень моральної та психологічної готовності до всиновлення кандидатів у всиновлювачі,

кандидатів на встановлення опіки або піклування над дітьми-сиротами чи дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також проведення попередніх досліджень моральної та психологічної готовності таких дітей.

Слід зазначити, що ще одним важливим питанням, яке залишається неврегульованим уже багато років є здійснення нагляду за дитиною після того, як вона була всиновлена іноземцями й переміщена до іншої країни. Оскільки в умовах сьогодення з практичної точки зору неможливо вслідкувати за тим, чи дотримуються права усиновленої дитини закордоном після того, як її було всиновлено іноземцями. Певною мірою у зв'язку з цим, в умовах війни на території України тимчасово стало недоступним міждержавне усиновлення дітей.

Таким чином, в Україні необхідно регламентувати порядок нагляду за дотриманням прав усиновленої іноземцями дитини на законодавчому рівні, а також розробити систему скасування такого всиновлення й повернення дитини на територію України. Найкращим варіантом є прийняття окремого нормативно-правового акту з вирішення даного кола питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Забезпечення прав та найкращих інтересів дітей у системі правосуддя. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2020 року. ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики». Київ. 2021. 180 с.

2. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Висновок, Звіт, Акт, Повідомлення, Інформація від 08.10.2008 № 905 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text>.

3. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання. *Форум права*. 2011. №3. С. 612–617.

4. Постанова Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 445/1559/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions>.

5. Рішення Баришівського районного суду Київської області від 28 березня 2019 року у справі № 355/1711/18 URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/80933945/>.

ПАВЛЮК Анастасія,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ТА МАЙНОВІ ПРАВА Й ОBOB'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ

Сім'я вважається одним з найважливіших соціальних інститутів у будь-якій державі, і шлюб є його основою. Конституція України гарантує громадянам право на шлюб у статті 51, а права та обов'язки подружжя визначаються Сімейним кодексом України, який є основним документом, що регулює ці відносини. Цей кодекс встановлює норми для особистих немайнових та майнових відносин між подружжям.

Вступивши в шлюб, чоловік і жінка встановлюють широкий спектр особистих немайнових зв'язків, які, не всі можуть бути регульовані законодавством. Ці відносини, такі як любов, повага і підтримка, є особистими немайновими. Зазвичай, моральні норми є важливими регуляторами цих зв'язків. Чоловік і дружина мають право на повагу їх особистого життя, здоров'я та інших суттєвих аспектів, що їм притаманні.

Шлюб між чоловіком і жінкою породжує широкий спектр особистих немайнових відносин, але не всі підпадають під регулювання правовими нормами. Якщо розглядати такі відносини, як любов, повага, підтримка – то це особисті немайнові відносини. Зазвичай, регуляторами даних відносин є норми

моралі. Чоловік та дружина мають право на повагу до недоторканості життя, здоров'я та ін.

Відповідно до Сімейного кодексу України існують такі особисті немайнові права:

1. право на материнство.
2. право на батьківство;
3. право на повагу до своєї індивідуальності;
4. право на особисту свободу, та інші.

Усі основні питання щодо життя сім'ї повинні розв'язуватися подружжям спільно та на засадах рівності. Якщо один з подружжя заперечує їх вирішенню, то він має право висловити свою думку та не погоджуватися з рішенням. Вважається, що будь-які дії чоловіка або дружини, пов'язані з питаннями сімейного життя, здійснюються за згодою. Обоє партнерів зобов'язані турбуватися про благополуччя сім'ї та спільно будувати відносини, ґрунтовані на любові, дружбі та взаємодопомозі. Чоловік повинен виявляти повагу до дружини, а дружина - до чоловіка, що є одним з обов'язків подружжя. Кожен з них несе відповідальність один перед одним та іншими членами родини за свої вчинки. Також вони спільно зобов'язані піклуватися про фінансове забезпечення сім'ї.

Відповідно до ст. 57 Сімейного кодексу України особистою майновою власністю дружини, чоловіка є:

1. майно, набуте нею, ним до шлюбу;
2. майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;
3. майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто.

Закон зазначає, що особистою приватною власністю подружжя є речі індивідуального користування, до прикладу різноманітні коштовності, нагороди.

Майно, що було набуте подружжям за час перебування у шлюбі, належить дружині та чоловіку на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із подружжя не мав із поважних причин доходу, наприклад один із подружжя навчався або доглядав за дітьми. Тому, кожна річ, що була набута за час перебування у шлюбі, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Об'єктами права спільної сумісної власності є пенсія, стипендія, та інші доходи, що були одержані чоловіком або дружиною і внесені до сімейного бюджету.

Ст. 63 Сімейного кодексу України встановлює правила здійснення подружжям права спільної сумісної власності. Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, яке належить їм на праві спільної сумісної власності. Чоловік і дружина розпоряджаються майном, які є об'єктом права сумісної власності подружжя. Загальним правилом є те, що при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя.

Варто зазначити, що особи, які перебувають у шлюбі можуть укласти угоду з іншою особою договір дарування, купівлі-продажу, застави щодо своєї частки у спільній власності, якщо ця частка вже була визначена та передана реально або якщо було встановлено правила використання майна. Ці особи також можуть зробити заповіт на свою частку у спільній власності, навіть якщо ця частка ще не була визначена або передана реально.

Зі сказаного вище випливає, що для міцного шлюбу недостатньо лише виконувати свої права та обов'язки, передбачені законом. Необхідно також мати взаємоповагу та розуміння між подружжям, адже саме такі риси є фундаментом для створення міцної і дружньої сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України 254к/96-ВР від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Сімейний кодекс України 2947-III від 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

3. МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ РОЗ'ЯСНЕННЯ “Правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин між суб'єктами сімейних правовідносин” n0048323-11 від 05.07.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048323-11#Text>

ОНИЩУК Дар'я,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси сучасної доби впливають не лише на глобальний порядок, а й на фундаментальні параметри держав, їх функціональні складові. Ці трансформації соціального простору, спричинені глобалізацією, інтеграцією та порушенням міжнародно-правових норм, вимагають від сучасних держав адаптивності та здатності оперативно реагувати на виклики сьогодення. Держави повинні змінити свої організаційні структури та здійснення влади відповідно до вимог зовнішніх факторів. Ці процеси виявляють рівень організації держави, який відповідає її моделі та функції, і свідчать про готовність держави досягати поставлених цілей під час виконання державних функцій. Це, у свою чергу, є визначальним фактором переходу держави на вищий рівень розвитку.

У науці теорії держави і права існує поняття «функції держави», яке використовують для характеристики «роботи» держави. Функції держави

зазнають як державних змін, так і змін в умови існування самої держави. Разом з цим через функції держави проявляється її сутність [2, с. 20-21].

Метою пропонованої статі є визначення поняття «функцій сучасної держави».

Виклад основного матеріалу. У сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі поняття функцій держави описується неоднозначно. Незважаючи на те, що поняття «функції соціальних систем» широко обговорювалося в спеціальній літературі, узгодженого тлумачення не існує. В даний час існують дві протилежні думки щодо ідентифікації функцій соціальних систем. Одна точка зору стверджує, що функція держави пов'язана з її діями. Інша точка зору стверджує, що функція, по суті, є «потенційною можливістю або необхідністю діяти певним чином за певних умов», і що це не є невід'ємною частиною дії, а скоріше напрямком для неї.

Якщо поглянути на справу з іншого ракурсу, то роль держави визначається насамперед її соціальною функцією. Ця функція зосереджена навколо виконання конкретних завдань і досягнення цілей. Цей спосіб концептуалізації держави виникає з того факту, що протягом історії різноманітні функції держави виникали як відповідь на суспільні потреби, або як засіб їх задоволення. Важливо визнати, що функція держави певним чином пов'язана з її діяльністю [3, с. 52].

У своєму дослідженні ролі сучасної держави в екстремальних ситуаціях С. Могил стверджує, що основні цілі та обов'язки держави на різних етапах її розвитку формуються різноманітними факторами, включаючи економічні, політичні та соціальні обставини. Ці фактори також визначають основні напрямки діяльності держави, які прийнято називати її функціями. Могил підкреслює, що виконання цих функцій відбувається безперервно та методично протягом усього існування держави. Крім того, функції держави народжуються, виконуються та розширюються відповідно до конкретних викликів, з якими держава стикається в даному історичному контексті [5, с. 4].

З інтеграцією України в європейську економічну систему відроджується інтерес до визначення соціально-економічної природи та сутності функцій держави. У зв'язку з даними процесами відбуваються зміни в державо-правові категорії та поняття «функції держави» [3, с. 52].

Сучасна Україна має низку зовнішніх функцій, серед яких:

1. Функція міждержавного співробітництва. Роль держави у міждержавній взаємодії з протидії будь-яким загрозам національній та міжнародній безпеці, а також підтримання правопорядку;

2. Функція міжнародної співпраці. Україна бере участь у міжнародному співробітництві, зосереджуючись на розширенні та зміцненні своїх зв'язків зі світовою спільнотою, зокрема в гуманітарній та економічній сферах;

3. Функція інтеграції. Україна також виступила з ініціативою щодо політичної, економічної та правової інтеграції з Європейським Союзом, що вилилося в окремий комплекс державних завдань.

Внутрішні функції сучасної української держави включають:

1. Функція забезпечення національної безпеки. Передбачає захист національної інтелектуальної власності та забезпечення безпеки людини, суспільства і держави. Ця відповідальність поширюється на протидію зовнішнім і внутрішнім загрозам у всіх сферах життя;

2. Функція встановлення та реалізації правових засобів впорядкування суспільних відносин. Це пов'язано зі створенням, закріпленням і практичним застосуванням нормативно-правових актів для вирішення різноманітних завдань;

3. Ще одна функція – формування компетентного та професійного державного апарату, який має бути виваженим та ефективним.

4. Ще однією важливою функцією є закріплення та забезпечення прав і свобод людини, а також правовий захист особи.

5. Крім того, держава має гарантувати розвиток і захист усіх форм власності, забезпечувати соціальну безпеку, створювати умови для формування громадянського суспільства та його взаємодії з державою [1, с. 72-73].

Важливо визнати, що передбачувані ролі сучасної держави не є ані абсолютними, ані всеохоплюючими, оскільки державі властива плинність та відкритість. Здатність коригувати свої функції відповідно до змін є невід'ємною якістю, оскільки цінність і важливість визначених функцій сучасної держави полягає в їх здатності досягати цілей, вирішувати конкретні виклики та здійснювати регулятивний контроль над критичними аспектами суспільного життя. в певний період розвитку держави.

На статус України в сучасну епоху сильно впливають зовнішні чинники, одним із яких варто відзначити стан міжнародно-правових норм. Це суттєво впливає на функціонування правової і демократичної держави. Вплив повномасштабного конфлікту, як зовнішнього чинника, має далекосяжні наслідки для різних сторін суспільства, визначаючи важливість конкретних завдань, які потребують невідкладного вирішення для зміцнення національної безпеки [4, с. 32].

Висновки. Підсумовуючи, на діяльність сучасної держави впливає її конституційна модель, яка встановлює її цілі та визначає ключові проблеми, які необхідно вирішити для досягнення цих цілей. На обов'язки та функції держави впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Тому будь-яка класифікація функцій сучасної держави є умовною, і її значення полягає в детальному уявленні про еволюцію держави на різних етапах. Крім того, функції сучасної держави можуть з часом змінюватися або набувати іншого значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвєєв Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. N 2(76). С. 30-35. 4

2. Лощикін О. М. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави: дис. докт. юрид наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ. 2010. 453 с.

3. Лощикін О. М. Функції сучасної держави. *Альманах права. Право розуміння та право реалізація: від теорії до практики. Науковопрактичний юридичний журнал*. №. 2. Київ Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. С. 51-54.

4. Мельничук С. М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 478 с.

5. Могил С. К. Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи, органи, функції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Одеса, 2003. 19 с.

ПИВОВАР Інна,

кандидат юридичних наук,

ст. викладач,

Житомирський державний

університетімені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Основне право людини – це право на життя, недоторканність честь та гідність. Гідність людини є однією із основних цінностей людства. Застосування катувань, тортур, які принижують людську гідність неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану. Але, у зв'язку із вторгненням Російською Федерацією проти України від 24 лютого

2022 року Президент України Володимир Зеленський видав Указ «Про введення воєнного стану в Україні» в якому зазначено права та обмеження людини під час воєнного стану в Україні [1].

Основним законом держави є Конституція України, відповідно до якої частина прав є невідчужувана у будь якому разі, а інша може бути обмежена у передбаченим Законом порядку. Зокрема такою підставою є введення правового режиму воєнного або надзвичайного стану. Під час воєнного стану в Україні впроваджено обмеження для юридичних осіб, зокрема, щодо зміни режиму роботи суб'єкта господарювання, виробничої діяльності, та істотних умов праці відповідно до національного трудового законодавства. Крім того, вланикам вказаних суб'єктів заборонено відсторонювати від роботи керівників своїх підприємств за неналежне виконання ними своїх обов'язків без збереження заробітної плати, що визначено у Законі України «Про правовий режим військового стану» [2].

Створена військова адміністрація яка діє на відповідній території нашої держави, має право на примусове відчуження майна (у приватній або комунальній власності особи); вилучення майна як державних підприємств, так і господарських об'єднань для потреб держави у визначеному законодавством порядку; видання правовстановлюючих документів встановленого зразка. Водночас, необхідно враховувати, що повне відшкодування вартості майна може бути здійснення тільки у випадку, якщо попередньо дана вартість не була відшкодована [3].

В умовах воєнного стану також можуть запроваджувати трудову повинність, щоо обмежує права фізичних осіб (Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану, затверджений постановою КМУ №753 від 13.07.2011 [4]. Такі обмеження діють для працездатних осіб, які не залучені до роботи на підприємствах критичної інфраструктури і не заброньовані за підприємствами, установами та організаціями.

До суспільно корисних робіт в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути залучені виключно працездатні особи віком від 16 років, які не мають обмежень за станом свого здоров'я до роботи. Це такі особи як:

- мають статус безробітного або незайняте населення;
- ті, які займаються особистим селянським господарством;
- працівники підприємств, які здійснюють свою діяльність в умовах війни у порядку переведення (можливе лише за погодженням із роботодавцем);
- здобувачі освіти;
- фрілансери та ті, які забезпечують себе роботою самостійно.

До суспільно корисних робіт забороняється залучати малолітніх дітей, дітей віком від 14 до 15 років, жінок, які мають дітей віком до 3 років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Важливо також зазначити, що на багатьох дорогах встановлені блокпости, з метою контролювання правопорядку. Запроваджена комендантська година забороняє пересування громадян (за виключенням наявності спеціальної перепустки виданою відповідною структурою). Громадяни повинні мати при собі паспорт і повинні бути готовими до перевірки документів, а в разі потреби і до перевірки їх та огляду, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень та житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України.

Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.12. 2021 № 1456 [5].

Не можна оминати також найбільш незахищену верству населення-дітей, яка внаслідок військової агресії РФ позбавлені можливості до забезпечення базових потреб, зокрема медицині, освіті тощо. Багато дітей було депортовано, що вимагає пошуку дієвих механізмів їх повернення.

Отже, права людини є невідомою аксіологічною складовою будь-якої демократичної, правової держави. А дослідження питань пов'язаних з обмеженням прав людини має сутнісне значення, адже, в першу чергу, вони виражаються у певних (вищеобумовлених) юридичних і фактичних наслідках викликаних збройною агресією РФ в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Про правовий режим військового стану : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Ю.О. Фігель. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2 С. 222-230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvfkau_2015_2_24

4. Про затвердження порядку залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07. 2011 №753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text>

5. Про затвердження порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення правового режиму воєнного стану: Постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 № 1456 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>

ПОПОВА Оксана,

суддя Житомирського окружного

адміністративного суду,

аспірантка кафедри історії України

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний державотворчий процес в нашій державі, враховуючи умови глобалізації та євроінтеграції, спрямований на формування демократичного громадянського суспільства. Важливими умовами забезпечення досягнення відповідної цілі є формування та функціонування національної правової системи, яка відповідає європейським та світовим стандартам. Адаптація національного законодавства до законодавства країн ЄС, створення моделі демократичного судочинства із дійсно незалежною судовою гілкою влади може бути створена з урахуванням не тільки сучасних тенденцій розвитку правових систем, але й історичного досвіду. Сильна та незалежна українська судова влада зможе забезпечити надійний захист прав та свобод людини і громадянина, їх рівність перед законом, що у свою чергу буде зміцнювати політичний порядок у державі.

Актуальність дослідження даної теми зумовлено тим, що на сучасному етапі розвитку нашої держави є проблема відкритості судової системи для українського суспільства. Одним із таких інструментів може стати суд присяжних, який своєю довготривалою традицією існування не раз показав свою ефективність. Враховуючи відсутність напрацювання діяльності суду присяжних в Україні та необхідність запозичення передового досвіду країн, де сформувалися відповідні моделі даного інституту, для його врахування при

реформування системи судочинства на сучасному етапі розвитку нашої держави даний інститут потребує поглибленого дослідження.

У світовій історії склалося уявлення про присяжних як атрибут, що забезпечує довіру до судової влади. Суд присяжних в Україні ґрунтувався на історичному досвіді світового зразка і певних утвореннях на теренах сучасної України[1].

Функціонування суду присяжних у різних історичних періодах становило вагомий та позитивний внесок здійснення судочинства. Інститут суду присяжних, упродовж періодів свого розвитку відіграв роль демократичного елемента у побудові відносин між державою та суспільством; був засобом стримування свавілля професійних суддів; відновлював довіру громадськості до судової влади; відображав прагнення людей безпосередньо здійснювати владу в державі [2; с. 118-125]. Так, наприклад, Інститут суду присяжних, у сучасному його розумінні, почав функціонувати на території України з 1864 року. Його можна вважати дуже прогресивним у Російській імперії того періоду. Присяжних обирали із місцевих мешканців, які проживали тут не менше 2 роки, мінімальний вік становив 25 років, а граничний – 70 [3; с.83-89]. Не мали право бути присяжними особи духовного сану, військовослужбовці, освітяни та жінки. Після складення списку вносити зміни до нього міг лише губернатор. Важливо зауважити, що у суді присяжних повноваження між постійно діючими суддями та присяжними як представниками громадськості були розділені, що обмежувало свавілля суддів [4; с.22].

Інститут присяжних було вперше закріплено у Конституції України [5]. Після прийняття Основного Закону ще понад 10 років держава не могла врегулювати питання суду присяжних. Статтею 124 Конституції України визначено, що саме через присяжних український народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя. У Основному Законі (статтею 127) та Законі України «Про судоустрій та статус суддів» (ч. 2 статті 1) наголошується, що крім суддів реалізують судову владу також і присяжні у випадках, визначених законодавством та у межах відповідних судових процедур [6]. Стаття 129

уточнює про те, що судочинство здійснює суддя (одноособово), колегією суддів чи судом присяжних.

Відповідно до вищевказаного закону можна виділити основні умови статусу присяжних в Україні, зокрема, це:

- 1) наявність українського громадянства;
- 2) вік – мінімальний 30-ть років;
- 3) присяжний (кандидат) повинен проживати на підюрисдикційній території відповідного суду.

Присяжні вирішують справи спільно з суддею або колегією суддів. Список суду присяжних затверджується один раз на два роки та переглядається у випадку, коли є потреба (за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України). Якщо у присяжного є обставини, що унеможливають його участь у вчиненні правосуддя, то він зобов'язаний повідомити про такі обставини суд [7;с. 53-58].

Євроінтеграційні процеси в нашій державі, проведення адаптації правової системи зумовили встановлення європейської (континентальної) моделі діяльності суду присяжних, що закріплено у Кримінальному процесуальному кодексі України [8]. Проте, можна стверджувати, що інститут присяжних в Україні поєднує риси, які притаманні як англо-американській (класичній), так і континентальній (змішаній) моделі суду присяжних.

Після проголошення незалежності Україна впевнено розвивається за своїми пріоритетними напрямками, аналізує схожий досвід зарубіжних країн і продовжує відповідні демократичні зміни. Кожна держава, в якій функціонує даний інститут, має певні проблеми та недоліки, які потребують змін та удосконалення.

Сьогодні вже створена нормативна основа функціонування суду присяжних та пророблені конкретні кроки адаптації вказаного інституту до сучасних потреб. Сучасне суспільство повинно оцінити дієвість та необхідність функціонування даного інституту [9]. Важливо створити в Україні дієву модель суду присяжних. Для цього необхідно у першу чергу підвищити рівень правової

культури українського суспільства, сформувані правову державу тощо.] Для держави важливо встановити довіру до судової влади, створити умови практичної реалізації демократичних засад її функціонування тощо). Для окремого індивіда розробити системи попередження правопорушень та заохочень до утримання від здійснення правопорушень тощо) [10; с.289-296].

Отже, для того, щоб цей інститут запрацював і нормально виконував свої функції, надати значну увагу розвитку інституту присяжних, його правовому регулюванню та практичному функціонуванню. Такі кроки покращать не тільки судову систему України, але й у кінцевому результаті відбудуться позитивні зміни в інших інституціях. Суд присяжних вимагає великих зусиль держави з підготовки організаційно-правових питань та потребує значних витрат з державного бюджету.

Без випробування часом не можна цілком оцінити життєздатність цього інституту в Україні, його перспективи і напрямки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як працює суд присяжних в Україні – [Електронний ресурс]– Режим доступу:<http://ukr.segodnya.ua/ukraine/kak-rabotaet-sud-prisyazhnyh-v-ukraine-711118.html>.
2. Тернавська В. М. Інститут суду присяжних в Україні (історико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київ, 2007. 220 с.
3. Ахтирська Н. М. Становлення суду присяжних в Україні: від конституційного принципу до процесуальної регламентації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 5. С. 83–89. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bmju_2012_5_12.pdf.
4. Серєда О. В. Присяжні засідателі та станові представники в судових органах українських губерній Російської імперії (друга половина XIX – початок XX століття): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Харків, 2012. 22 с.
2. Конституція України від 28 черв. 1996 р.: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. –

[Електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1587>

4. Карпенко М.І. Суд присяжних в Україні / М.І. Карпенко, А.В. Бандурович. // Юридична наука. – 2013. – №6. – С. 53-58.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України / Офіційний інтернет-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

6. Москаленко С. Доцільність та перспективи створення в Україні суду присяжних. Юридичний журнал. 2007. № 7. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2743>.

7. Андрусенко С. В. Проблемні питання створення та функціонування суду присяжних в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 289–296.

ПРОКОПЧУК Анна,

здобувачка вищої освіти,

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Питання споживчого кредитування залишається актуальним у сучасному світі з огляду на безперервний попит на фінансову підтримку для покупки товарів та послуг. Це стосується не лише особистих потреб, а й розвитку бізнесу та підтримки економічного зростання. Підвищення конкуренції серед банків, зміна в економіці та соціальній сфері також підтверджують актуальність цього питання, оскільки вимагають постійного оновлення та адаптації кредитних послуг до потреб споживачів. Не можна забувати і про ризики, пов'язані з високим рівнем боргового навантаження та здатністю клієнтів виконувати кредитні зобов'язання в умовах фінансової кризи. Тому існує необхідність постійного оновлення та адаптації законодавства щодо кредитних послуг та до потреб споживачів.

Дослідження проблем у відносинах споживчого кредитування потрібно почати з аналізу законодавчої бази, яка регулює відносини у сфері кредитування в Україні. Загальними законодавчими актами у цій сфері на сьогодні є Закони України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», який втратить чинність з 01.01.2024 р., «Про споживче кредитування» та «Про захист прав споживачів», який з 01.01.2024 також повинен був втратити свою чинність, але у зв'язку із воєнним станом, продовжує діяти у старій редакції. Норми даних законодавчих актів покликані, в тому числі, і на врегулювання ринків фінансових послуг, а саме, встановлення вимог до реклами, наголошенні на правах клієнта щодо отримання достовірної інформації та декларуванні захисту інтересів споживачів фінансових послуг.

Але аналіз норм даних законодавчих актів вказує на певні недоліки правового регулювання у сфері споживчого кредитування.

Досить часто ми є свідками розповсюдження реклами, яка більше заманює споживача ніж висвітлює реальні умови договору. Хоча в законі чітко зазначено, що реклама споживчого кредиту має містити реальну річну процентну ставку, максимальну суму на яку може бути виданий кредит, максимальний строк на який видається кредит тощо. Проблема виявляється в тому, що дані вимоги не поширюються на кредити, які видаються терміном до одного місяця та на суму, що не перевищує однієї мінімальної заробітної плати. [4, ст.3] Це стосується так званих мікрокредитів, які також використовуються для задоволення потреб споживачів.

Проблемою також є погана юридична обізнаність населення. Люди іноді неуважно читають паспорт споживчого кредиту, або ж цілком не знають, що означають певні умови цього документу. Вирішенням цієї проблеми була б просвітницька робота з населенням. Цією просвітницькою роботою в першу чергу мають займатись банки, які надають споживчі кредити. Часто споживачі просто позбавленні можливості ознайомитись з договором (особливо це стосується кредитних договорів, які укладаються онлайн). Зазвичай вже після оформлення договору споживач звертає увагу на інформацію, яка передбачає умови погашення заборгованості та відповідальність при неналежному виконанні своїх зобов'язань [1, с.1].

Якщо звернутись до законодавства ЄС, то Директива 2008/48/ЄС загалом містить багато положень, які відображаються і в Законі України «Про споживче кредитування». Але необхідно відмітити, що в країнах ЄС присутній інститут спеціалізованого фінансового омбудсмена. Його функція полягає у досудовому врегулюванні спору, який виникає між продавцем (надавачем послуги або кредитором) та споживачем. В повноваження даного органу входить притягнення до відповідальності винних у порушенні прав споживачів. Також він розглядає скарги споживачів щодо порушення їх прав. Це відбувається у строк не більше 60 діб. В Україні єдиним органом, який захищає

права споживачів, є Держпродспоживслужба. Але, на жаль, до повноважень даного органу входить лише здійснення нагляду та контролю за дотриманням законодавства у сфері захисту прав споживачів. Було б досить корисним, надати даному органу повноваження щодо притягнення до відповідальності винних у порушенні прав споживачів, в тому числі, і у сфері надання споживчого кредитування [2, с. 1].

Ще важливою і актуальною проблемою є реформування законодавчої бази. Цього ніколи не буде достатньо дивлячись як стрімко розвиваються технології, та як часто споживачі використовують кредитний договір [3, с. 130].

Відповідно до національного законодавства усі персональні дані одержані правовим шляхом від осіб, що укладають споживчий кредит мають використовуватись лише задля оцінки платоспроможності споживача. Банки не мають права розповсюджувати дану інформацію. Але у більшості країн світу кредитори регулярно обмінюються інформацією про платоспроможність позичальників за допомогою кредитних бюро. Це дозволяє кредиторам ефективно визначати умови та вартість позики, мінімізуючи ризик непередбачених проблем. Для самих позичальників кредитне бюро функціонує як дисциплінарний механізм, який підсилює мотивацію вчасно повертати кредит та зменшує ймовірність неналежної поведінки. Вважаємо, впровадження такої процедури на території нашої держави було б корисним для всіх суб'єктів даних правовідносин.

У рамках нашого питання ми також маємо розглянути колекторство. По-перше, кредитор не має права залучати колекторську компанію до врегулювання простроченої заборгованості, якщо умовами договору про споживчий кредит не передбачено таке право кредитодавця [4]. По-друге, частіше за все колекторами використовуються засоби психологічного тиску на споживача, в основному погрози та вимагання. Згідно чинного законодавства це є неприпустимим. І це також важлива проблема у відносинах споживчого кредитування в Україні [5, с. 22].

Отже, основними проблемами у відносинах споживчого кредитування на даний момент є неналежна юридична обізнаність населення, недосконала під реалії сьогодення законодавча база та колекторство. Вважаємо, що колекторство, як явище, взагалі потрібно поступово викоринювати в свідомому громадянському суспільстві. Вирішенню проблеми щодо юридичної обізнаності населення посприє впровадження різноманітних тренінгів з майбутніми споживачами в освітніх закладах, проведення роботи з клієнтами безпосередньо банками і висвітлення усіх вимог кредитного договору в доступній формі. Удосконалення законодавства у врегулюванні відносин надання короткострокових кредитів та мікрокредитів, бо саме у цих питаннях є найбільше порушень прав споживачів. Також, дієвим було б запровадити інститут спеціалізованого фінансового омбудсмена, оскільки в цьому впровадженні є багато позитивних моментів, про які зазначено вище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Віталій Котець, Тетяна Подоляка, Захист прав споживачів кредитних послуг, 2020. URL: <https://legalclinics.in.ua/zahyst-prav-spozhyvachiv-kredytnyh-poslug/> (дата звернення 01.12.2023).
2. В Україні запроваджують посаду фінансового омбудсмена, 2018. URL: <https://ekonomika.ko.net.ua/?p=12707> (дата звернення 01.12.2023).
3. Дугіна І.В., Основні проблеми споживчого кредитування. *Наукові записки. Серія "Економіка". Випуск 10.* с. 129-134. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/145234214.pdf> (дата звернення 01.12.2023).
4. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення 01.12.2023)
5. Кириченко С.О., Свистун І.І. Колекторство в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку національної економіки*, 2018. с. 22-28.

РОМАНЮК Андрій,
курсант,
Житомирський військовий
університет
м. Житомир, Україна

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОБОРОНУ ЗЕМСЬКУ В СТАТУТІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1529 р.

Статут Великого князівства Литовського 1529 р. діяв на інкорпорованих до нього українських землях. Розділ зазначеного статуту 1529 року «Про оборону земську» був створеним на випадок війни і був значним кроком у розвитку військового права та досить справедливим щодо населення країни. Він мав чіткі і неухильні правила мобілізації та військової справи де кожен повнолітній (князь, пан, дворянин, вдова і сирота, або інша людина, яка мала земський маєток) за необхідності був зобов'язаний нести військову службу і споряджати на неї стільки людей, скільки буде потрібно. Зараз, ми можемо спостерігати за відбором людей у війська згідно сучасних мобілізаційних норм, які в свою чергу, і тоді і сьогодні встановлює керуючий державний орган.

У 1529 рік: за земською постановою згідно з кількістю людей "як отчичів, так і похожих із маєтку як спадкового, так і вислуженого, і купленого, за винятком заставленого маєтку згідно з постановою, яку на той час буде ухвалено" [1, с. 217]. Тобто усі мешканці маєтку, спадкоємці включно, крім заставленого маєтку, мали нести військову службу згідно з постановою яку ухвалить влада, бо на той момент історії розвитку держав, ще не було призову у війська за паспортною системою, а військове зобов'язання, переважно, визначалася за особистою власністю (земельними уділами) тієї, чи іншої особи.

Також той у кого під заставою був маєток, мав споряджати з нього людей призначених владою: воїна оснащували добрим конем, ціна якого мала бути не

менше за чотирьох коп грошей, бронєю (панцирем, забралом, щитом і засобами захисту).

Розділ статуту "Про оборону земську" складається з 14 пунктів де є повний опис норм несення служби і мобілізації на той час.

У першому пункті йдеться про набір на службу – огляд, який мали проводити винятково під повітовою хоругвою того повіту, у якому він мешкав, крім особливого гетьманського наказу. Зараз під час воєнного стану ми також спостерігаємо подібний відбір, але вже у спеціалізованих пунктах відбору.

Тодішні бояри та міщани, які не мали у своєму маєтку стільки людей, скільки буде вказано мали самі їхати і нести військову службу відповідно до вартості свого маєтку, а у кого не було людей взагалі – той мав їхати як міг, або згідно з приписом у господарській грамоті у випадку невідкладної, термінової необхідності і прибути у вказане місце у вказаний термін який був у його листі і пройти огляд особисто, або записатися у гетьмана або його нащадків на той день, коли вони узгодять. Нині так само існує чіткий термін прибуття і проведення огляду на придатність.

У ті часи, у разі, якщо родина мала декількох синів призовного віку – один з них (найбільш придатний до служби) мав нести військову службу впродовж десяти років, а по закінченню терміну мав нести службу відповідно до максимальних його можливостей - тобто доки фізично зможе [2].

На даний час, ще з давнини чимало змінилося і тепер оптимальний термін призову 20 років, а на початку лютого 2023 року призов взагалі було скасовано до кінця дії воєнного стану.

Також у 1529 році влада постановляла, щоб усі міщани і піддані у разі нападу на князівство несли військову службу і споряджали людей. Відповідно у сучасних подіях за воєнного стану в Україні ми знову бачимо певні подібності та паралелі, пов'язані з обов'язковістю несення служби певними категоріями громадян України під час дії воєнного стану.

Якщо комусь на службі не вистачало стацій (ресурсів, зібраних з податків), мав взяти потрібний припас для себе і коней та заплатити за нього у відповідності до постанови.

У разі, якщо хтось з тих, хто був призваний на службу не з'являвся, або приїхав в строк, але не записався, або записавшись не дочекався огляду, чи пройшовши огляд без дозволу гетьмана поїхав геть – маєток тієї особи переходив під владу гетьмана так само, як би він не ніс служби взагалі. А хто всупереч закону ще й узяв би гроші (будучи землевласником) то він теж маєток втрачав, якщо землевласником не був – то гідність втрачав, як дезертир.

Але якщо хтось не був спроможний служити, і не мав сина гідного на це – син того мав служити при дворі господарському, або мав їхати від батька до гетьмана і заявити про це. Та коли людина була не спроможна їхати – мала направити хорунжого і двох зем'ян, і ті мали підтвердити хворобу тієї людини. Та якщо свідок збрехав – він втрачав свій маєток.

Або якщо був гідний син, батько мав відправити його до гетьмана і сам, особисто показати його гетьману, а гетьман оглянувши затвердити на службу сина. Син мав служити замість батька, але це за умови, що син буде придатніший за батька, інакше все одно батько мав їхати сам.

Також не забували і про духовних осіб, які взяли під заставу маєток. Вони мали нести господарську службу, а саме – їхати працювати на державні господарську і земську служби. А у випадку, якщо духовна особа мала родовий маєток – тоді він мав споряджати інших осіб на службу земську, а доцільність служби самих духовних осіб мав вирішувати сам гетьман[1, с. 218].

У разі невчасного прибуття на службу без поважних причин, гетьмани не мали би брати таких осіб на службу і останні мали бути покараними, щоб у подальшому старанніше служили. Також якщо воїн самовільно залишив службу до розпуску війська – він втрачав маєток, так, наче й не служив взагалі.

До смертної кари також засуджувався воїн, який був недбалим на сторожі та не помітив ворога чи покинув місце сторожі раніше зміни чи просто покинув без дозволу, а спосіб виконання кари влада залишала на власний розсуд. Також

до смертної кари могли бути засуджені ті, хто прибував з запізненням у замок у разі облоги, де ворожі сили заподіяли замку та майну шкоди. Але якщо все обійшлося без найбільш негативних для замку наслідків – винуватець втрачав своє майно.

Наразі у сучасності в Статуті ЗСУ, а саме в розділі: "Загальні положення" – є дві узагальнюючі статі: 26 і 27, які зберегли актуальність ще з того часу, хоч покарання дещо змінилися, а саме в якості покарання і санкцій передбачено позбавлення волі на певний термін, грошові стягнення та інші чисельні покарання, які не позбавляють життя військовослужбовцю. Нині військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення та провини несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно із законом. Військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення за вчинене правопорушення, не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності за ці правопорушення. За вчинення кримінального правопорушення військовослужбовці притягаються до кримінальної відповідальності на загальних засадах [3].

У Статуті 1529 р. гетьман міг пожаліти порушників. У разі невдачі через них всі збитки стягувались з самого гетьмана. У таких людей гетьманові заборонялося брати будь-які дари.

Якщо хорунжий залишив зобов'язаного на службу зем'янина вдома - той втрачав маєток та посаду. У разі пограбування воїном маєтків, він мав сплатити за це стільки разів, скільки вчинив дане порушення.

При переписі війська гетьман не мав права брати більше, ніж по півгроша з коня та при розпуску війська – не брати нічого, і не мав давати здирницького (більше ніж вказано) наказу особистому писареві. Інакше гетьман мав повернути кожному воїну у якого взяв гроші злочинно вдвічі більше [2].

Таким чином, згідно з першим Литовським статутом 1529 року військова служба мала чіткі правила мобілізації (наприклад: мобілізаційний резерв, спорядження, огляд) , так і несення служби. Кожен, хто підпадав під норми

мобілізації мав служити не менше 10 років і потім скільки зможе. Це забезпечувало тодішній армії стабільність та надійність, а владі – впевненість у військовій підтримці у разі нападу на їхні території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.

2. Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 Гурбик А.О. [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Statuty_V

3. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: постановка проблеми. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2016. №2 (13). С. 180-187.

4. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних сил України». [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.

РУДНИЦЬКА Ольга,

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми дослідження. Військова агресія російської федерації, яка триває вже майже 10 років поставила перед нашою державою виклики, які потребують першочергового вирішення. Введення в Україні правового режиму воєнного стану внаслідок повномаштабного вторгнення країни-агресора 24 лютого 2022 року, захоплення ворогом українських територій, ведення на значній частині території нашої суверенної держави бойових дій призвело до міграційних процесів як у середині країни, так і за кордон. Частина працездатного населення втратила свої робочі місця, інша частина була мобілізована або стала добровольцями і перебувають у Збройних Силах України. Крім того, процес мобілізації триває, що також впливає на ринок праці. Такі тенденції негативно впливають на стан реалізації права на працю в Україні в умовах сьогодення. Тому, актуальним є дослідження питання реалізації права громадян України на працю в умовах російсько-української війни.

Метою даної публікації є визначення особливостей реалізації права на працю в умовах запровадження в Україні правового режиму воєнного стану.

За оцінками International Organization for Migration (Міжнародна організація з міграції) станом на 23 вересня 2023 року внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО) вважаються приблизно 3, 674 млн. осіб. Всього осіб, що повернулися із-за кордону та ВПО – 4, 573 млн. [1].

Увівши правовий режим воєнного стану на території України [2, 3, 4] органи публічної влади зіштовхнулися з катастрофічною ситуацією у різних сферах, зокрема, трудової міграції. Проблеми на ринку праці поставили питання про невідкладне врегулювання трудових відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану. Це зумовило не тільки прийняття нових та/або внесення змін до чинних нормативно-правових актів, але й відновлення та забезпечення нормального функціонування роботодавців, особливо на деокупованих територіях, вжиття контрольних заходів за дотриманням трудового законодавства, забезпечення обліку безробітних осіб з числа ВПО та їх можливого працевлаштування тощо.

З початку запровадження правового режиму воєнного стану в нашій державі було прийнято низку законодавчих актів, якими врегульовано особливості реалізації права на працю в умовах війни. Зокрема, було прийнято Закони України: від 15 березня 2022 року «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [5], від 12 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників» [6], від 01 липня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [7] та від 19 липня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» [8].

Введення бойових дій на частині території нашої держави, окупація українських територій, знищення чи пошкодження майна суб'єктів господарювання, банкрутство останніх, блокування українського кордону з Європейським Союзом, що сповільнює товарообмін тощо, все це призводить до неспроможності роботодавців забезпечити належні умови праці працівниками, скорочення їх чисельності або штату, збільшення безробіття.

У зв'язку із вищенаведеним соціальна політика в Україні має бути направлена на посилення соціальної захищеності осіб, які втратили роботу

внаслідок російсько-української війни. Одним із таких кроків стало встановлення додаткових гарантій у сфері зайнятості, а також загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в особливий період [9] (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» 21 квітня 2022 року) [10]. Зокрема, спростився порядок призначення допомоги по безробіттю (призначається з першого дня надання статусу безробітного), одноразова допомога по безробіттю для організації підприємницької діяльності замінена одноразовою фінансовою допомогою для організації підприємницької діяльності тощо. Реалізується політика щодо широких можливостей застосування державних реєстрів для забезпечення призначення допомоги по безробіттю особам, які не мають документів щодо страхового стажу, заробітної плати тощо та які відносяться до категорії ВПО або є особами, які перебувають на ТОТ або на території, на якій ведуться бойові дії.

Необхідно звернути увагу нову підставу припинення виплат допомоги по безробіттю як перебування безробітного за кордоном понад 30 календарних днів.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що важливою функцією держави на деокупованих територіях є здійснення соціальної політики, зокрема, у сфері зайнятості. Невідкладними кроками щодо здійснення організації трудових відносин у цих регіонах є розробка ефективних механізмів забезпечення трудових прав, свобод та інтересів суб'єктів цих відносин (як працівників, так і роботодавців), посилення їх захисту. Важливим інструментом для покращення організації є розширення договірного методу правового регулювання праці, застосування різних форм праці тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції (МОМ)
<https://dtm.iom.int/reports/ukraina-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-14-operativniy-zvit-demografichna-statistika>
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/conv#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників: Закон України від 12 травня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01 липня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» від 19 липня 2022 року. URL: .
9. Гришина Ю.М., Чанишева Г.І. Основні тенденції розвитку трудового права в умовах воєнного стану / Ю. Гришина, Г. Чанишева. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. № 71 (2022). С. 376-381. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263505>

10. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 21 квітня 2022 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-IX#Text>

САЛІХОВ Олексій,

аспірант кафедри

публічно-правових дисциплін

Вінницького державного

педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського,

м. Вінниця, Україна

МЕДІАЦІЯ ДЛЯ ПОТРЕБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Вимога суспільства до ефективної діяльності органів місцевого самоврядування є виправданою, оскільки вони є найближчою до людей владою. Подальший прогрес її розвитку, сталість децентралізації залежать від багатьох чинників, одним із яких є уміння комунікації органів місцевого самоврядування із жителями громади, запобігати виникненню конфліктів і перетворювати їх на можливості. На нашу думку, одним із інструментів покращення їх діяльності, надання ними якісних адміністративних і соціальних послуг, створення сприятливого організаційного та психологічного клімату в колективах є медіація [1, с. 478].

Для ефективного вирішення конфліктів (спорів) рекомендуємо використовувати Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування [2]. Під час застосування медіації необхідно створити умови для того, щоб у сторін конфлікту сформувалася довіра як до медіації, так і до медіатора. Процедуру медіації доречно впроваджувати в

органах місцевого самоврядування, коли є необхідність у сторонній професійній допомозі для обговорення виходу з конфлікту. Медіація дасть можливість сторонам вирішити спір конфіденційно, що забезпечить уникнення іміджевих втрат, збереження відносин. У результаті сторони конфлікту самостійно приймуть рішення виходу із протистояння, впливатимуть на нього, безпосередньо братимуть участь у його реалізації, здійснюватимуть контроль за процесом медіації та за її результатом. Адже в процедурі медіації ключовими особами є саме сторони конфлікту.

Медіація може застосовуватися для попередження та врегулювання конфліктів (спорів), які виникають між працівниками органів місцевого самоврядування при виконанні ними посадових обов'язків, а також під час врегулювання адміністративно-правових спорів, у яких стороною є суб'єкт владних повноважень.

Органи місцевого самоврядування, їх посадові особи є суб'єктами владних повноважень, тому спори, які виникають між ними та громадянами вирішуються в порядку адміністративного судочинства.

Попри сумніви щодо можливості застосування медіації під час вирішення спорів, у яких однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень, європейський досвід свідчить про результативність і спроможність застосування медіації в адміністративному судочинстві. Найчастіше дискусії пов'язуються із проблемою меж дискреційних повноважень суб'єкта владних повноважень. Зауважимо, що Закон України «Про медіацію» поширюється і на відносини, в яких є суб'єкт владних повноважень. Варто погодитися, що «широке використання альтернативних способів врегулювання адміністративних спорів дасть змогу підійти до розв'язання цих проблем і наблизить адміністративні органи до громадськості» [3]. Саме Рекомендація (2001) 9 Комітету міністрів Ради Європи щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами та сторонами-приватними особами і сприяла поширенню на європейському просторі медіації для врегулювання адміністративно-правових спорів.

Медіація може застосовуватися до спорів щодо передачі об'єктів комунальної власності, встановлення комунальних тарифів, надання земельних ділянок органами місцевого самоврядування у власність або у оренду, проходження та звільнення зі служби в органах місцевого самоврядування, захисту права на інформацію, отримання дозвільних документів для здійснення підприємницької діяльності та ін.

Застосування медіації при вирішенні адміністративно-правових спорів надає переваги їх сторонам. Адже цей інструмент дає можливість «здійснити економію фінансових ресурсів, часу, зберегти репутацію, більшою мірою залучити сторони у процес вирішення конфліктної ситуації, задовольнити потреби та інтереси обох сторін» [1, с. 481].

Отже, медіація застосовується для вирішення міжособистісних конфліктів, що виникають між працівниками органів місцевого самоврядування, а також для врегулювання адміністративно-правових спорів, в яких стороною є ці органи, їх посадові особи як суб'єкти владних повноважень. За допомогою медіації можна врегульовувати спори щодо встановлення тарифів, передачі об'єктів комунальної власності, надання земельних ділянок органами місцевого самоврядування у власність або у оренду, проходження та звільнення зі служби в органах місцевого самоврядування, захисту права на інформацію, отримання дозвільних документів для здійснення підприємницької діяльності та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельничук О.Ф., Саліхов О.О. Впровадження медіації для потреб органів публічної влади. Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право». 2023. №9 (15). С. 476-486.

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 20 червня 2022 № 47-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0047859-22#Text>

3. Рекомендація Rec (2001) 9 державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами від 5 вересня 2001 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf

СВИСТУН Анастасія,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ В УКРАЇНІ

Україна, як і більшість країн світу, використовує судовий прецедент у правозастосовній практиці. Це значущий елемент правової системи, оскільки забезпечує одноманітність судової практики. Судовий прецедент є рішенням суду у конкретному судовому провадженні, яке, за умов визначених законодавством є обов'язковим для суду тієї самої або нижчої інстанції при вирішенні аналогічних справ [2, с. 51]. При розгляді справи суддя повинен обов'язково врахувати обставини справи, у зв'язку з якими прийняте попереднє рішення. Дотримання такого рішення має на меті досягнення високого рівня одноманітності судової практики.

Серед основних рис судового прецеденту слід визначити такі риси як:

1) **Обов'язковість.** Тобто суд, розглядаючи аналогічну справу, повинен дотримуватися рішення суду, яке стало обов'язковим прецедентом.

2) **Формальна визначеність.** Дана риса судового прецеденту визначається чіткістю та однозначністю виражених у законах, указах, постановах тощо.

3) Обґрунтованість. У судовому рішенні повинні бути викладені фактичні обставини справи, правові норми, які застосовані судом, та мотиви, з яких суд дійшов до такого рішення.

4) Стабільність. Судове рішення, яке стало обов'язковим прецедентом, не може бути змінено без прийняття нового закону або рішення вищого суду. Громадяни можуть бути впевнені в тому, що право, яке було застосовано до них у суді, не буде змінено в майбутньому. Особливістю судового прецеденту як джерела права є підстава подолання правової невизначеності. Підставу вирішення такої правової невизначеності у юридичній літературі іменують як «ratio decidendi», що у перекладі означає сутність рішення [1, с. 186]. Ratio decidendi є аргументацією судді щодо рішення у справі та включає принципи, які застосовуються для вирішення конкретних обставин справи.

У країнах англо-американської правової системи судовий прецедент взаємопов'язаний із нормативними актами, у разі наявності прогалин їх усуває і є важливим джерелом права. Однак, в Україні, де правова система тяжіє до романо-германської правової сім'ї, судовий прецедент є відносно новим джерелом права. Це пов'язано з тим, що в романо-германській правовій системі головним джерелом права є законодавство, а не судові рішення [6, с. 323].

Щоб зрозуміти, як працює судовий прецедент в Україні, потрібно зрозуміти ієрархію судової системи. Судова система складається з Верховного Суду, апеляційних судів та судів першої інстанції (районні, районні у місті, міські та міськрайонні суди). Верховний Суд має вище повноваження щодо застосування закону. Його рішення мають величезне значення для встановлення обов'язкових прецедентів. Коли Верховний Суд виносить рішення з певного правового питання, суди нижчих інстанцій зобов'язані дотримуватися його в наступних подібних справах.

Рішення судів нижчих інстанцій також можуть сприяти розвитку судового прецеденту. Хоча рішення судів нижчої інстанції не є обов'язковими для судів вищих інстанцій, вони можуть бути орієнтиром для подальших рішень у подібних справах.

Принцип *stare decisis* (лат. «стояти на рішенні») означає, що суди повинні дотримуватися попередніх рішень у подібних справах [1, с. 186]. Цей принцип є основою системи прецедентного права, в більшості країн, включаючи США та Велику Британію, зокрема в Україні.

В Україні принцип *stare decisis* не закріплений у законодавстві, тому, згідно з Конституцією України, суди повинні дотримуватися законодавства та рішень Верховного Суду, які є обов'язковими для всіх інших судів. Однак цей принцип широко визнається і застосовується судами.

Також суди орієнтуються на Збірники постанов Пленуму Верховного Суду для формування своєї практики та забезпечення єдності правопорядку. Вони містять рішення та рекомендації щодо застосування законодавства в конкретних справах, які розглядалися судами. Ці установи можуть бути використані як джерело судового прецеденту.

Наприклад, у преамбулі Постанови Пленуму ВСУ від 30 березня 2007 року № 3 визначено, що вона прийнята з метою забезпечення однакового та правильного застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав [5].

Застосування судового прецеденту забезпечує стабільність та єдність рішень судів, а також допомагає у вирішенні складних та неоднозначних справ. Один з головних аспектів полягає у тому, щоб використання судового прецеденту було узагальненим та систематизованим. Це забезпечить доступність та зрозумілість для всіх зацікавлених сторін, а також дозволить швидко знайти потрібний прецедент у необхідному випадку.

Використання судового прецеденту повинно бути обмежене до справ, які мають значення для розвитку права та захисту прав та інтересів громадян та бізнесу. Це дозволить забезпечити ефективне використання прецеденту та уникнути зайвих розбіжностей у судовій практиці.

Наприклад, в Україні використання судового прецеденту є особливо важливим у справах, що стосуються прав людини та захисту їхніх інтересів.

Також використання судового прецеденту є важливим у справах, що стосуються бізнесу та економіки.

У світовій практиці судовими прецедентами визнаються рішення національних судових органів, як загальної, так і конституційної юрисдикції, а також міжнародних судових органів [3, с. 29].

Положення Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод (стаття 46) та Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (ст.ст. 17, 19), визначають, що суди (які є судовими органами відповідної держави) застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [3, с. 29-30]. Україна як сторона Конвенції на офіційному рівні визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини як джерело права. Це означає, що українські суди повинні враховувати рішення ЄСПЛ при розгляді справ, які стосуються прав людини.

Отже, судовий прецедент є важливим джерелом права в багатьох країнах світу. В Україні судовий прецедент також має певне значення в правозастосовній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна теорія держави та права. Підручник / За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина – Харків: Право, 2009. – 584 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf

2. Музичук Е. О. Судовий прецедент як джерело права в Україні. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності*. Харків, 2018. С. 51-52. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2018/pdf/45.pdf

3. Іванюра І. С. Судовий прецедент як джерело права в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №1 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32367/1/%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%99%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%A6%D0%95%D0%94%D0%95%D0%9D%D0%A2%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%94%D0%96%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9B%D0%9E%20%D0%9F%D0%>

A0%D0%90%D0%92%D0%90%20%D0%92%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%86.pdf

4. Постанови Пленуму Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanovi_plenumu/

5. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 30.03.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text>

6. Д. В. Давиденко Практика Європейського Суду як джерело українського права. Харків, URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11333/1/Davudenko__323-329.pdf

СЕЙКО Лілія,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Адміністративний процес - це система правових та організаційних заходів, спрямованих на вирішення адміністративних справ, розгляд скарг громадян, врегулювання спорів та захист прав та інтересів громадян у їх взаємодії з адміністративними органами. Процес спрямований на забезпечення законності та неупередженості в адміністративних відносинах між державою та громадянами [1].

Адміністративний процес включає різні процедури та стадії, пов'язані з розглядом справ, прийняттям рішень та вирішенням питань оскарження.

Процес є правовим механізмом гарантування прав і свобод громадян та забезпечення діяльності адміністративних органів відповідно до закону [2].

Адміністративний процес має певні періоди та стадії розвитку, які відображають історичну еволюцію. До основних періодів та етапів розвитку адміністративного процесу можна віднести [3]:

1. Доісторичний період: у цей період адміністративних процесів як самостійних інститутів не існувало. Не існувало чітких процедур та правових норм, а взаємодія між органами публічної влади та громадянами регулювалася стихійно.

2. Період становлення: у цей період з'являються перші елементи адміністративного процесу, але вони ще не мають чіткого визначення. Важливою особливістю є зростання ролі держави в суспільстві та необхідність регулювання адміністративних відносин.

3. Формування системи: на цьому етапі формується система адміністративних процесів, встановлюються правила та процедури вирішення адміністративних справ. Нормативно-правова база стає більш розвиненою.

4. Сучасний період: адміністративний процес характеризується чіткими правилами і процедурами, більш широким використанням інформаційних технологій та акцентом на правах і свободах громадян. Вони є важливим інструментом забезпечення верховенства права та гарантування доступу до справедливих адміністративних процедур.

Усі ці періоди та етапи ілюструють еволюцію адміністративних процедур протягом історії та важливість їх регулювання для гарантування прав та інтересів громадян у їх взаємодії з органами державної влади. Перш за все, адміністративний процес може здійснюватися лише уповноваженими суб'єктами.

Законодавець чітко визначає повноваження державних органів, їх посадових осіб, судових органів та деяких інших органів одноосібно вирішувати конкретні справи в ході адміністративно-процедурної діяльності [4].

Законодавець чітко визначає, що державні органи, їхні посадові особи, судові органи та деякі інші органи мають повноваження вирішувати певні справи одноосібно в ході своєї адміністративно-процесуальної діяльності. Наприклад, якщо особа вчиняє адміністративне правопорушення, то процедура притягнення її до адміністративної відповідальності чітко визначена відповідними статтями Кодексу України [5] про адміністративні правопорушення.

Порядок в адміністративному провадженні зумовлений наявністю чіткої системи поведінки щодо здійснення роботи відповідно до вимог закону. Очевидно, що без дій з відбору та аналізу положень і правових норм, без з'ясування їх змісту неможливо вирішити завдання процесу та досягти його мети. Процес розгляду конкретної адміністративної справи немислимий без проміжного та остаточного встановлення певних фактів, які слугують своєрідною сходинкою на шляху до встановлення правового результату. Такі факти набувають юридичного значення лише після їх закріплення у відповідних процесуальних документах [6].

Свого часу С.С. Студенікін [7] зазначав, що адміністративні процеси - це певні правила здійснення адміністративно-управлінської діяльності. А.Є. Рунев [8] також пов'язує адміністративні процеси з діяльністю адміністративних органів. Протягом багатьох років дискусія щодо поняття адміністративного процесу точилася переважно між представниками двох галузей: науковцями з державного управління та теоретиками, такими як О. М. Якуба, Г. І. Петров, А. П. Коренєв, В. Д. Сорокін, Д. Н. Бахлав, В. І. Новосьолов, В. М. Манохін, В.М. Горшеньов, Р. С. Павловський [9] та інші вчені-теоретики адміністративного права, які трактують Адміністративний процес в широкому сенсі. Інша група науковців трактує адміністративну процедуру у вузькому розумінні. Тобто вони пов'язують адміністративну процедуру лише з розглядом адміністративних справ (Н. Г. Саліщева, В. С. Тадевосян, А. П. Ключниченко, А. Т. Комзюк, М. І. Піскотін, А. В. Самойленко та інші) [10].

Існує два підходи до визначення поняття «адміністративний процес». Адміністративний процес є правовим явищем, яке характеризується виникненням у процесі її здійснення адміністративно-процедурних відносин, тобто самостійних видів адміністративно-правових відносин. Оскільки Адміністративний процес гарантують застосування норм матеріального права в різних сферах, правова природа адміністративних процедур проявляється насамперед у їх соціальній спрямованості. Кожна юридична процедура (адміністративне, кримінальне, цивільне судочинство) - це встановлений законом порядок послідовного здійснення дій та заходів, що забезпечують застосування норм матеріального права.

Отже, адміністративний процес відображає діяльність державної влади, але за певних умов у цьому процесі можуть брати участь й інші суб'єкти права, такі як громадяни, громадянське суспільство та неурядові організації. Стаття 4 Кодексу адміністративного судочинства України зазначає [11], що судовий процес – правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства, але таке визначення не виключає значення адміністративного процесу в інших сферах суспільного життя, зокрема, управління, організації певних видів діяльності, системи дозволів і заборон тощо. З огляду на те, що адміністративний процес розуміються як діяльність суб'єктів адміністративних процедур, виникає питання, яким чином правовідносини, що виникають, наприклад, у виборчій сфері, бюджетній, законодавчій, адміністративній та регуляторній діяльності, впливають на інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авер'янов В.Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права Часопис Київського університету права. 2009. № 3. С. 8 – 14.
2. Салманова О.Ю. Адміністративний процес : навч. посіб. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2022. 412 с

3. Галуцько В.В. Адміністративне право України: навчальний посібник : у 2 т. Т. 1: Загальне адміністративне право. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. 320 с.

4. Д.В. Голобородько. Адміністративний процес (збірник презентаційних слайдів): Навчальний наочний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 314 с.

5. Джафарова М.В. Суб'єкт владних повноважень: теоретичні та прикладні проблеми визначення. Науковий вісник Херсонського державного університету 2017 випуск 1. Том 2. С. 30

6. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2019. 108 с.

7. Логінова Н.І. Впровадження електронного правосуддя в систему судочинства. Актуальні проблеми держави і права. 2014. С. 429–435.

8. Чудик Н. Правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві. ISSN 2524-0129. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2. 2016 р. – с. 79-80 (77-82 с.)

9. Ківалов С. В. Адміністративний процес (загальна частина): навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання).Одеса, 2019. 224 с.

10. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

11. Битяк Ю.П. Адміністративне право: підручник. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2010. 624 с.

СЕМЕНЮК-ПРИБАТЕНЬ Анна,

кандидат юридичних наук,

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПРАВО НА СТРАЙК В УКРАЇНСЬКОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Актуальність даної теми полягає у тому, що час від часу відбуваються страйки як глобального, так і державного масштабу. Страйк, як форма колективної протестної дії, є одним із ключових інструментів для захисту прав, покращення умов життя та боротьби за соціальну справедливість. Безперечно, той факт, що на території нашої держави періодично спалахують страйки, є тривожним сигналом як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики України. При цьому, як і раніше, ефективним засобом вирішення колективних проблем залишається страйк трудових спорів, незважаючи на їх складну процедуру організація та реалізація.

В Україні вирішували питання права на страйк В. Буряк, який вважав право на страйк одним із основних суб'єктивних колективних прав трудящих,

В. Слома, який досліджував право на страйк та його реалізацію в нашій країні, Н. Швець, яка має значний досвід і спеціалізується на вивченні цього права не тільки в Україні, а також з огляду на попередній міжнародний досвід та К. Німак та інші.

В реаліях сьогодення через порушення законодавства про працю, політика економії за рахунок трудящих осіб, погіршення умов праці, заморожування заробітної плати, зниження соціальних гарантій тощо працівники змушені частіше використовувати для захисту своїх законних прав та інтересів, право на страйк.

Перш за все, право на страйк гарантує працівникам можливість впливати на умови праці шляхом масової мобілізації та припинення праці, працівники вказують на проблеми, з якими вони зіткнулися, і вимагають вирішення своїх вимог. Вивчення права на страйк допомагає розкрити механізми і процедури, пов'язані з організацією страйку, його легітимністю та умовами, за яких він може бути проведений. Це сприяє забезпеченню більшої рівноваги між роботодавцями та працівниками та покращує умови праці в цілому.

Право на страйк також є важливим елементом соціальної справедливості. У сучасному світі ми стикаємося зі значними соціально-економічними нерівностями, дискримінацією і недостатньою охороною трудових прав. Страйк дозволяє працівникам виступити одним фронтом проти цих проблем і вимагати рівних можливостей, справедливої оплати праці та інших справедливих умов. Вивчення права на страйк сприяє розумінню сутності соціальної справедливості та засобів її досягнення через колективну дію працівників.

Метою вивчення є осмислення і розуміння юридичних, соціальних та політичних аспектів права працівників на проведення страйку. Головною метою є аналіз принципів, процедур і обмежень, пов'язаних з правом на страйк, з метою забезпечення трудових прав, соціальної справедливості та розвитку демократичного суспільства.

На міжнародному рівні право на страйк закріплене у Загальній декларації прав людини від 1948 р. (ст. 20 право на страйк у контексті права на свободу асоціацій), Міжнародному пакті про політичні, економічні та соціальні права від 1966 р. (п.(d) ч. 1. ст. 8), Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі - Конвенція) від 1950 р. (ст. 11 свобода зібрань та об'єднань). Право на страйк також закріплене в Європейській соціальній хартії від 1996 р. (н. 4 ст. 6 «право працівників і роботодавців на колективні дії у випадках конфліктів інтересів, включаючи право на страйк, з урахуванням зобов'язань, які можуть впливати з раніше укладених колективних договорів»). Окрім того, Європейська соціальна хартія передбачає право кожної

договірної сторони регулювати питання реалізації цього права на національному рівні з урахуванням обмежень, які встановлені законом і необхідні в демократичному суспільстві для захисту прав і свобод інших людей або для захисту державних інтересів, національної безпеки, здоров'я людей чи моралі [1, С. 130].

Що стосується зарубіжного досвіду, то право на страйк мало природний характер і тому існувало і регулювалось ще здавен. У цих країнах право на страйк визнано на законодавчому рівні та має позитив формулювання, але здебільшого воно нечітко сформульоване або йому не присвячена окрема стаття, але наявність такого права передбачається. Наприклад, у Конституції Королівства Іспанія передбачається право підприємців і найманих працівників на трудовий конфлікт; в конституціях Бельгії, Великої Британії, Японії, Швеції це право не закріплено, але логічно існують такі положення, як право на об'єднання, колективні трудові спори та конфлікти, право на об'єднання та право на страйк. Але є також іноземні країни, які не мають права на страйк, закріпленого в їхніх конституціях, і не дозволяють це, зокрема, Ірландія, Данія, Нідерланди, Туркменістан, Австрія. Але, враховуючи історію цих країн, таке право все ж існує, хоча і не врегульоване належним чином.

В Україні це право закріплене насамперед у Конституції України від 1996 р., у статті 44, де зазначено, що кожен, хто працює, має право на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів [3]. У Кодексі законів про працю від 1971 р. лише один раз згадується страйк у контексті рівності трудових прав громадян (ст. 2) [2]. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 1998 р. визначає правові і організаційні засади проведення страйку і спрямований на здійснення взаємодії сторін соціально-трудова відносин у процесі врегулювання конфліктів. Згідно зі статтею 3 цього Закону страйк – це тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту) [7, С.

130]. Заборона страйку можлива лише на підставі закону, закріплено таке у Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», Наказі Національної служби посередництва та примирення «Положення про порядок проведення страйку як крайнього засобу вирішення колективного трудового спору (конфлікту) та примирних процедур під час страйку».

Задля з'ясування та дослідження проблеми насамперед потрібно виділити поняття «страйк» та його основних ознак. Страйк – це тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту); мирна акція протесту задля захисту своїх соціально-економічних прав; це груповий, організований і цілеспрямований вплив на виробничий процес шляхом тимчасової відмови працівника від участі в трудовій діяльності з метою задоволення висунутих ним органам управління вимог; це колективні дії робітників з певними вимогами до роботодавців [4, С. 173]. Інше визначення пропонує Швець Н.М., де страйк – організована акція, всі дії чи бездіяльність страйкарів у перебігу страйку мають бути скоординовані, мають відбуватися у правовому полі, щоб попередити потенційний хаос та масове безладдя. Для цього ініціативна група найманих працівників – підписантів рішення про оголошення страйку має визначитися, хто очолить страйк (одна особа чи орган) [9, С. 31].

На відміну від примирних процедур вирішення колективного трудового спору (конфлікту), страйк – це ультимативна дія працівників, тиск на власника або уповноважений ним орган шляхом припинення роботи з тим, щоб добитися виконання своїх вимог, не врегульованих у примирних процедурах [7, С. 95].

Звичайно ж, що дефініція «страйк» не є вичерпною, тому задля повного з'ясування змісту цього поняття треба визначити головні ознаки, умови та порядок реалізації права на страйк в Україні. К. Німак виділяв такі ознаки страйку: 1) страйк як крайній засіб для задоволення вимог найманих

працівників; 2) виявляється у призупиненні виконання працівниками своїх трудових обов'язків; 3) страйк – колективна дія; 4) страйк – тимчасове припинення роботи; 5) носить добровільний характер; 6) носить організований характер [5, С. 41].

Варто погодитись з Швець Н.М. щодо необхідності дотримання певних умов, при яких можливе проведення страйків: наявність достовірних матеріалів, доказів порушення соціально-економічних прав та інтересів найманих працівників; проведення примирних процедур до початку страйку; з'ясування думки більшості найманих працівників про необхідність оголошення страйку шляхом проведення голосування до його початку щодо доцільності організації; підписання протоколу; своєчасне повідомлення постачальників та інших органів і суб'єктів про рішення провести цю акцію; встановлення факту добровільності підготовки до страйку; відсутність прямої законодавчої заборони на проведення страйку [10, С. 95-96].

Під причинами виникнення страйків слід розуміти конкретні обставини, що зумовлюють появу розбіжностей між сторонами колективного трудового спору, а під умовами реалізації права на страйк – відсутність у законодавстві прямої заборони на проведення страйків, попереднє проведення примирних процедур. Наявність суперечностей між роботодавцем і найманими працівниками ще не дає права останнім страйкувати. Таким чином, право на страйк існує, воно закріплене на конституційному рівні, проте реалізація цього права можлива лише у випадку дотримання певних умов, адже страйк залишається гострим засобом боротьби, крайнім засобом розв'язання неузгоджених розбіжностей. До того ж наслідки страйку не є втішними як для роботодавця (зупинка всього виробництва чи окремих його ділянок спричиняє збитки, подрив ділової репутації підприємства та іміджу керівника, труднощі з наймом нових працівників замість страйкарів тощо), так і для працівників (час страйку не оплачується, стаж не йде, участь у незаконному страйку розцінюється як порушення трудової дисципліни, переслідування організаторів

страйку тощо), а також страйки в підсумку болісно позначаються на економіці нашої держави [8, С. 183].

Умовами організації законного страйку є не лише наявність порушених прав найманих працівників, а й попереднє проведення примирних процедур або ухилення роботодавця від участі в примирних процедурах чи невиконання останнім угоди, досягнутої під час вирішення колективного трудового спору; формування вимог працівників із врученням цих вимог для розгляду роботодавцеві; голосування до початку цієї акції щодо доцільності її організації, а також з'ясування думки більшості найманих працівників про необхідність оголошення страйку; виключення будь-якого примусу до участі або неучасті в страйку з боку найманих працівників; своєчасне повідомлення постачальників та інших органів і суб'єктів про рішення провести страйк; відсутність законодавчої заборони на проведення страйку (в Україні діє близько 30 законів, якими забороняється проведення страйку для окремих категорій працівників) [8, С. 183].

Зазвичай працівники можуть оголосити страйк у таких випадках: 1) коли проведені передбачені законом примирні процедури й вони не привели до вирішення колективного трудового спору; 2) роботодавець ухиляється від участі в примирних процедурах; 3) роботодавець не виконує рішення примирних органів [11, С. 92].

Порядок організації та проведення страйку виглядає наступним чином. По-перше, потрібні законні підстави його проведення, про що йшлося вище. По-друге, страйк на підприємстві очолює орган (особа), який визначається загальними зборами (конференцією) найманих працівників при прийнятті рішення про оголошення страйку. Орган (особа), який очолює страйк, під час страйку діє у межах прав, передбачених законодавством, інформує працівників про хід вирішення колективного трудового спору. Повноваження органу (особи) як керівника страйку припиняються, якщо сторони підписали угоду про врегулювання колективного трудового спору, а також у разі прийняття рішення про відміну або про припинення страйку [6].

Орган (особа), який очолює страйк, зобов'язаний письмово попередити власника або уповноважений ним орган (представника) не пізніше як за 7 днів до початку страйку, а у разі прийняття рішення про страйк на безперервно діючому виробництві - за 15 днів [6].

У разі проведення зборів, мітингів, пікетів за межами підприємства орган (особа), який очолює страйк, повинен повідомити про запланований захід місцевий орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування не пізніше ніж за 3 дні [6].

Тільки за умови дотримання всіх вищевказаних норм, страйк буде законним. У випадку визнання страйку незаконним, працівники, що взяли в ньому участь можуть бути притягнені до дисциплінарної або адміністративної відповідальності згідно із законодавством. Варто сказати, що організація страйку, визнаного судом незаконним, є порушенням трудової дисципліни, за що до працівників можуть бути застосовані заходи дисциплінарного стягнення у вигляді догани або звільнення з роботи. Збитки, заподіяні таким страйком власникові або уповноваженому ним органу, повинні бути відшкодовані органом, уповноваженим працівниками для проведення страйку [10, С. 93].

Зверніть увагу на те, що згідно чинного законодавства проведення страйку забороняється за умов, якщо припинення працівниками роботи створює загрозу життю і здоров'ю людей, довкіллю або перешкоджає запобіганню стихійному лиху, аваріям, катастрофам, епідеміям та епізоотіям чи ліквідації їх наслідків. Також, забороняється проведення страйку працівників (крім технічного та обслуговуючого персоналу) органів прокуратури, суду, Збройних Сил України, органів державної влади, безпеки та правопорядку. У разі оголошення надзвичайного стану Верховна Рада України або Президент України можуть заборонити проведення страйків на строк, що не перевищує одного місяця. Подальша заборона має бути схвалена спільним актом Верховної Ради України і Президента України. У разі оголошення воєнного стану автоматично наступає заборона проведення страйків до моменту його відміни [6].

Незаконним відповідно до ст. 22 Закону буде вважатися страйк: а) оголошений з вимогами про зміну конституційного ладу, державних кордонів та адміністративно-територіального устрою України, а також із вимогами, що порушують права людини; б) оголошений без додержання найманими працівниками, профспілкою, об'єднанням профспілок чи уповноваженими ними органами положень ст. ст. 2, 4, 6, ч. ч. 1 і 5 ст. 12, ч. ч. 1, 3 і 6 ст. 19 цього Закону; в) розпочатий з порушенням найманими працівниками, профспілкою, об'єднанням профспілок чи уповноваженими ними органами вимог ст. 20, ч. ч. 2 та 3 ст. 24 цього Закону; г) який оголошений та/або проводиться під час здійснення примирних процедур, передбачених цим Законом. Варто зауважити, що страйк визнається незаконним за наявності хоча б однієї з наведених вище підстав [7, С. 92].

Таким чином, страйк - тимчасове припинення роботи групою найманих працівників з метою висловити незадоволення або поставити свої вимоги. В Україні передбачено право на страйк, але щоб страйк був визнаний законним, повинні бути дотриманні усі закони та нюанси. Якщо буде будь-яке порушення проведення страйку, то він буде признаний незаконним. Законність чи незаконність страйків визначає в кожному конкретному випадку суд. Страйк повинен бути підтримано більшою частиною працівників. Учасники страйку мають бути готові нести відповідальність за свої дії. Їм не сплачують заробітну плату, та не зараховують робочий стаж під час проведення страйку. Але за працівниками, які не брали участі у страйку та не мали можливості виконувати свої трудові обов'язки у зв'язку з його проведенням, зберігається заробітна плата.

Варто зазначити, що останнім часом в Україні набуває свого поширення вирішення конфліктів за допомогою медіації. Медіація – різновид альтернативного (позасудового) вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам самостійно, на добровільній основі розв'язати конфліктну ситуацію. Медіатор не вирішує спір по суті, а лише допомагає сторонам самим примиритися. Окремий складник при вирішенні

колективних трудових спорів становить діяльність Національної служби посередництва і примирення, що функціонує з метою поліпшення трудових праводносин і запобігання виникненню колективних трудових спорів. Рішення, прийняті цією службою, мають рекомендаційний характер і повинні розглядатися сторонами колективного трудового спору й відповідними органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування. Тобто це умовний медіатор, що працює на постійній основі та діяльність якого забезпечується коштами з державного бюджету [11, С. 93].

Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що право на страйк є одним із соціально-економічних, а не політичних прав громадян. Воно, на відміну від прав першого покоління, має вторинний характер. Цим правом можна скористатися лише за наявності певних умов у разі допущення грубих порушень трудових прав з боку власника й у випадку недосягнення позитивного результату після проведення примирних процедур. Воно є додатковим способом захисту прав та інтересів найманих працівників. Також, страйк – це тимчасова акція, колективна дія, добровільна акція, організована акція участь у якій мають право тільки працюючі наймані працівники, а мітинги й виступи інших осіб, у тому числі непрацюючих пенсіонерів, слід розцінювати як акції соціального протесту. Тому варто розрізняти страйк від акцій протесту – мітингів, зборів, демонстрацій, пікетувань, голодувань, походів, перекивання шляхів. Учасниками страйку можуть бути тільки працівники підприємства, а учасниками колективних акцій – будь-хто з громадян. Акції протесту, на відміну від страйків, допускаються за наявності дозволу місцевих органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування й без попередніх примирних процедур. Порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій тощо не врегульовано спеціальним законодавством. Окрім того, право на страйк визнається як важливий інструмент для захисту трудових прав працівників. Він дозволяє працівникам вільно виражати свої інтереси і вимоги, зокрема, стосовно оплати праці, умов праці, соціального захисту тощо. Страйк має

потужний вплив на роботодавців та суспільство в цілому, оскільки він може створювати тиск на роботодавців і спонукати їх до переговорів та вирішення конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гасам Ахмедов, Ян Чуб. Право на страйк в українському законодавстві та у практиці ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 130-133.
2. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 16.06.2023).
3. Конституція України. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 16.06.2023).
4. Крікорова Е.К., Данилюк О.О. Право на страйк та особливості його реалізації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 173-175.
5. Німак К. Страйк як засіб вирішення колективних трудових спорів. *Юридичний журнал*. 2013. № 8. С. 39–45.
6. Порядок організації та проведення страйку. *Київська міська професійна спілка працівників енергетики та електротехнічної промисловості*. URL: <https://kievprofenergo.in.ua/page/554/> (дата звернення: 16.06.2023).
7. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 16.06.2023).
8. Слома В.М. Право на страйк та його реалізація в Україні. *Юридичний вісник*. 2014. № 2 (31). С. 95-98.
9. Швець Н.М. Право на страйк: від теорії до практики реалізації. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. № 6 (10). С. 182-186.
10. Швець Н.М. Право на страйк: особливості застосування та обмеження. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 30-37.

11. Швець Н.М., Баранова Л.О., Товстик А.О. Страйк як спосіб розв'язання конфліктів між роботодавцем і працівниками. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 91-94.

СЛЮСАРЕНКО Дар'я,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА В УКРАЇНІ

В Україні правовий звичай протягом століть був невід'ємною частиною права та відіграв велику роль в історії українського народу. Це джерело права, яке виникло з давніх, широко застосовуваних соціальних практик і звичаїв, прийнятих спільнотою. Хоча писані закони та статuti посідають сьогодні вагоме місце у формуванні правового ландшафту, звичайний звичай залишається важливим і визнаним джерелом права в Україні.

На відміну від писаного права, правовий звичай не кодифікований чи записаний в статутах чи постановах. Він базується на традиціях і звичаях суспільства. Ці звичаї і традиції розвивалися протягом тривалого часу і передавалися з покоління в покоління, відображаючи усі цінності та норми українського суспільства [1].

Історичне походження правового звичаю в Україні є складним і багатограним. Звичаєве право було важливою частиною української правової традиції. Постійний розвиток суспільства породжував звичаї, а згодом звичаєве право відображало моральну та соціальну свідомість українців. Особливо значну роль він відіграв у регулюванні сімейних, земельних відносин [1].

Однак правовий звичай в українській правовій системі з часом еволюціонував. У минулому він відігравав більш помітну роль в українському законодавстві, багато звичаїв визнавалися та виконувалися судами. Проте з розвитком писаних законів і постанов їхня роль стала менш значною.

Римські юристи розрізняли кілька видів правових звичаїв. По-перше, звичаї *secundum legem*. Найважливішу роль вони відіграють у розумінні значення термінів і словосполучень законів або судового рішення, а також у розумінні значення термінів і формулювань законів і судових рішень. По-друге, звичаї застосовуються, коли є розбіжності між законом і статутом [2].

На сьогодні існує багато способів класифікації правового звичаю. Всі вони залежать від критеріїв класифікації. Так, з точки зору застосування звичаїв до конкретних етапів формування договірних відносин між суб'єктами, їх можна класифікувати наступним чином: 1) звичаї, які стосуються формування умов договору; 2) звичаї, що стосуються виконанню договору; 3) звичаї, що сприяють професійній діяльності [2].

Залежно від способу фіксації, розрізняють правові звичаї, які фіксуються у відповідних документах, і звичаї, які не фіксуються у документах.

Правовий звичай є важливим поняттям у системі права України, зокрема у цивільному праві. Офіційне визнання правового звичаю міститься в ч. 1 ст. 7 Цивільного кодексу України, де прямо вказано, що «звичай є джерелом цивільного права України» [4]. Це підкреслює важливість правового звичаю у формуванні правової бази країни.

Правовий звичай, як джерело права, використовується не тільки у ЦК України, а й в інших кодексах та законах. Наприклад, ст. 6 Кодексу торговельного мореплавства України дозволяє сторонам включати до договорів торговельні звичаї відповідно до Кодексу торговельного мореплавства України [5]. Ч. 4 ст. 265 Господарського кодексу України передбачає, що сторони мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, правила або рекомендації, якщо вони не заборонені цим кодексом [6].

В Україні в сімейних справах часто посиляються на правовий звичай. Такі питання, як шлюб, розлучення, усиновлення та спадщина, часто залежать від звичаїв і традицій. При вирішенні спорів і прийнятті правових рішень у цих сферах враховується звичайний звичай певної громади. Наприклад, звичаї можуть впливати на розподіл майна у спадковій справі або на визначення батьківських прав у разі розлучення [3].

Варто зазначити, що правовий звичай не є незмінним і може змінюватися з часом. Оскільки українське суспільство розвивається та адаптується до нових соціальних і культурних норм, звичаєві практики також можуть змінюватися або ставати менш поширеними. Вплив сусідніх правових систем також вплинув на розвиток правового ландшафту України.

В останні роки писані закони та законодавство відіграють більш домінуючу роль у правовій системі України. Цей зсув до кодифікованого права був зумовлений потребою у більш стандартизованій та сучасній правовій базі для вирішення викликів суспільства, що швидко змінюється.

На даний час правовий звичай визнано джерелом права в Україні, але він не є таким помітним, як колись. Другорядність правового звичаю можна пояснити закріпленням багатьох звичаїв у законодавстві, внаслідок чого сучасні правові норми замінили багато традиційних звичаїв. Крім того, поняття правового звичаю як джерела права все ще є дещо неоднозначним і розпливчастим, а деякі правознавці обговорюють його точну роль і значення. Незважаючи на ці дискусії, правовий звичай залишається важливою частиною української правової системи, особливо в контексті цивільного права та ділової практики [3].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що звичайний правовий звичай залишається важливим джерелом права в Україні. Він відображає багату культурну спадщину, звичаї та традиції українського суспільства. Хоча писане право набуло більшої популярності, правовий звичай продовжує формувати юридичні рішення, особливо у сфері сімейного права. Оскільки Україна

прогресує, важливо знайти баланс між впливом писаного права та визнанням звичаїв, щоб забезпечити чесну та справедливу правову систему для всіх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богачова Л.Л., Ковальчук Д.Р., Кундій А.Ю. Правовий звичай як джерело права в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №4. С. 24-27.

2. Цюприк В. І. Правовий звичай як джерело права в сучасній системі права: теоретико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 306-310. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_1_67

3. Коров'як О. Я. Правовий звичай як джерело права. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Том 30 (69) № 6 2019. С. 14-17. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/5.pdf

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

5. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20030116#Text>

ФУРИК Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПРИМУС В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Конституція України в статті 3 проголошує, що людина, її життя, здоров'я, гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Щоб забезпечити виконання цього положення, Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за дії, що відносяться до примушування. Примушування, як кримінальне правопорушення, здійснюється в різних сферах та впливає на різні суспільні відносини, особливо на свободу і особисту недоторканність особи.

Можливість вільного вибору власних дій, узгодження їх із власними бажаннями та змога обирати сфери діяльності вважається найважливішим благом особистості, яке має бути захищене державою на основі нормативно-правових актів. Проте на сьогодні в Україні значна кількість насильницьких кримінальних правопорушень здійснюються шляхом примушування. Особливо в умовах російської військової агресії вже були зафіксовані ситуації, коли людина усвідомлювала небезпеку своїх дій і передбачала їхні негативні наслідки, проте, піддаючись абсолютно переважаючому примусові сили, вона втратила здатність контролювати свої вчинки і була змушена діяти саме таким чином, а не іншим.

У Кримінальному кодексі України на сьогоднішній день конкретно не визначено поняття "примусу", але закон його визначає як обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння. Тобто, це означає, якщо особа під впливом цієї обставини вчинить дію чи бездіяльність, яка містить ознаки

кримінального правопорушення, вона не буде притягнута до кримінальної відповідальності. Це тому, що ці дії спрямовані на захист інтересів громадян, суспільства та держави, тому вони вважаються суспільно корисними або прийнятними та не є протиправними, а статтею 40 Кримінального кодексу України вказано, що примус може бути фізичним або психічним, який призводить до втрати особою здатності керувати своїми діями. Це свідчить про те, що законодавець обмежився тільки видами примусу, не деталізуючи його сутність. Через це дуже складно застосовувати це поняття на практиці, особливо у визначенні конкретних складів кримінальних правопорушень.

У Кримінальному кодексі України, а саме у статті 40, яка вже була зазначена, визначаються два види примусу: фізичний та психічний, а також класифікуються на два типи за характером: непереборний і переборний. Отже, відповідно до кодексу можна виділити три форми примусу: непереборний фізичний, переборний фізичний і переборний психічний.

Основні ознаки примусу виявляються в кожному з його видів через вплив специфічних властивостей, притаманних кожному окремому виду або способу примусу. Тому необхідно ретельно дослідити кожен з них.

Відтак, фізичний примус полягає у примушуванні особи до вчинення, як правило, суспільно небезпечного діяння, тобто до заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, шляхом застосування фізичного впливу (фізичного насильства) [4].

Існують два види фізичного примусу: перший, який позбавляє особу можливості вчиняти дії на свій розсуд, відомий як непереборний примус (наприклад, заподіяння тілесних ушкоджень, що призводять до втрати свідомості та ін.); другий, спрямований на психологічний тиск для зламання особи та змушення її вчинити незаконні дії, тобто переборний фізичний примус (прикладом можуть бути катування, мордування та ін.).

Насильство також може повністю подавлювати волю жертви, надаючи правопорушнику змогу контролювати волю потерпілого. Така ситуація

призводить до втрати здатності потерпілого до вольового впливу, але це вже не відноситься до складу примусу.

У випадку насильницького впливу, окрім придушення волі потерпілого, відбувається внутрішній процес, коли потерпілий не усвідомлює факт насильницького втручання в його життя та не виявляє жодних вольових дій. Правопорушник планує уникнути опору, тому насильство здійснюється без відома потерпілого. Тому з урахуванням цього, способи примусу не включають в себе такі форми неочевидного насильства, як напади ззаду, використання гіпнозу або введення психотропних речовин у організм шляхом обману.

Фізичне насильство може використовуватися для позбавлення потерпілого здатності чи можливості протистояти, а також для позбавлення його бажання опиратися або діяти певним чином, що є спільним із психічним насильством. Хоча реальна шкода від фізичного насильства може бути майже відсутньою, психологічні наслідки від його застосування практично завжди залишають певний слід у свідомості потерпілого.

Також існує форма фізичного насильства, яка не прямо впливає на функції тіла людини, не завдаючи шкоди її біологічній структурі, але спрямована на обмеження здатності особи самостійно орієнтуватися у просторі. Це означає, що фізичне насильство може мати місце, не викликаючи фізичний біль. Тому можна вважати, що будь-яке обмеження фізичної свободи є формою насильства і, отже, може бути способом примусу – впливу на іншу особу для того, щоб примусити її діяти на користь того, хто порушує закон.

Після детального розгляду фізичного примусу та його різних методів, можна перейти до аналізу психічного примусу та способів його застосування. Психічний примус найчастіше виявляється через психологічне насильство, основна форма якого є погроза. Це означає, що психічний примус полягає у конкретних та безпосередніх загрозах застосування фізичного насильства: загрози вбивством, тяжкими тілесними ушкодженнями, руйнуванням або вилученням майна тощо. Також примус завдає потерпілому емоційного болю (образи, приниження, нагадування ганебних вчинків особи чи будь-яких подій,

фактів, які завдають особі емоційного страждання) [5]. Ці загрози можуть бути адресовані не лише самій особі, що піддається примусу, але й її близьким, використання насильства до яких служить засобом впливу на волю того, хто зазнає примусу.

Необхідно зазначити, що не всі форми психічного насильства можуть розглядатися як способи примусу. Щоб види насильства слугували способами примусу, потерпілий повинен усвідомлювати їх застосування. Таким чином, види психічного насильства, які повністю блокують волю потерпілого (наприклад, використання психотропних або наркотичних речовин і таке інше.), не можуть вважатися способами психічного примусу.

Погроза вважається частиною психічного насильства, яке спричиняє страх потерпілому через загрозу шкоди або негативних наслідків. Однак погроза не завжди є засобом примусу. Вона може викликати у людини страх чи тривогу, не маючи при цьому мети змусити її до протиправних дій. Погроза може бути не лише частиною, але і самостійним кримінальним правопорушенням, наприклад погроза вбивства, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози (ст.129 Кримінального кодексу України) [2].

Можна розрізнити два способи впливу на психіку людини через насильство: 1) інформаційний вплив - погрози заподіянням шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, які в свою чергу розділяються на погрози з примушуванням і погрози без примушування; 2) безпосередній вплив на несвідому сторону психіки (гіпноз і т.д) [3].

Таким чином, психічне насильство- це неправомірний вплив на психіку людини, який відбувається проти її волі або свідомості і може призвести не лише до психічної травми чи обмеження волевиявлення, а й спричинити фізичні травми здоров'ю потерпілого.

Отже, проаналізувавши види примусів у кримінальному праві України можна зробити висновок, що у законі про кримінальну відповідальність поняття "примусу" недостатньо деталізоване, але стаття 40 Кримінального

кодексу України надає загальну дефініцію, визначаючи його як фізичний або психічний вплив, що призводить до втрати особою здатності керувати своїми діями. Ця стаття розглядає два види примусу: фізичний та психічний, класифікуючи їх за характером на непереборний і переборний. Фізичний примус передбачає використання фізичної сили для того, щоб змусити особу до вчинення незаконних дій, а психічний примус, здебільшого, виявляється через психологічне насильство, таке як погрози.

Фізичне насильство може викликати фізичний біль, але його ефект може бути також психологічним, обмежуючи волю особи. Також важливо враховувати форми насильства, які можуть обмежувати фізичну свободу без прямого завдання фізичної шкоди, що може розглядатися як форма примусу.

Психічний примус, зокрема через психологічне насильство, включає погрози, спрямовані на виклик страху або тривоги, що може призвести до психологічних наслідків. Однак не кожна погроза вважається примусом, і для визнання психічного примусу необхідно, щоб особа усвідомлювала його застосування.

Узагальнюючи, Кримінальний кодекс України визначає примус як вплив, спрямований на втручання у волю та свободу особи, але його більш детальне регулювання може полегшити визначення конкретних форм примусу та його застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

2. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

3. Комісаров А. С. Види і способи примушування (примусу) в кримінальному праві. *Юридична наука №2 (104)*. 2020. С. 27–33.

4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

5. Яремко Г. З., Маковецька Н. Є. Особливості примусу як суспільно небезпечного діяння. *Legal Bulletin №1*. 2020. С. 100–104.

ХИТРИЧ Олександр,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: МІЖНАРОДНЕ ТА ЗАРУБІЖНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Основним осередком будь-якого суспільства є сім'я. Міцність держави залежить від міцності сім'ї, а фундаментом будь-якої сім'ї є майно подружжя та інших членів сім'ї. Подружжя та інші члени сім'ї можуть врегулювати відносини з приводу належного їм майна на підставі закону або шлюбного договору.

Шлюб є однією із найпоширеніших та стародавніх інституцій в суспільстві будь-яких часів. Він був, є і буде присутнім в різномірних культурах, епохах, світобаченнях, державах. Ця сфера людського існування пройшла різні етапи свого становлення та розвитку, зазнала кількісних змін та модифікацій аби укорінитись в такому вигляді, в якому сьогодні ми розуміємо дефініцію «шлюб».

Шлюбний договір (в літературі його ще називають шлюбним контрактом) вважається невід'ємною складовою еволюції інституту шлюбу. Він має свою самостійну та довгу історію. Така угода не визначена законодавцем як

обов'язкова умова для укладення шлюбних відносин. Проте, все більше і більше пар, які планують створювати сім'ю та реєструвати свої стосунки, сходяться на рішенні щодо укладання шлюбного договору, аби забезпечити та закріпити свої права та обов'язки.

Історія шлюбного договору налічує тисячі років, починаючи з традицій, що існували у стародавньому Римі та Греції. У середньовіччі його використовували в основному у знаті, а в новітні часи - в міщанських та купецьких родинах. Сучасний шлюбний договір - це документ, який використовується в більшості країн світу, в тому числі і в Україні.

За своєю юридичною природою шлюбний договір налічує визначений набір властивих рис, що і зумовлює його закріплення в Сімейному кодексі України. До таких особливостей відносять: суб'єктів, які можуть укласти даний договір; момент набрання договором чинності; особливий предмет та зміст договору.

Шлюбний договір є важливим документом, який регулює взаємовідносини між подружжям. Однак, з плином часу можуть змінитися умови життя та обставини, що вимагають внесення змін до договору. В цьому випадку потрібно звернутися до спеціаліста та проаналізувати всі можливі наслідки зміни умов шлюбного договору.

Змінити умови шлюбного договору можна шляхом укладення додаткової угоди також у письмовій формі. Цей документ має містити нові умови, які стають чинними після підписання додаткової угоди сторонами та його нотаріального посвідчення.

Доцільність існування інституту шлюбного договору визнається у переважній більшості світової спільноти давно. У кожній зарубіжній країні, враховуючи її приналежність до певної правової сім'ї, шлюбний договір має свої специфічні умови. Вказаний інститут є популярним у країнах Західної Європи, США та Канади. Своєю популярністю у цих країнах він зобов'язаний руху за гендерну рівність, рівноправність чоловіка і жінки у шлюбі. Найчастіше шлюбний договір укладають заможні люди – зірки, політики, бізнесмени. У

зарубіжних країнах, крім майнових питань договір регламентує й немайнові права, наприклад кількість дітей чи наявність уподобань. У шлюбному договорі подружжя може зробити пункт про покарання у разі подружньої зради, а також врегулювати інші побутові чи особисті питання [1].

Правовий режим майнових прав подружжя може поділити на три види: режим спільного сумісного майна (наприклад, у Франції, Швейцарії, Нідерландах, Італії, у восьми штатах США), режим роздільного (наприклад, в Англії, більшості штатів США, ФРН) і режим відкладеної спільності (наприклад, у Швеції, Норвегії, Данії) [2]

Наприклад, правове регулювання законного та договірного режиму майна подружжя встановлено у шостій главі книги четвертої Німецького Цивільного Уложення (нова редакція від 2 січня 2002 року). Майнові відносини, що виникають між подружжям виділяють спільність набутої власності, поділ майна та спільність майна. Згідно з пункту 1364 НЦУ особисте майно чоловіка та дружини не стають спільним майном подружжя [3, с.268].

Згідно ст.1394 Цивільного кодексу Франції всі договори про майнові відносини між подружжям повинні укладатися перед нотаріусом у присутності і за згодою сторін чи їх представників. Тобто, французьке законодавство нотаріальній формі шлюбного договору і підписання сторонами договору у присутності нотаріуса і, відповідно, одночасне посвідчення підписів сторін. При цьому сам факт укладення шлюбного договору повинен фіксуватися в свідоцтві про шлюб [4].

Отже, шлюбний договір насамперед призначений для зміцнення інституту сім'ї, дозволяючи більш повно врахувати інтереси кожного з подружжя, зменшити кількість суперечок і конфліктів, а на випадок розлучення і розподілу майна дозволить вирішити все цивілізованим шляхом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новикова Я. І. Міжнародний, зарубіжний та національний досвід укладання шлюбного договору [Електронний ресурс] / Я. І. Новикова //

Порівняльно-аналітичне право. 2015. Режим доступу до ресурсу: http://www.pap.in.ua/1_2015/28.pdf.

2. Радченко Л. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання [Електронний ресурс] / Лілія Радченко // Цивільне право і процес. 2017. Режим доступу до ресурсу: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/9/8.pdf>.

3. Калакура В. Я. Правовое регулирование брачного договора в международном частном праве [Електронний ресурс] / В. Я. Калакура. Режим доступу до ресурсу: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/6189-pravove-reguljuvannja-shljubnogo-dogovoru-v-mizhnarodnomu-privatnomu-pravi.html>

4. Кузьменко С.Г. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник / С.Г. Кузьменко. К.: Центр учбової літератури, 2010. 316 с.

Літописець. Випуск 19: Збірник наукових праць XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 7 грудня 2023 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024. 284 с.

ALL RIGHTS FOR ALL